

13 Βγδ. 13

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Χ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ

1909 - 1910

ΠΑΝ Π ΣΤ ΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
 ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΓΑΒΡΙΕΛΟΤΙΚΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟΥ
 Αριθ. Βιβλ. Είσοδ. 9457
 Χρονολογ. >

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
 ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
 1911

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
<i>Χατζιδάκι Γ. Ν.</i> Α'. Θουκυδίδεια	1— 10
—Β'. Περὶ τοῦ Ἑρωτοκρίτου	11— 24
—Γ'. Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα περὶ τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου	25— 89
—Δ'. Ἑτυμολογικά	90— 94
—Ε'. Λεξιλογικά	94— 96
<i>Νικολαΐδου Ρ.</i> Συμβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἀνασταλ- τικῶν φαινομένων	97—108
<i>Hatzidakis N. I.</i> Sur l'élément de variété dans l'espace général E_n	109—114
<i>Ράλλη Μ. Κ.</i> Περὶ ἐνώσεως μόνων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας	116—138
<i>Πολίτου Ν. Γ.</i> Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία	139—612

γραφῶν βεβαίου ὄντος ὅτι ὁ Θουκυδίδης τὸ ἕτερον τούτων μόνον ἔγραψεν; Προδήλως τὸ κοινή τύχη, τὸ ξυγός Ἐννάλιος, τὸ κοινὸν χρέως κλπ. εἶναι ἀπ' αἰῶνων πασίγνωστα, εἶδομεν δὲ ὅτι καὶ οἱ ἔρμηνευται τοῦ συγγραφέως πρὸς ταῦτα παραβάλλουσι τὸ ἡμέτερον, τούτων μίμησιν λέγοντες αὐτό, τοῦναντίον δὲ τὸ κοινή τύχη οὐχί. Λοιπὸν προφανὲς φαίνεται μοι ὅτι τῶν λογιωτέρων ἀντιγραφῶν τις ἀποβλέψας οὐχὶ εἰς τὸ ὄλον. «Ἐπιστάμεθα τὰ τῶν πολέμων ἔστιν ὅτι κΑΙνοτέρας τὰς τύχας λαμβάνοντα», τ. ἔ. ὅτι οἱ πόλεμοι ἀπροσδόκητον ἐνίοτε ἔκβασιν λαμβάνουσιν, ἀλλ' εἰς μόνας τὰς δύο λέξεις κΑΙνοτέρας τὰς τύχας καὶ ἀναπολῶν κατὰ νοῦν τὰ εἰρημένα περὶ τῶν ἐν ταῖς μάχαις κΟΙῶν κινδύνων παραδιώρθωσε τὸ κΑΙνοτέρας εἰς κΟινοτέρας. Τοῦναντίον δὲ ἡ φθορὰ τοῦ κοινοτέρας εἰς καινοτέρας δὲν φαίνεται οὕτω προφανῆς. Καὶ οὕτως ἄρα ἡ διὰ τοῦ ΑΙ γραφὴ φαίνεται γνησιωτέρα τῆς διὰ τοῦ ΟΙ.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Γ.

ΑΚΑΔΗΜΕΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΡΑΠΤΟΥ ΗΜΩΝ ΛΟΓΟΥ¹⁾

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς φύσεως τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος.

Τὸ ζήτημα τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου εἶναι ἅμα μὲν ἐπιστημονικόν, ἱστορικόν, ἅτε ἐν τῷ παρελθόντι ἔχον τὰς ρίζας καὶ αἰτίας αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν μόνον δυνάμενον νὰ νοηθῆ καὶ ἔρμηνευθῆ ὀρθῶς, ἅμα δὲ πρακτικόν, ἅτε σφόδρα ἀπτόμενον τοῦ ἡμετέρου βίου καὶ πολιτισμοῦ, καὶ τέλος ἔθνικόν ἅτε τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τροπῆς καὶ λύσεως αὐτοῦ δυναμένης νὰ ἐπιδράσῃ σφόδρα ἐπωφελῶς ἢ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Τὴν ἔθνικὴν τοῦ ζητήματος σημασίαν κατανοεῖ ἕκαστος, ὅταν λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι καὶ ἐπὶ τὸ σχολεῖον καὶ ἐπὶ τὸν Τύπον καὶ ἐπὶ τὰς ἔθνικὰς τύχας μέλλει σφόδρα νὰ ἐπιδράσῃ ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη διεύθυνσις καὶ λύσις αὐτοῦ. Ὑπόθεσις ὅτι εἰσάγεται εἰς τὸ σχολεῖον ἡ ἀρχαία Ἑλληνική τότε πῶς θὰ διδάσκωνται τὰ ἄλλα μαθήματα, ἢ τί θὰ γίνῃ ἐκεῖ ὅπου παλαίωμεν τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα πρὸς ἀλλογλώσσους ἰσχυροῦς, ὧν ἡ γλῶσσα εἶναι ἀπλουστάτη; Ἄρα γε δὲν εἶναι φόβος νὰ καταβάλωσιν ἡμᾶς εὐκολώτατα, ἀφοῦ εἶναι ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστόν, ὅτι ὅπου δύο γλῶσσαι συγκρούονται, νικᾷ ἡ ἀπλουστέρα καὶ εὐκολωτέρα; Ἡ ὑπόθεσις τοῦναντίον ὅτι εἰσάγεται εἰς τὸ σχολεῖον

¹⁾ Ἐδιδάχθησαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κατὰ τὸ χειμερινὸν ἐξάμηνον τοῦ Ἀκαδημικοῦ ἔτους 1909-10.

ἡμῶν ἢ ἑκασταχοῦ ποικίλη λαλουμένη, αἱ διάλεκτοι, καὶ δὴ ἡ Κυπρία ἐν Κύπρῳ, ἢ Τραπεζουντία ἐν Τραπεζοῦντι, ἢ Μακεδονική ἐν Μακεδονίᾳ κλπ., τότε τί θὰ γίνῃ ἢ ἔθνικὴ ἡμῶν ἐνότης; Ὑπόθεσις προσέτι ὅτι ὁ Τύπος καὶ τὰ βιβλία ἡμῶν γράφονται ἐν γλώσσῃ σφόδρα ἀρχαϊζούσῃ τὰς λέξεις, τοὺς τύπους, τὰς σημασίας, τὰς συντάξεις καὶ τὴν πλοκὴν τοῦ λόγου, τότε πῶς θὰ ἐπιτελῇ τὸν προορισμὸν αὐτῆς, πῶς θὰ διακείται ὁ λαὸς ἡμῶν πρὸς αὐτήν; Ἄρα γε θὰ νοῆται καὶ θὰ ἀγαπᾶται τὰ γραφόμενα, ὥστε νὰ ἀναγινώσκῃ αὐτὰ καὶ φωτίζεται ὑπ' αὐτῶν; θὰ δύναται διὰ τῆς τοιαύτης γλώσσης νὰ μανθάνῃ τὰ δέοντα περὶ τῆς θρησκείας, περὶ τῆς πατρίδος, περὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ ὡς καὶ περὶ τῆς τέχνης καὶ βιομηχανίας, περὶ τῆς ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας, περὶ τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, τυροκομίας, δενδροκομίας, οἰνοποιίας, μελισσοκομίας κλπ. κλπ.; Ἡ ἂν ἡ γλώσσα αὕτη κρίνηται ἀνεπαρκής, ἐρωτᾶται: Ἄρα γε θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, ἂν εἰσαχθῇ εἰς χρῆσιν ἐν τε τῷ Τύπῳ καὶ τοῖς βιβλίοις καὶ τοῖς σχολείοις ὁ γλωσσικὸς τύπος ὃν ἀπὸ τριῶν σχεδὸν δεκαετηρίδων στέλλουσιν ἡμῖν ὡς τῆς τελευταίας ἐφευρέσεως σοφοὶ καὶ ἄσοφοι ἐκ τῆς Ἑσπερίας καὶ παντοιοτρόπως συνιστῶσιν; Καὶ τούτου γενομένου πῶς θὰ διάκειται τοῦ λοιποῦ τὸ ἔθνος ἡμῶν πρὸς τὴν λογίαν παράδοσιν, ἣτοι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν φιλολογίαν καὶ καθόλου πρὸς τὸ μετὰ τῆς νῦν ἐν χρῆσει γλώσσης τοσοῦτο στενῶς συνυφασμένον ἐνδοξον παρελθὸν αὐτοῦ; Ἄρα γε δὲν εἶναι φόβος μήπως ἀπομακρυνθῇ σφόδρα ἀπ' αὐτοῦ; διότι προδήλως ἀπομακρύνεται, ὅταν ἀποχωρίζεται γλωσσικῶς. Ἄλλὰ συμφέρει εἰς αὐτὸ ἢ ἀπομάκρυνσις αὕτη; Ἄρκει νὰ ἐνθυμηθῇ τις ὅτι μετὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἐὐαγγελίου καὶ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν συνάπτονται στενῶς καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ὅτι πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης γλώσσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνδέονται σπουδαιότατα ἔθνικα καὶ ἐκκλησιαστικά ζητήματα, τὸ δὲ ἔθνος ἡμῶν δυστυχῶς εἶναι μὲν πολιτικῶς διηρημένον εἰς πολλὰ τμήματα, περιβάλλεται δὲ πανταχόθεν, περισφίγγεται καὶ καταδιώκεται ὑπὸ πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν, καὶ ἱερὰν ἀγκυραν ἔχει τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ἀρχαίων καθεστώτων αὐτῆς. Ἐκ πάντων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ἄκρα περιστάσις ἀπαιτεῖται περὶ τὴν μετακίνησιν τῶν τε ἄλλων καὶ τοῦ γλωσσικοῦ καθεστώτος τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν. Καὶ νῦν ἐρωτᾶται: ἐνόησαν

τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας δυσκολίας ταύτας καὶ τὴν ἐκ τούτων ἐπιβαλλομένην περίσκεψιν οἱ ἀπὸ τριῶν δεκαετηρίδων τοσοῦτον καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐγείροντες θόρυβον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου; Ἐπιτραπήτω μοι ν' ἀμφιβάλλω σφόδρα ἂν δὲ ἔχω δίκαιον ἢ μή, θὰ δείξῃ, ἐλπίζω, ὁ περαιτέρω λόγος¹⁾.

Ἄλλὰ τὸν κατ' ἐξοχὴν πρακτικὸν χαρακτήρα τοῦ ζητήματος νοεῖ τις καὶ ἄλλως, ἦτοι ἂν λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρευνῇ τῆς γλώσσης ἐξετάζεται καὶ εὐρίσκειται ὁ λόγος τῶν φαινομένων, οὐδεμία δὲ ποτε φροντίς λαμβάνεται, ἂν ὁ ἐξευρεθεὶς λόγος ἢ νόμος τῆς ἐπιστήμης ἀρέσκη τινὴ ἢ τισι πολλοῖς ἢ ὀλίγοις. Διότι καθόλου περὶ ἀρεσκείας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ οὐδεὶς λόγος. Ὅπως τὸ ἐναντίον τούτου συμβαίνει ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ περὶ τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου ζητήματος. Ὑπόθεσις ὅτι ἐγὼ ἔπλασα ἢ εὔρον ἐν τινὶ βιβλίῳ λέξιν ἢ τύπον ἢ φράσιν τινὰ ἣτις ἄριστα ἐκφράζει ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἔννοιαν, καὶ τούτου ἕνεκα συνιστῶ αὐτήν εἰς τοὺς ὁμογλώσσους, ἀλλ' ὅτι οὗτοι διὰ λόγον τινὰ ὁποιοῦνδήποτε δὲν ἀσπάζονται τὴν γνώμην μου ταύτην, δὲν ἀρέσκονται εἰς αὐτήν, δὲν εὐρίσκουσιν, ὅπως ἐγὼ, αὐτὴν εὐφρονον, εὐκόλον κλπ. τότε πρόδηλον ὅτι πάντα ἐμόχθησα μάτην. Εἶναι τὸ αὐτὸ ὡσεὶ ἰατρός τις ἐπενόει τὰ ὑγιεινότερα ἐδέσματα ἢ ἐνδύματα καὶ παντοιοτρόπως ἐπῆνει καὶ συνίστα αὐτὰ, ἀλλὰ τὸ Κοινὸν δὲν τὰ εὐρίσκε τῆς ἀρεσκείας αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα προκειμένου περὶ μακροχρονίου ἔθνικοῦ καθεστώτος,

¹⁾ Τὴν περίσκεψιν ταύτην παριστᾷ ὁ κ. Eugène Clément ἐν Revue des Études Gr. 1909 σ. 478 ὡς γινόμενην ὑπὸ τοῦ κ. Ψυχάρη ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν λέγων ὅτι «συμβουλεύει τοὺς ὑπερβαλλόντως σπεύδοντας μεταρρυθμιστὰς νὰ προσέχωσι σφόδρα προκειμένου περὶ καινοτομιῶν ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ. Ἀναμφιβόλως ἐπιβάλλονται ἀπλοποιήσεις αὐτῆς, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ εἶναι μεθοδικαί, δυνάμεναι νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐπὶ πάσας τὰς ἀναλογους περιπτώσεις ἀνάγκη νὰ ἀφεθῇ ἢ ἐκτέλεσις τούτων εἰς μόνους τοὺς εἰδικούς. Εἶναι πολὺ σπουδαῖον νὰ μὴ προσκορῆ τις καὶ μάλιστα ἀποτόμως πρὸς ἕξει βαθέως ἐρριζωμένας. Ἡ δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν χρῆσις τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας εἶναι τοσοῦτον βαθύτατα ἐρριζωμένη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὥστε δὲν δύναται νὰ ἐκριζωθῇ δι' ἐνὸς βιαίου κτυπήματος. Ἀνάγκη ἐξοικονομήσεως, συνεχῶς ἀλλὰ βαθμιαίας ἐργασίας». Κατὰ ταῦτα ἄλλα μάλιστα ἐρωτᾷ τις, διατί ἢ προσοχὴ αὕτη περὶ τὴν μετακίνησιν τῶν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐρριζωμένων συνηθειῶν δὲν ἐκτείνεται καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα τῆς γλώσσης στοιχεῖα, ἀλλὰ περιορίζεται ἐν μόνοις τοῖς ὀρθογραφικοῖς;

καθεστῶτος εισελθόντος ἀπὸ χιλιετηρίδων εἰς τὰς ἕξεις καὶ συνηθείας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὰ βιβλία, εἰς τὸν Τύπον, εἰς τὴν διοίκησιν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τὸν στρατόν, ἐν ἐνὶ λόγῳ εἰς πάντα τὸν βίον ἡμῶν, ἀνάγκη ἀπαραίτητος εἶναι νὰ ἐρωτᾶται τοῦ ἔθνους ἢ γνώμη καὶ ἢ θέλησις. Θέλει νὰ ἔχηται κατὰ δύναμιν τοῦ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, τῶν σχολείων, τῶν βιβλίων κλπ. κλπ. αὐτοῦ κληρονομηθέντος, καθαγιασθέντος, ὡς εἰπεῖν, γλωσσικοῦ τύπου, νὰ παραπλήρη τρόπον τινὰ παρ' αὐτόν, νὰ μὴ ἀπομακρύνηται ἀπ' αὐτοῦ ἄνευ ἀνάγκης, νομίζει τὴν ἀπομάκρυνσιν ταύτην ἐθνικῶς ἐπιβλαβῆ ἢ κρίνει αὐτὴν χυδαίαν ὥστε δὲν ἀναγινώσκει εὐαρέστως ἢ καὶ οὐδόλως τὰ ἐν ἄλλῳ γλωσσικῷ τύπῳ γραφόμενα; τότε πρέπει, τότε ὀφείλομεν νὰ σεβασθῶμεν τὴν θέλησιν τὴν πρόληψιν ἔστω, αὐτοῦ ταύτην Καὶ τὰνάπαλιν κρίνει ὅτι ἀρχαῖαι λέξεις, γραμματικοὶ τύποι, συντακτικαὶ ἔκφοραὶ κλπ. ὄζουσι ἀρχαϊσμοῦ, δὲν εἶναι ἄρεστὰ καὶ διὰ τοῦτο δὲν θέλει νὰ μεταχειρίζεται αὐτά; τότε πάλιν ὀφείλομεν νὰ σεβασθῶμεν τὴν θέλησιν αὐτοῦ ταύτην. Καθόλου κανὼν ἡμῶν ἀπαράβατος θὰ εἶναι ὅτι πᾶν στοιχεῖον τῆς γλώσσης ὅπερ λεγόμενον ἐνώπιον τοῦ καλοῦ λεγομένου κόσμου, θὰ ἐνεποίει ἐντύπωσιν κακὴν, ἀδιάφορον ἢ ἀρχαϊκὴν ἢ χυδαίαν, πρέπει νὰ θεωρεῖται ἀπόβλητον ἐκ τοῦ νέου ἡμῶν λόγου. Πάντοτε ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ ἐπιστημονικῆς τινος ἀληθείας, ἔνθα ὁ λόγος αἰρεῖ κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ ἔνθα οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ λόγου δύναται νὰ ἔχη δίκαιον, ἀλλὰ περὶ πρακτικοῦ ζητήματος· οὐδὲ εἴμεθα ἡμεῖς αὐτοκράτορες ὥστε νὰ εἴπωμεν sic volo, sic jubeo, ἀλλὰ ἀπλῶς μέλη τοῦ ὄλου ἔθνους· τίς δὲ οἶδεν, ἂν μὴ τὸ ὄλον ἔθνος σκέπτηται περὶ τοῦ πρακτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ τούτου ζητήματος πολὺ ὀρθότερον ἡμῶν;

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγένετο δῆλον ὅτι ἡ μονομερής, ἢ ἀπλῶς γλωσσολογικὴ (καὶ αὕτη πλημμελής) ἐξέτασις τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου ἢ ἐπ' ἐσχάτων γενομένη καὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρ' ἄλλοις ἦν ἐκ βάθρων πλημμελής. Οὐ μόνον ἡ γλωσσολογικὴ ἐπιστήμη ἑλλιπῶς καὶ ἐσφαλμένως ἐφηροδόθη ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ κρίσιν τούτου, ἀλλὰ καί, ὅπερ τὸ σπουδαιότατον πάντων, δὲν εἶναι ὀρθὸν τὸ μέγα ἐθνικὸν καὶ πρακτικὸν τοῦτο, ὡς εἶδομεν, ζήτημα νὰ κρίνηται ἀπλῶς ὡς γλωσσολογικόν. Περὶ

τούτου δὲν θὰ διαλάβῃ μόνος ὁ γλωσσολόγος, δηλ. ὁ ἐξετάζων τὰς τύχας τῶν γλωσσῶν, τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰ φαινόμενα αὐτῶν κλπ., ἀλλὰ καὶ ὁ Ἕλλην νομοθέτης καὶ ὁ Ἕλλην διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς ὁ ὀρίζων τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἔκτασιν ἐκάστου διδακτέου μαθήματος, ὁ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς δυσκολίας ἢ εὐκολίας, τοὺς καρποὺς ἢ τοὺς κινδύνους τῆς διδασκαλίας τοιαύτης ἢ τοιαύτης γλώσσης ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα μαθήματα· ὁ Ἕλλην ἐκκλησιαστικὸς καὶ πολιτικὸς ἄρχων ὁ ἐπιστάμενος τοῦτο μὲν τοὺς ἐθνικοὺς κινδύνους, τοῦτο δὲ τὰ ἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ τὰ δυνάμενα νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τοῦ γλωσσικοῦ τούτου καθεστῶτος μεταβολῆς· πρὸ πάντων δὲ ὁ Ἕλλην συγγραφεὺς ὁ ταύτης τῆς γλώσσης δεξιὸς διαχειριστής, ὁ διὰ ταύτης καθ' ἐκάστην ἐπικοινωνῶν πρὸς τὸ Κοινωνόν, καὶ ἐπομένως ὁ δυνάμενος νὰ γινώσκῃ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν ἀξίαν ἐκάστου στοιχείου τῆς γλώσσης ταύτης¹⁾. Τοσοῦτο πολυμερὲς καὶ πολύπλοκον εἶναι τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἀνάγκη ἄρα νὰ ἔχωμεν ταῦτα πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ νὰ μὴ παράπλανώμεθα ὑπὸ τῶν μονομερῶς, δηλ. σχολαστικῶς ἐξεταζόντων αὐτό· ἀνάγκη νὰ συνεξετάζηται ἐν συναφείᾳ μετὰ παντὸς τοῦ ἡμετέρου βίου, μετὰ τῆς ἱστορίας, τῆς ἐκκλησίας, τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν κινδύνων τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Καὶ τὴν συνεξέτασιν ταύτην ὀφείλομεν νὰ κάμνωμεν οὐχὶ κατὰ τὸν τρόπον τῶν καινοτόμων, τ. ἔ. οὐχὶ διατεινόμενοι προφητῶν δίκην, ὅτι ἂν εἰσαχθῆ ἢ χρῆσις τῶν γλωσσικῶν κατασκευασμάτων αὐτῶν, θὰ ἔχωμεν στρατόν, στόλον, ἐμπόριον, μηχανικούς, ἐκκλησίαν καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν, πράγματα δηλ. μικρὰν ἔχοντα πρὸς τὸ ζήτημα σχέσιν, ἀλλὰ τὸνναντίον ἐξετάζοντες τοῦτο μὲν τὰς ἐν τῷ μακρῷ ἡμῶν παρελθόντι αἰτίας τοῦ τοιούτου παρ' ἡμῖν γραπτοῦ λόγου, τοῦτο δὲ πῶς διακείται τὸ ἔθνος ἡμῶν πρὸς αὐτόν, καὶ τέλος τίνες ὀφέλειαι καὶ τίνες

¹⁾ Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐν ταῖς ἐφημερίσιν εὐχερηστοῦντος λόγου ἔγραψε πρὸ 11 ἐτῶν (1889 1η Ἰανουαρίου) τὸ Ἐμπρὸς τὰδε: *Οἱ δημοσιογράφοι ἐδημιούργησαν ζηλευτὸν, ἀνθηρὸν ὕψος, ἐδημιούργησαν μίαν γλώσσαν ἀπαλήν, εὐτονον, ἀνθηρὰν, γλώσσαν μὲ τὴν ὅποιαν δύναται νὰ ἐκφράσῃ κἀνεὶς ἀπειρίαν αἰσθημάτων τρυφῶν, ἀφθονίαν σατυρικῶν χαριτολογημάτων, ἀπειρίαν ἀριστοκρατικῆς λεπτῆς καὶ ὑψηλῆς ἐμπνεύσεως, ἀρκεῖ νὰ αἰσθάνεται ἀληθῶς, ἀρκεῖ νὰ ἔχη τὸ καλλιτεχνικὸν πῦρ μέσα του. . . ».*

βλάβαι είναι ἐνδεχόμενον νὰ συμβῶσιν ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης αὐτοῦ τροπῆς. Τοιαύτη ἐξέτασις, ἱστορική, καλλιτεχνική καὶ ἐθνική, θὰ δυνηθῆ νὰ δώσῃ ἡμῖν πλήρη καὶ ἀληθῆ εἰκόνα τοῦ ζητήματος, οὐχὶ δὲ ἡ ἀπλῆ γραμματική, σχολαστική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

*Περὶ τῆς γενέσεως, φύσεως καὶ διαδόσεως τοῦ γραπτοῦ λόγου*³⁾.

Ἐάν τις καὶ μικρὸν μόνον ἐπιστήσῃ τὸν νοῦν ἐπὶ τὸν γραπτὸν λόγον παντὸς ἔθνους, θὰ παρατηρήσῃ ὅτι ὑπάρχουσι μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ προφορικοῦ μεγάλαι διαφοραί. Οὕτω πρῶτον παρατηρεῖται ὅτι ὁ μὲν προφορικὸς εἶναι κτῆμα πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀνεξαιρέτως, διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ πάντες οἱ λαοὶ ἔχουσι λαλουμένην γλῶσσαν, ἀλλὰ μόνον ὀλίγα πεπολιτισμένα ἔθνη ἠτύχησαν νὰ δημιουργήσωσι καὶ γραπτὸν λόγον εἴτε πρωτοτύπως, ὅπως οἱ Ἕλληνες, εἴτε κατὰ μίμησιν ἄλλων, ὅπως οἱ Ῥωμαῖοι καὶ πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ νεώτεροι Εὐρωπαϊκοὶ λαοί. Ἐπειτα δεύτερον ἢ μὲν λαλουμένη εἶναι ἐκασταχοῦ ἰθαγενῆς, διὸ καὶ ποικίλη κατὰ τόπους, ἥτοι διεσχισμένη εἰς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διάφορα ἀλλήλων· ἢ δὲ γραφομένη μόνον ἐν μιᾷ πόλει ἢ χώρᾳ, μικρᾷ ἢ μεγάλῃ, εἶναι ἰθαγενῆς, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ μικρὸν ἐξαπλοῦται ὡς ξένη καὶ ἐλείσαστος ἐπὶ τὰς ἄλλας χώρας ἐκβάλλουσα τὰς ἐγχωρίους διαλέκτους, εἶναι δὲ ἐνιαία. Πρὸς δὲ τρίτον ἢ μὲν ἐκασταχοῦ λαλουμένη εἶναι τι συγκεκριμένον, αἰσθητόν, τ. ἔ. λέξεις πολλαὶ ἢ ὀλίγαι, τύποι, συντάξεις, φράσεις κτ., ἢ δὲ γραφομένη κυρίως εἰπεῖν εἶναι μόνον κανόνες τινές, κανονισμός τις, διὸ καὶ πᾶσα λέξις εἴτε ἐκ τῆς ἀρχαίας εἴτε ἐκ τῆς νέας γλώσσης εἴτε ὁποθενδήποτε ἂν προέρχηται, δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ γένηται ἀποδεκτὴ εἰς τὴν γραφομένην

³⁾ Περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου ἰδὲ Γλωσσολογικῶν Μελετῶν Α' σελ. 238 κέξ.

γλῶσσαν, ἂν μόνον λάβῃ τὸν ἐν αὐτῇ κρατοῦντα γραμματικὸν τύπον, ἂν μόνον ἐνδυθῆ ἔνδυμα γάμου. Πρόδηλον δὲ ὅτι ὡς κανὼν εἶναι αὕτη ἀμετάβλητος ἢ τοῦλάχιστον δυσμετάβλητος, ἢ ἄλλως, συντηρητική, ἐντεῦθεν καὶ μόνον τῇ ἀνάγκῃ δύναται ἐκάστοτε νὰ ὑποκύπτῃ καὶ μεταβάλληται πολὺ ἢ ὀλίγον.

Παρήχθη δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς ἢ γραφομένη γλῶσσα, παρ' οἷς ἔθνεσι παρήχθη, κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Πόλις ἢ χώρα τις ἐν τῷ ἔθνει ἠδυνήθη νὰ καταστῆ ὑπερτέρα τῶν ἄλλων εἴτε διὰ πολέμων, ὡς ἢ Ῥώμη, εἴτε δι' ἄλλων αἰτίων οἷον πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἐμπορίας κλπ. καὶ ἐν μέρει διὰ πολέμων, ὅπως αἱ Ἀθηναί· ἔνεκα δὲ τῆς ὑπεροχῆς ταύτης ἄλλοι ὁμόγλωσσοι, πολλοὶ ἢ ὀλίγοι τὸ κατ' ἀρχὰς, ἠναγκάσθησαν νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν πόλιν ἢ χώραν ἐκείνην, νὰ διακάζωνται, ν' ἀναφέρωσι, νὰ ὑπηρετῶσιν ἐν τῷ στρατῷ αὐτῆς, νὰ συναλλάσσωνται πρὸς αὐτὴν κλπ., καθόλου νὰ ἔρχωνται εἰς συχὴν ἐπικοινωνίαν καὶ νὰ προσέχωσιν εἰς τὰ καθεστῶτα τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῆς. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἄρχονται νὰ θαναμάζωσι καὶ μιμῶνται αὐτὴν καὶ τὰ ταύτης στοιχεῖα ὑπολαμβάνωσι τεκμήρια ὑπεροχῆς καὶ εὐγενείας (πρβλ. Θουκυδ. Ζ' 63, ἔνθα ὁ Νικίας ἀγορεύων λέγει πρὸς τοὺς οὐκ Ἀθηναίους «οἱ τῆς Ἀθηναίων νομιζόμενοι καὶ μὴ ὄντες ὑμῶν τῆς τε φωνῆς τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῶν τρόπων τῇ μιμήσει ἐθανμάζεσθε κατὰ τὴν Ἑλλάδα»). Κατ' ἀρχὰς τῆς οὕτως ἐκτιμωμένης καὶ προτιμωμένης γλώσσης γίνεται, ὡς εἰκός, χρῆσις μόνον ἐν ταῖς ἐπισήμοις πρὸς τὴν ἄρχουσαν πόλιν καὶ τὰς ἀρχὰς σχέσεσιν, ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἐπισήμοις ἐγγράφοις, ἐν ταῖς συνελεύσεσιν τῶν ἀποτελούντων τὸ ὄλον Κράτος κλπ., ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἄρχονται νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὴν οἱ διάφοροι ὑποτελεῖς καὶ ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἐπικοινωνίᾳ, διότι, ὡς εἰκός, εὐκολώτερον εἶναι αὐτοῖς νὰ μάθωσι πάντες καὶ μεταχειρίζωνται μίαν γλῶσσαν ἢ διάλεκτον, τὴν τῶν ἀρχόντων, ἢ πάσας πάντων ὅσοι συναποτελοῦσι τὸ Κράτος. Οὕτω λ. χ. ὁ Ὄσκος, ὁ Ὀμβρος, ὁ Τυρρηνός, ὁ Γαλάτης, ὁ Ἐνετός, ὁ Ἰάπυξ, ὁ Ἕλλην τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας ἀναγκασθέντες νὰ συνδεθῶσι μετὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἀποτελέσωσιν ἐν ὄλον, ὁσάκις ἤρχοντο εἰς ἐπικοινωνίαν ὡς συστρατιῶται, ὡς ἔμποροι κλπ. πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ πρὸς ἀλλήλους ἠναγκάζοντο νὰ κάμνωσι

χρησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης· διότι ταύτην ἐγίνωσκον πάντες διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας σχέσεις αὐτῶν, οὐχὶ δὲ τὰς ἀλλήλων. Ὅμοιως ὄφειλον νὰ κάμνωσιν οἱ ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων, Εὐβοεῖς, Λέσβιοι, Αἰγινῆται, Ποτειδεᾶται, Βυζάντιοι κλπ. κλπ. Οὕτω καὶ σήμερον οἱ ἐν τῇ Τουρκίᾳ Ἕλληνες καὶ Ἀρμένιοι συνεννοοῦνται διὰ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Κατὰ μικρὸν ἔρχεται ἐπίκουρον καὶ τὸ συμφέρον τὸ ὕλικόν καὶ ἐνίοτε τὸ πνευματικόν, διότι οἱ γινώσκοντες τὴν πανταχοῦ τοῦ Κράτους γνωστήν καὶ ἐπίσημον γλῶσσαν εὐρίσκουσιν εὐκολώτερον θέσεις καὶ ἄλλας ἐργασίας, διεξάγουσιν ἐμπορίαν, ἐμφανίζονται πρὸ τῶν ἀρχῶν, τῶν δικαστηρίων κλπ., ὠφελοῦνται ἐκ τῆς πλουσίας γραμματείας καὶ τῶν ἄλλων βιβλίων κλπ. Οὕτως οἱ Ἴρλανδοί, εἰ καὶ ἀποστρέφονται τὴν Ἀγγλικὴν κατάκτησιν τῆς νήσου αὐτῶν, διδάσκονται κατὰ προτίμησιν ἐν τοῖς σχολείοις αὐτῶν τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ὕλικῶν καὶ πνευματικῶν ὠφελειῶν ἃς παρέχει αὐτοῖς· ὁμοίως ἔμαθον καὶ οἱ Φλαμανδικῆς ἦτοι Γερμανικῆς καταγωγῆς Βέλγαι τὴν Γαλλικὴν κλπ. Ἄφ' οὗ δὲ οὕτως οὐ μόνον ἐκρίθη ἡ τῆς ἀρχούσης πόλεως ἢ χώρας γλῶσσα ἢ διάλεκτος προτιμότερα τῶν ἄλλων ἀλλὰ καὶ ἐπεδιώχθη ἢ ἐκμάθησις καὶ χρῆσις αὐτῆς ἐν ταῖς ἐπισήμοις σχέσεσιν, ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τέλος ἐν τῷ οἴκῳ, τότε αἱ λοιπαὶ γλῶσσαι ἢ διάλεκτοι περιήλθον εἰς ταπεινὴν θέσιν, ἐξελήφθησαν χωρικά, εὐτελεῖ, ἀγροῖκα ἰδιώματα καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν σημεῖον ἀπαιδευσίας καὶ ἔκτοτε προεγράφησαν. Τοῦτο συνέβη τὸ πάσαι ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐνθα αἱ κατὰ τόμους διάλεκτοι (πλὴν τῆς Λακωνικῆς-Τσακωνικῆς) περιπεσοῦσαι οὕτως εἰς ἀγροῖκα ἰδιώματα ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς χρήσεως, ἐπεκράτησε δὲ ἡ Ἀττικῆ-Κοινή. Ὅμοιως συνέβη τοῦτο καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Πυρηναικῇ Χερσονήσῳ, διὸ καὶ αἱ ἄλλαι αὐτόθι λαλούμεναι γλῶσσαι καὶ διάλεκτοι ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Λατινικῆς. Τὸ συμβᾶν ἄλλοτε ἐν Ἑλλάδι συμβαίνει σήμερον ἐν πάσαις ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς χώραις καὶ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἡ χρῆσις τῆς γραφομένης, τῆς προκριθείσης ἑκασταχοῦ γλώσσης δὲν ἠδυνήθη ἀκόμη νὰ εἰσχωρήσῃ πανταχοῦ καὶ ἐπικρατήσῃ, ἐντεῦθεν παρὰ τὴν γραφομένην καὶ κοινὴν γλῶσσαν τῶν Γερμανῶν (ἦτις κατὰ ῥητὰς μαρτυρίας ἐπιστημόνων Γερμανῶν ὡς *ξένη γλῶσσα εἰσέρχεται καὶ μανθάνεται ὑπὸ τῶν πλείστων Γερμανῶν*), τῶν Ἀγγλων, τῶν Ἰταλῶν, τῶν

Γάλλων καὶ ἡμῶν λαλοῦνται ἀκόμη πάμπολλαι διάλεκτοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον διάφοροι τῆς τε κοινῆς καὶ ἀλλήλων. Περβλ. Oskar Weise, *Unsere Mundarten ihr Werden und ihr Wesen*, Leipzig 1910.

Παρατηροῦντες οὕτω τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναπτύσσεται, ὡς εἶδομεν, καὶ διαδίδεται ἡ κοινή, ἡ ἐθνικὴ, ἡ γραπτὴ τὸ κατ' ἀρχὰς γλῶσσα ἑκάστου ἔθνους, μανθάνομεν ὅτι, α') αὕτη παράγεται οὐχὶ κατὰ κοινὴν σύσκεψιν καὶ ἀπὸ κοινοῦ, ὡς οἱ τοῦ Κοινοβουλίου νόμοι, οὐδὲ κατὰ σκέψιν καὶ ἐκ προνοίας καθόλου, ἀλλ' ἕνεκα ἱστορικῶν σπουδαίων λόγων, πολιτικῶν, θρησκευτικῶν (λ.χ. μεταφράσεως τῆς ἀγίας Πραφῆς ὑπὸ Λουθήρου ἐν Γερμανίᾳ), ἐκπαιδευτικῶν κλπ. β'), ὅτι κατὰ τὴν προτίμησιν γλώσσης ἢ διαλέκτου τινὸς οὐδαμῶς λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ πλοῦτος ἢ τὸ ἀδιάφθορον καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ ἢ κακίαι αὐτῆς. Δὲν προεκρίθη ἡ Ἀττικὴ ὡς εὐφωτοντέρα τῆς Δωρικῆς ἢ ὡς ἀπαθεστέρα τῆς Ἰωνικῆς κλπ., οὐδὲ ἡ Λατινικὴ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ λαλούμενης Ἑλληνικῆς ἢ τῆς Ὀσκιῆς καὶ Ὀμβρικῆς, οὐδὲ ἡ βόρειος Γαλλικὴ τῆς μεσημβρινῆς, τῆς Προβηγκιανῆς κλπ. ὡς πλουσιωτέρα ἢ ἀλωβητοτέρα. Λόγοι παντελῶς ἀνεξάρτητοι τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ πλούτου αὐτῶν ὠδήγησαν εἰς τὴν κατίσχυσιν αὐτῶν γ') ἢ ἕκτασις αὐτῶν οὔτε τοσαύτη ἐγένετο οὔτε τοιοῦτοτρόπως ἐχώρησεν, ὅπως τις ἐκ τῶν προτέρων κρίνων θὰ συνεπέραινεν· ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐξηπλώθη καὶ ἐπὶ ἀλλογλώσσους καὶ ἀλλογενεῖς ἀνθρώπους ἐν τε τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ταῖς ἄλλοις λατινοφώνοις σήμερον χώραις, καίτοι ὠρμήθη ἐκ τῆς μικρᾶς τοῦ Λατίου χώρας, καὶ διεδόθη καὶ ἐγνώσθη πρῶτον ἐν Σαρδινίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ, ἐν χώραις ἀφεστώσαις καὶ ἀλλογλώσσοις, βραδύτερον δὲ ἐν τῇ ἄνω, τῇ μέσῃ καὶ τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, χώραις ἐγγύτερον κειμέναις. Ὅμοιως ἡ Ἀττικὴ ἐγνώσθη πρῶτον ἐπὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβριανῶν νήσων. ἔπειτα διεδόθη καὶ ἀνεφάνη ὡς Κοινὴ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ, ὁπόθεν ἐπεβλήθη εἰς τὴν καθ' αὐτὸ Ἑλλάδα. Τὸ πᾶν ἄρα ἐξαρτᾶται ἐξ ἱστορικῶν ἀναγκῶν, ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς συνεννοήσεως, καὶ οὐχὶ ἐκ γεωγραφικῶν σχέσεων. Ἐντεῦθεν χώραι συναφεῖς καὶ συγγενεστάτας λαλοῦσαι διαλέκτους, ἂν διὰ πολιτικούς, ἱστορικούς λόγους εἶναι κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων πολιτικῶς, θρησκευτικῶς κλπ., δύνανται ἀναπτύξωσιν ἑκάστη διάφορον κοινήν, γραφομένην γλῶσσαν, καὶ

να μὴ δύνωνται εὐκόλως βραδύτερον, καὶ ἂν τοῦτο κρίνηται συ-
φέρον καὶ εὐκατῶν, να λάβωσι καὶ ἔχωσι μίαν κοινὴν πᾶσιν. ἔθ-
κὴν γραφομένην γλῶσσαν· καὶ τάναπαλιν λαοὶ ἀφροστῶτες ἀπ' ἄλλ-
λων καὶ διαφορωτάτας διαλέκτους ἢ καὶ ὅλως ἄλλας γλῶσσας λα-
λοῦντες δύνανται, ἂν ἱστορικοὶ λόγοι ἐπιβάλλωσιν ἐπὶ μακρὸν τ-
συμβίωσιν αὐτῶν, να λάβωσι καὶ ἔχωσι μίαν κοινὴν γλῶσσαν.
Οὕτως ἢ Ὀλλανδικὴ διαφέρει τῆς γραφομένης Γερμανικῆς πο-
δλιγώτερον ἢ ἡ λαλούμενη ἐν τῇ Πεδινῇ Γερμανίᾳ, ἢ Plattdeuts-
λεγομένη· καὶ ὅμως ἢ μὲν Ὀλλανδικὴ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τ-
Ὀλλανδίας ἀπῆρτισεν ἰδίαν γραφομένην, ἢ δὲ τῆς Πεδινῆς Γ-
μανίας οὐχί· ὁμοίως αἱ Σλαβικαὶ γλῶσσαι τῶν Νοτίων Σλαβ-
Βουλγάρων, Σέρβων, Κροατῶν κλπ. διαφέρουσι ὀλίγον ἀπ' ἄλλ-
λων· ἀλλ' ὅμως διὰ τὰς πολιτικὰς τύχας τῶν λαῶν τούτων ἐ-
στος ἐμόρφωσεν ἰδίαν γραπτὴν γλῶσσαν, καὶ σήμερον πᾶσαι αἱ προ-
πάθειαι αὐτῶν, ἵνα καταρτίσωσι καὶ ἔχωσι μίαν κοινὴν γλῶσσαν
ναυαγοῦσι διὰ τὰς ὑπαρχούσας μερικὰς. Τούναντίον οἱ Βέλγαι, ἔθ-
Γερμανικόν, ὑποκύψαντες ἐπὶ μακρὸν τῷ Γαλλικῷ πολιτισμῷ, προ-
έλαβον, ὡς εἶπομεν ἄνωτέρω, τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν ὡς ἐπίσημ-
γραφομένην, καὶ σήμερον πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι εἰς εἰσαγωγὴν
χρησῶν τῆς ὑπὸ τῶν πολλῶν λαλουμένης Φλαμανδικῆς ἀποτυγχάνουσι.

δ') Ἡ οὕτως ἐξαπλουμένη γλῶσσα εἰσβάλλει εἰς τὰς χώρας τ-
ἐγχωρίων διαλέκτων ἢ γλωσσῶν καὶ ἐκβάλλει αὐτὰς ἐκ τῆς χρήσε-
λοιπὸν οὐχὶ συγχώνευσις μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐκβολὴ τῶν ἰθαγενῶν συ-
χείων κατ' ἀλήθειαν συμβαίνει. Καὶ εἶναι μὲν πρόδηλον ὅτι π-
εὐκολώτερον μανθάνεται τὸ μικρὸν μόνον τῶν γνωστῶν διαφέρου-
τὸ ὅλως ξένον καὶ ἄγνωστον, λ. χ. εὐκολώτερον βεβαίως ἔμαθε-
πάλαι ὁ Δωριεὺς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης να λέγη
κλίνη ἢ καλὴ κόρη ἀντὶ ἁ καλὰ κόρα, καὶ ἠγάπησα, ἐπήδησα ἀντὶ ἁ
πασα, ἐπάδασα, καὶ ἀγαπήσω, πηδήσω ἀντὶ ἀγαπασίω ἢ ἀγαπα-
παδασίω ἢ παδασῶ, καὶ ἐπηξάμην ἐπήξω ἀντὶ ἐπαξάμαν ἐπάξα,
πηδᾶ, ὄρα ἀντὶ παδῆ, ὄρη κλπ., ταῦτα πάντα, ἔμαθον ἐκεῖνοι εὐκο-
τερον τοῦ Τυρρηνοῦ, τοῦ Γαλάτου, τοῦ Κελτίβηρος, τοῦ ἐν Ἰτα-
καὶ Σικελίᾳ Ἑλληνοσ κλπ., οἵτινες ἠναγκάσθησαν να μάθωσι καὶ
ξένοι καὶ τύπους καὶ σύνταξιν καὶ φράσεις καὶ τὰ πάντα ὅλως ἐ-

ἀντὶ τῶν ἰδίων. Ἀλλὰ πάντοτε μεταμάθησις τις νέου, ξένου, οὐχὶ μη-
τροδιδάκτου γίνεται, πάντοτε νέον τι καὶ ξένον ἐπιβάλλεται, διὸ καὶ
ἡμιτελής πολλακίς ἢ πρόσκτησις μένει καὶ σφάλματα πολλὰ καὶ ἀνα-
μείξεις γίνονται (ἰδὲ κατωτ.).

ε') Καὶ ἐν τῇ τὸ πρῶτον αὕτη ἐσηματίσθη χώρα, λ. χ. ἐν τῇ Ἀτ-
τικῇ ἢ τῇ Ῥώμῃ, δὲν ἦτο κοινὴ λαλούμενη πάντων ἀνεξαιρέτως, τ. ἔ. δὲν
ἐλήφθη εἰς σχηματισμὸν τοῦ γραπτοῦ λόγου ὁ λόγος πασῶν ἀνεξαι-
ρέτως τῶν λαϊκῶν τάξεων, ἀλλὰ κυρίως τῶν ἐπισημοτέρων, τῶν πολι-
τικῶν, τῶν ἱερέων, τῶν λογιωτέρων καὶ σοφωτέρων. Ὅμοίως δὲ καὶ
ἔπειτα, ὅτε ἤρξατο να ἐξαπλῶται καὶ γινώσκηται τοῖς λαλοῦσιν ἄλλας
διαλέκτους ἢ γλώσσας, δὲν ἐδιδάσκετο ὑπὸ διδασκάλων κατ' ἓνα
καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον δεδιδαγμένων καὶ ὁμοίως διδασκόντων αὐτὴν,
ἀλλ' ἕκαστος προσεκτᾶτο αὐτὴν ὅπου καὶ ὅπως ἠδύνατο καὶ κατ' ὅσον
ἠδύνατο. Ὁ μὲν μετέβη ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ καὶ ἐγκατεβίω ἔνθα αὕτη
καθαρωτάτη ἐλαλεῖτο καὶ ἔμαθεν αὐτὴν καλῶς, σχεδὸν ὅπως οἱ ἐγχώ-
ριοι· ὁ δὲ μετέβη ἐκεῖσε ἐν μεγάλῃ ἡλικίᾳ ἢ παρέμεινε μόνον ἐπὶ βραχὺν
χρόνον· ὁ δὲ ἔμαθεν αὐτὴν μᾶλλον ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἀπὸ τῶν βι-
βλίων, ὁ δὲ μᾶλλον ἢ καὶ μόνον ἀπὸ τῆς συναναστροφῆς· ἔπειτα
ὁ μὲν ἦτο εὐφυέστερος εἰς τὸ ἀφομοιοῦν τὰ προσλαμβανόμενα, ὁ δὲ
ἦττον ἐπιτήδειος· ὁ μὲν ἦν λόγιος, ὁ δὲ ἔμπορος, ὁ ἄλλος βιομήχανος,
ἄλλος στρατιώτης, ἄλλος γεωργός, ἄλλος ναυτίλος κλπ. πάντες δ' οὗτοι
μανθάνοντες τὴν κοινὴν οὕτω τότε γινομένην γλῶσσαν ἐρρῦθμιζον
κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἀνεπαισθήτως ἀλλὰ πάντοτε πολυειδῶς καὶ
τοὺς φθόγγους καὶ τὴν σύνταξιν καὶ τὰς σημασίας τῶν λέξεων αὐτῆς
συμφώνως πρὸς τὰ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ὑπάρχοντα στοιχεῖα τῶν ἰδίων
γλωσσῶν ἢ διαλέκτων. Πρόσθετες τούτοις ὅτι καὶ αὕτη ἡ διδασκαλία αὐ-
τῆς ἐν τοῖς σχολείοις ἐγίνετο καὶ γίνεται συνήθως ὑπὸ ἐγχωρίων διδα-
σκάλων, ὧν ἢ φυσικὴ, ἢ μητροδίδακτος γλῶσσα ἢ διάλεκτος δὲν ἦτο
καὶ δὲν εἶναι καθαρά, ἀλλὰ ξενοτρόπως ἢ διαλεκτικῶς κεχρωματισμένη,
πολλοὺς περιέχουσα φθόγγους, συντάξεις, σημασίας, χρήσεις καθόλου
ἀποκλινούσας ἀπὸ τῆς κοινῆς ἢ διδάσκουσι. Κατὰ ταῦτα δῆλον ὅτι ἡ
πρὸς τῇ φυσικῇ διαλέκτῳ πρόσκτησις τῆς κοινῆς, τῆς ἐπεισάκτου ταύτης
ἔχει πολλὰ στάδια καὶ πολλοὺς βαθμούς· πάντες διάκεινται τὸ κατ' ἀρ-
χὰς πρὸς αὐτὴν παθητικῶς, ἦτοι ἀκούουσι μόνον καὶ δέχονται τὰ προσ-

φερόμενα, βραδύτερον δὲ ἄρχονται νὰ μετέχωσιν ἐνεργητικῶς, τ. ἔ. ἐπιχειροῦσι καὶ νὰ λαλῶσιν, ἤτοι νὰ κατασκευάζωσι λόγον ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὀρθὸν ἀναλόγως τῆς φύσεως ἐκάστου. Πάντες ἐπὶ τινα χρόνον μεταφράζουσιν ἀπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῶν, ἀπὸ τῆς μητροδιδάκτου γλώσσης ἢ διαλέκτου, εἰς τὴν νέαν, ἣν μανθάνουσι σχηματίζουσι πολλὰ κατ' ἀναλογίαν καὶ περιπίπτουσιν εἰς διάφορα σφάλματα κλπ. Οὕτω συμβαίνει ὥστε πολλοὶ γεννηθέντες ἐν χώρᾳ λαλούσῃ διάλεκτον καὶ τραφέντες ἐν αὐτῇ εἰ καὶ ἐπιθυμοῦσι βραδύτερον νὰ λαλῶσι τὴν ἐπίκτητον, τὴν κοινήν, τὴν γραφομένην ἐθνικὴν γλῶσσαν, ὁ λόγος αὐτῶν καίτοι τεχνητός, ἀπέχει τῆς γραφομένης ταύτης πολλῷ μᾶλλον ἢ ὁ λόγος ὁ φυσικὸς τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τῆς παραγωγῆς τῆς γλώσσης ταύτης γεννηθέντων. Ἡ σχέση ἀρα τῆς φυσικῆς, τῆς μητροδιδάκτου γλώσσης ἐκάστου πρὸς τὴν κοινήν τὴν ἐθνικὴν δὲν εἶναι παρὰ πᾶσιν ἡ αὐτή, ἀλλὰ παρ' ἄλλοις ἄλλη δυνατὸν νὰ διαφέρει ὀλίγον ἀπὸ τῆς γραφομένης ἢ λαλουμένης ὑπὸ τινῶν καὶ ὅμως νὰ εἶναι φυσικὴ αὐτῶν, μητροδιδάκτος, καὶ τᾶνάπαλιν δυνατὸν ἢ λαλουμένη ὑπ' ἄλλων νὰ διαφέρει πολὺ τῆς κοινῆς καὶ ὅμως νὰ εἶναι ἐπίκτητος. Τὸ πᾶν ἄρα ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἐκ τούτου ὅτι ἢ μὲν εἶναι φυσικὴ, μητροδιδάκτος, ἢ δὲ τεχνητὴ, ἐπίκτητος, ἀλλ' ἐκ τοῦ μέτρου τῆς ἀποστάσεως ἢν ἀφίσταται ἢ φυσικὴ ἐκάστου γλῶσσα ἀπὸ τῆς τεχνητῆς, ἐθνικῆς γλώσσης.

Ἐπιστημονικὸν ἄρα καὶ τοῦτο παχυλὸν σφάλμα εἶναι τὸ πολυλάκις γινόμενον παρ' ἡμῖν, τὸ ταυτίζειν δηλ. τὴν ἔννοιαν τῆς φυσικῆς μητροδιδάκτου πάντων ἡμῶν γλώσσης πρὸς τὴν τῆς διαλέκτου, καὶ τὸ ἀντιτάσσειν αὐτὰς πρὸς τὴν τῆς κοινῆς, ἐθνικῆς γλώσσης. Οὐχί, ἢ διάλεκτος δὲν εἶναι ἢ φυσικὴ γλῶσσα πάντων τῶν ὁμογλώσσων, ἀλλὰ μόνων τῶν γεννηθέντων ἐν χώραις διάλεκτον μεταχειριζομένας. Καὶ ὁ γράφων διάλεκτον τινα δὲν δύναται νὰ λέγῃ ὅτι γράφει τὴν φυσικὴν τὴν μητροδιδάκτου πάντων ἡμῶν γλῶσσαν, ἥκιστα δὲ πάντων τῶν γεννηθέντων ἐν χώραις οὐ διάλεκτον μεταχειριζομένας.

ς') Ἐὰν πάντες οἱ κατὰ τὰ εἰρημένα μανθάνοντες τὴν τεχνητὴν ἐθνικὴν, κοινήν γλῶσσαν ζῶσι πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς περίου ὄροις, ἤτοι, ἂν διδάσκονται ἐν τοῖς σχολείοις τὴν γλῶσσαν ταύτην καὶ μεταχειρίζονται αὐτὴν καὶ ταῦτα ἐπὶ ἰκανὸν χρόνον

συμβαίνει κατὰ μικρὸν ὥστε αἱ νεώτεραι γενεαὶ νὰ ἔχωσι φυσικὴν τὴν πρότερον τεχνητὴν τῶν πατέρων αὐτῶν γλῶσσαν. Διότι ὁ παῖς ἀκούων παρὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἐγγύς μανθάνει τὴν γλῶσσαν ταύτην ὡς φυσικὴν, ἀληθῶς τότε μητροδιδάκτον, οὐδὲ ἔχει τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν ὅτι ἢ παλαιότερα γενεὰ ἦλθεν εἰς αὐτὴν ἄλλως ἢ ὡς αὐτὸς ἔρχεται νῦν εἰς αὐτήν. Τοῦτο, ὡς γνωστὸν, συνέβη ὄντως ἄλλοτε ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐξῆς, ὅτε οἱ πολλοὶ Ἕλληνες ἀντὶ τῶν φυσικῶν αὐτῶν ἀρχαίων διαλέκτων ἔμαθον καὶ ἐκληροδότησαν ἡμῖν ὡς φυσικὴν τὴν τότε γνωσθεῖσαν αὐτοῖς Ἀττικὴν-Κοινήν. Ἄλλὰ τὸ γενόμενον τοῦτο πάσαι εἶναι τι ἐξαιρετικόν, ὀφείλεται εἰς τὸν μέγαν πολιτισμὸν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, δὲν συνέβη, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἀλλαγῶ ἔκτοτε, καίτοι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διὰ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως πάντων τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ, διὰ τοῦ Τύπου κλπ. φερόμεθα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πάντες οἱ Ἑυρωπαϊκοὶ λαοὶ εἰς τοῦτο. Ἄλλὰ παραλείποντες τὴν ἐξαίρεσιν ταύτην παρατηροῦμεν καθολικῶς, ὅτι ὡς μεγάλη ἱστορικὴ ἀλήθεια πρέπει νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἢ γραφομένη γλῶσσα οὔτε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐταυτίζετο πρὸς τὴν ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων λαλουμένην ἐν ἢ τὸ πρῶτον παρήχθη χώρᾳ, οὔτε—τοῦτο μάλιστα πολὺ ὀλιγώτερον—κατόπιν ἐταυτίσθη ποτὲ πρὸς τὰς ἐκασταχοῦ λαλουμένας διαλέκτους.

ς') Ἡ κοινή, ἢ ἐθνικὴ γλῶσσα λαμβάνει πανταχοῦ διάφορον πῶς τύπον ὡς γραφομένη καὶ ὡς ἀπλῶς λαλουμένη, ὡς γλῶσσα τῆς συναστροφῆς. Αὕτη, καὶ ὅταν ἀκόμη λαμβάνῃ τὸν ἐπισημότερον τύπον αὐτῆς, πάντοτε κατέρχεται πολλὰς βαθμίδας κατωτέρω τῆς γραφομένης, κεῖται τρόπον τινὰ μεταξὺ τῆς γραπτῆς γλώσσης καὶ τῆς διαλέκτου. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἢ ἐκατέρωθεν ἀπόστασις αὐτῆς δὲν εἶναι πανταχοῦ ἢ αὐτή, ἀλλ' ἀλλαγῶ μὲν μείζων ἀλλαγῶ δὲ ἐλάσσων. Οὕτω λ. χ. ἐν αἷς χώραις ἢ διάλεκτος ἀπέχει σφόδρα τῆς γραφομένης, λ. χ. ἐν Τσακωνίᾳ ἢ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, ἐκεῖ ἢ γλῶσσα τῆς συναστροφῆς, ὅποια λ. χ. ἀκούεται ἐν ταῖς πόλεσι τῶν χωρῶν τούτων, ἀφίσταται ὀλίγον τοῦ γραπτοῦ λόγου ἐν αἷς δ' ὅμως χώραις ἢ διάλεκτος δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς γραφομένης, λ. χ. ἐν Πελοποννήσῳ, ἐκεῖ δὲν λαμβάνεται τοσαύτη φροντίς κατὰ τὴν προφορικὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης τῆς συναστροφῆς, καὶ

διὰ τοῦτο αὕτη ἐμφανίζει διαλεκτικὴν τινὰ χροιάν, καὶ ἀπέχει τῆς γραφομένης μᾶλλον. Καθόλου δὲ ἐν τῇ γλώσσει τῆς συναναστροφῆς παρατηροῦνται πολλαὶ καὶ ποικίλαι φωνητικαί, τονικαί, κλιτικαί, συντακτικαί, λεξικαὶ κλπ. διαφοραὶ ἀπὸ τῆς γραπτῆς. Πρβλ. *λέει, τὸ παιδί, τὰ παιδιά, ἡ φωτιά, οἱ ἐλαῖές, ἐλέγαν, ἐπρόκειτο, ἐνόμιζα, ἐνομιζαμεν, αὐτοὶ ποῦ ἔρχονται* κλπ. Πρόσθετες οὗτις εἰς λόγον ὕφους ἢ γλώσσει τῆς συναναστροφῆς προσεγγίζει μὲν πρὸς τὴν διάλεκτον, ἀφίσταται δὲ τοῦ γραπτοῦ λόγου, καθ' ὅσον, ὅπως ἐν τῇ διαλέκτῳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσει τῆς συναναστροφῆς ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἢ παρὰταξις, ἐκφέρονται δηλ. ὅπως κατὰ φύσιν ἔρχονται εἰς τὴν γλώσσαν τοῦ πολλοῦ κόσμου αἱ ἔνοιαι καὶ αἱ λέξεις, καὶ αὗται διὰ συντόμων προτάσεων. Ὅλος τοῦταντίον ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ ἐπικρατεῖ ἡ τέχνη ἀντὶ τῆς φύσεως, διὸ καὶ αἱ προτάσεις συνάπτονται ἀρμονικῶς πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀποτελοῦσι τεχνικὰς μακρὰς πολλάκις περιόδους, πρὸς δὲ τούτοις δηλοῦται σαφῶς ἡ λογικὴ σχέσις τῶν προτάσεων καὶ περιόδων πρὸς ἀλλήλας, ἢ αἰτία, τὸ συμπέρασμα, ὁ σκοπὸς κλπ., ἐνῶ ἐν τῇ γλώσσει τῆς συναναστροφῆς, ὅπως καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις, πολλάκις συνδέονται πρὸς ἀλλήλας διὰ τοῦ *καί*, λ. χ. *οὐ βλέπω καὶ παίζεις, ἀρχίζεις καὶ λέγει* κλπ.

Καὶ ἐκ τούτων ἄρα δῆλον πόσον ἐσφάλησαν ἐπιστημονικῶς οἱ ἐπ' ἐσχάτων παρ' ἡμῖν ἀξιώσαντες τὴν χρῆσιν ἄλλοτε μὲν τῶν διαλέκτων ἄλλοτε δὲ τῆς προφορικῆς συνηθείας ἀντὶ τοῦ καθεστηκότος καὶ συνηθούς γραπτοῦ λόγου, καὶ διατεινόμενοι ὅτι ταῦτα ἃ μετεχειρίζοντο, αἱ διάλεκτοι ἢ ἡ γλώσσα τῆς συναναστροφῆς καὶ μάλιστα ὅπως ἔγραφον αὐτὴν ἀνάμεικτον πολλαχῶς, εἶναι ἡ μόνη ἐθνικὴ ἡμῶν γλώσσα. Ἡ ἄγνοια αὕτη καὶ ἡ τόλμη, μεθ' ἧς ἐκηρύχθησαν τὰ ἄτοπα ταῦτα πανταχοῦ, καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ, ὑπῆρξε τοσαύτη, ὥστε δὲν ἤξεύρω, ἂν ποτε τύχη παρὰ τινος τῶν θεῶν συγγνώμης, παρὰ τῆς ἐπιστήμης βεβαίως οὐδέποτε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῶν μετὰ τὴν γένεσιν καὶ διάδοσιν τυχῶν τῆς κοινῆς, ἐθνικῆς γλώσσης

Ἡ οὕτω κατὰ τὰ εἰρημένα ἐκ μιᾶς τινος χώρας ὀρηθηθεῖσα τὸ πρῶτον γλώσσα δὲν ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὸ μέλλον πάντοτε ἐξαρτημένη ἐκ τῆς χώρας καὶ ἐκ τῆς γλώσσης ἢ διαλέκτου ὅθεν ὀρηθήτη τὸ πρῶτον, οὐδὲ ἑυθυμίζεται ἄρα τοῦ λοιποῦ ἀενάως συμφώνως πρὸς τὴν ἐτηγὴν ταύτην, ἀλλὰ χειραφετεῖται, καθ' ὅσον καὶ μεγάλοι συγγραφεῖς ἄλλοθεν ἔλκοντες τὸ γένος δύνανται νὰ ἐπιδράσωσι καὶ μεταβάλωσι τὴν ἀρχαίαν καθαρότητα αὐτῆς καὶ αὕτη ἢ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς γενέσεως αὐτῆς συνεχῶς λαλουμένη μεταβάλλεται σὺν τῷ χρόνῳ ἀκαταπαύστως, ὡς πᾶσα λαλουμένη, ἐνῶ ἡ γραφομένη ἄτε κοινὸν τοῦ ἔθνους κτῆμα καταπᾶσα ἀναγκάζεται νὰ εἶναι φύσει συντηρητικωτέρα, καὶ, τὸ σπουδαιότερον, κατὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς ἐπὶ τοὺς ἄλλας διαλέκτους λαλοῦντας ἀποβάλλονται μὲν συνήθως ἔνια τῶν μάλιστα ἰδιαζόντων τῇ χώρᾳ τῆς γενέσεως στοιχείων, λ. χ. τὸ *τ τ*, τὸ *ρ ρ* (*γλώττια, ἄρρεν, Χερρόνησος*), ἢ ἡ λεγομένη Ἀττικὴ κλίσις (*ὁ λεῶς, ὁ νεῶς* κλπ.), παραλαμβάνονται δὲ ἄλλα τινὰ ἐκ τῶν ἄλλων διαλέκτων, οὐκ ἀντιβαίνοντα μεγάλως πρὸς τὴν φύσιν τῆς ὀσημέραι ἐπικρατούσης διαλέκτου ἢ γλώσσης. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἢ μὲν γραφομένη χειραφετεῖται ἀπὸ τῆς μητροπόλεως, ἢ δὲ γλώσσα ταύτης λαμβάνει κατὰ μικρὸν τοιαύτην θέσιν πρὸς τὴν γραφομένην, ὅποιαν ἔχουσι καὶ αἱ λοιπαὶ διάλεκτοι, ἥτοι γίνεται μία τῶν πολλῶν λαλουμένων διαλέκτων (πρβλ. τὴν σχέσιν τῆς κατὰ τοὺς μέσους ἢ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐν τῇ Ἀττικῇ λαλουμένης διαλέκτου πρὸς τὴν ἐξ αὐτῆς προελθοῦσαν Κοινήν).

Χειραφετηθεῖσα δ' οὕτως ἡ γραφομένη γλώσσα ἀπὸ τῆς μητροπόλεως δύναται νὰ χωρήσῃ σφόδρα ἐπὶ τὴν ἐξαλλοίωσιν, νὰ διασχισθῇ ἀπὸ μιᾶς εἰς πολλὰς (οὕτω συνέβη ἐν ταῖς λατινοφώνοις καὶ ταῖς Ἰνδοφώνοις χώραις), ἂν διασχισθῇ καὶ ἡ πρῶτη ὁμόγλωστος μᾶζα τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ Κράτους εἰς πολλὰ ἔθνη καὶ Κράτη δύναται δ' ὅμως καὶ νὰ διατηρηθῇ συνεχῶς ἐνιαία, ἐὰν διατηρηθῇ καὶ τὸ ἔθνος τὸ μειαχειριζόμενον αὐτὴν ἐνιαῖον πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς ἢ ὅπωςδὴποτε ἰσχυρῶς. Διαφυλάττεται δὲ ἡ ἐνότης αὕτη τῆς γλώσσης ἐν τῷ ἐνιαίῳ

ἔθνει οὐχὶ κατὰ τύχην ἢ αὐτομάτως, ἀλλὰ διότι λαμβάνεται πρόνοι-
α ἵνα πάντες καὶ γράφωσι καὶ λαλῶσι καὶ διδάσκωνται καὶ μανθάνωσι
ταύτην καθόλου ὁμοίως· τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται τότε, ὅταν ἢ τινες συγ-
γραφεῖς ἀναγνωρισθῶσιν ὡς δόκιμοι, ὡς κανόν, καὶ δὴ ἄξιοι μιμήσεως
ἢ τάξεις τινὲς τοῦ ἔθνους θεωρῶνται ὡς πρότυπα γνησίου ἐθνικοῦ λό-
γου καὶ ἢ χρῆσις αὐτῶν λαμβάνηται ὡς κανὼν καὶ ὡς παράδειγμα τῶν
ἄλλων ὁμογλώσσων. Τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶναι βεβαίως οἱ τοῦ κλήρου,
οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἡθοποιοί, ἐν αἷς χώραις ἔχει τὸ θέατρον ἀνυψωθῆ ἐπὶ
ἀληθῆς καλλιτεχνικὸν τοῦ ἔθνους σχολεῖον, οἱ ῥήτορες κλπ., ἀπλῶς εἰπεῖν
οἱ καλῶς ἀνατεθραμμένοι ἄνδρες τοῦ ἔθνους, ὅπως λέγει ὁ ἀοιδίμος Κο-
ραῆς. Ὁ ἐκ τῶν δοκίμων συγγραφέων λαμβανόμενος κανὼν ἔχει τὸ προ-
τέρημα ὅτι εἶναι ἀκριβέστερος καὶ σταθερώτερος, καὶ δὴ εὐκολώτερος
εἰς μάθησιν καὶ μίμησιν· ἀλλ' ἔχει καὶ τὸ ἐλάττωμα, ὅτι πολλάκις ἀπαρ-
χαιοῦται ἐν πολλοῖς, διό, ἂν πιστῶς καὶ κατὰ πάντα τηρῆται, δύνα-
ται ν' ἀγάγῃ εἰς μεγάλην ἀπομάκρυνσιν τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπὸ
τοῦ λαλουμένου καὶ εἰς ἀκαταληψίαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἔθνους, ὅπερ σφό-
δρα ἐπιβλαβές (πρβλ. τὴν ἱστορίαν τοῦ λεγομένου Ἀττικισμοῦ). Τὸ
ὀρθὸν ἄρα εἶναι, ἂν πρὸς τοῖς γραπτοῖς δοκίμοις μνημείους ἀναγνωρίζη-
ται καὶ τὸ παρὸν ὡς ἔγκυρον, ὡς κανὼν, ἥτοι ἂν ἕκαστος τῶν μεταχει-
ριζομένων τὴν γλῶσσαν γραπτῶς ἢ προφορικῶς μὴ ἔχη πάντοτε
ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ γραπτὰ πρότυπα, τὸν ἐξ αὐτῶν
κανόνα, ἀλλ' ἂν, ὅπως τὴν μητροδίδακτον διάλεκτον, χειρίζεται
καὶ τὴν κοινήν, τὴν διδακτὴν, τὴν τεχνητὴν, ἄνευ ἰδιαίτερας σκέ-
ψεως, μετὰ βεβαίας δὲ πεποιθήσεως ἐπὶ τὸ ἑαυτοῦ αἴσθημα, καὶ
οὕτω συντελῆ μὲν διὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ταύτης εἰς τὴν καλ-
λιεργίαν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, ἐπιδρῶ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους ὁμο-
γλώσσους.

Μόνον ὅταν τοιοιτοτρόπως ἀμφοτέρω τὰ τε δόκιμα πρότυπα τοῦ
παρελθόντος καὶ ἢ προφορικῆς χρῆσις τῶν καλῶς ἀνατεθραμμένων συγ-
χρόνων λαμβάνωνται ὡς πρότυπα καὶ κατὰ τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν κανονί-
ζεται ἕκαστοτε ἢ γραπτῆ γλῶσσα, μόνον ὅταν τελῆται διαρκῆς τούτων
ἐπικοινωνία, ὥστε λέξεις καὶ τύποι καὶ φράσεις κτλ. νὰ μεταβαίνωσιν
ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην, μόνον τότε δύναται νὰ ἐξακολουθῆ ἐπιτε-
λοῦσα τὴν μεγάλην ἐθνικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, μόνον

τότε δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὄντως ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς αὐτῆς, ὅτι
εἶναι πράγματι ζῶσα καὶ ἐθνικὴ γλῶσσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθῶς ἐθνικῆς γλώσσης, καὶ περὶ τῶν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀμαρτημάτων τῶν καινοτόμων.

Σκοπὸς τῆς ἀληθῶς ἐθνικῆς γλώσσης, γραπτῆς καὶ προφορικῆς,
εἶναι προφανῶς πρῶτον μὲν νὰ διαβιβάσῃ τὰς περὶ θρησκείας, πα-
τριδος, τέχνης καὶ ἐπιστήμης γνώμας τῶν πεφωτισμένων ἀνδρῶν τοῦ
ἔθνους εἰς τὸ λοιπὸν ἅπαν ἔθνος μέχρι τῶν ἀπωτάτων σημείων, μέ-
χρι τῆς ἐσχάτης καλύβης τοῦ ἀγρότου καὶ τοῦ ποιμένου· δευτερον
νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἰσχυρότατος δεσμὸς καὶ πασίδηλον ἐνωτικὸν ση-
μεῖον πάντων τῶν ὁμογλώσσων πρὸς ἀλλήλους, ὥστε νὰ φαίνωνται
ἀπαρτίζοντες ἐν ἔθνος κοινούς ἔχον τοὺς πόθους, κοινὰ τὰ ὄνειρα,
κοινούς τοὺς ἀγῶνας, βαθεῖαν τὴν συναίσθησιν τῆς κοινότητος ταύτης
καὶ δὴ καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀπορρυσσῶν
ὑποχρεώσεων ἕκαστου καὶ πάντων πρὸς ἕκαστον καὶ πάντας. Τρίτον
νὰ συνάπτῃ κατὰ δύναμιν τοὺς νῦν ζῶντας καὶ πρὸς τὰς παλαιότερας
γενεάς, καθιστῶσα αὐτοῖς δυνατὸν καὶ εὐκόλον νὰ παραλαμβάνωσι μὲν
παρὰ τῶν παλαιότερων τὴν ἐν τοῖς καταλειφθεῖσιν ὑπ' ἐκείνων γρα-
πτοῖς μνημείοις πείραν καὶ σοφίαν καὶ φωτίζωνται ἐξ αὐτῶν, ὀδη-
γῶνται δὲ ὑπὸ τῆς γνώσεως τοῦ παρελθόντος εἰς τὰς μελλούσας πρά-
ξεις αὐτῶν.

Ἐκ τοῦ τριπλοῦ τούτου σκοποῦ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης πηγάζου-
σιν ἀλήθειά τινες προφανεῖς, οἷον 1) δὲν ἐπιτρέπεται εἰς λόγον
γλώσσης νὰ διαιρηθῆ τὸ ἔθνος εἰς τάξεις, ὧν ἢ μὲν νὰ νοῆται τὰ γραφο-
μενα, ἢ δὲ νὰ μὴ νοῆται· ἀνάγκη ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν νὰ μετέχωσι τῶν
γραφομένων πάντες μετὰ δημοκρατικὴν ἰσότητα κατὰ τὴν φράσιν τοῦ
ἀοιδίμου Κοραῆ. Λοιπὸν φευκτέα πᾶσα λέξις καὶ φράσις, εἴτε ἀρ-
χαία εἴτε νέα εἶναι, ἂν μόνον προσπίπτῃ ἡμῖν ἄγνωστος, ἂν ἔχη

ανάγκην μεταφράσεως εἴτε πλήρους καὶ τελείας εἴτε καὶ ἀπλῶς ἐνδομύχου, ἂν μὴ ἀνταποκρίνηται εὐθὺς καὶ φυσικῶς εἰς τὴν σημασίαν ἣν ἡμεῖς ἐμάθομεν ἤδη πρὸ πολλοῦ νὰ συνάπτωμεν αὐτομάτως μετὰ λέξεως ἄλλης, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἂν ἀκουομένη ἢ ἀναγινωσκομένη μὴ διεγείρῃ τάχιστα καὶ εὐκολώτατα τὴν προσήκουσαν παράστασιν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν. Οὕτως, ἵνα δι' ὀλίγων παραδειγμάτων δηλωθῇ σαφῶς ἡ ἔννοια τούτου, διατὶ νὰ μεταχειρίζομεθα τὸ δὲν *συναγροικιοῦνται* ἀντὶ δὲν *συνεννοῦνται*; διατὶ *χωρισιὰ* ἀντὶ *διαζύγιον*; διατὶ τὸ *κάμωμα* τοῦ *μέλλοντα* ἀντὶ ὁ *σχηματισμὸς τοῦ μέλλοντος*; διατὶ ὁ *μεταχειρισμὸς τοῦ ἀορίστου* ἀντὶ ἡ *χρῆσις τοῦ ἀορίστου*; διατὶ τὸ *ἀπέθαντος* ἀντὶ *ἀθάνατος*; διατὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν *σάκιομο* ἀντὶ *σχίσμα* κττ.; διατὶ ἀφοῦ ἡμεῖς ἔχομεν ἤδη κληρονομήσει καὶ μάθει ἀπὸ πολλοῦ τὰ πασίγνωστα ταῦτα, καὶ πρὸς ταύτας τὰς λέξεις συνάπτωμεν ἀπὸ πολλοῦ τὰς ἐννοίας ταύτας; (πλείονα περὶ τούτων ἰδὲ ἐν Ἀπαντήσει σ. 763 κέξ.).

2) Ἐάν δύο λέξεις, δύο τύποι, δύο συντάξεις κλπ., λέγωνται ἐκ παραλλήλου ὑπὸ τῶν *καλῶς ἀνατεθραμμένων ἀνδρῶν* τοῦ ἔθνους καὶ μήτε ἡ ἑτέρα ὄξῃ ἀρχαϊσμοῦ μήτε ἡ ἄλλη χυδαισμοῦ, τότε συμφῶνως πρὸς τὸν τρίτον ὃν εἶδομεν σκοπὸν τῆς γλώσσης, θὰ προτιμῶμεν τὴν συνδέουσαν ἡμᾶς πρὸς τὰς παλαιότερας γενεάς, ἣτοι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ γραμματείαν, πρὸς τὸ παρελθὸν καθόλου ἡμῶν. Οὕτω λ. χ., ἵνα ἐπὶ ἑνὸς παραδείγματος καταστήσω σαφῆς ὃ λέγω: τύποι τινὲς ὀνομάτων διαφοροῦνται σήμερον ἐν τῷ συνήθει τῶν συναναστροφῶν λόγῳ, λ. χ. αἱ ἐνικαὶ αἰτιατικά, τὸ *καλὸ σῶμα*, τὸν *καλὸ ἀνθρώπον*, τὴν *μεγάλην τιμὴν*, τὸ *φοβερὸ φορτίον* κλπ. καὶ τὸ *καλὸν σῶμα*, τὸν *καλὸν ἀνθρώπο* κλπ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μετὰ τοῦ -ν ἐκφωνούμενοι οὐδεμίαν ἐμποιοῦσιν ἡμῖν ἐντύπων σχολαστικὴν καὶ ξενότροπον, ἀλλὰ τοῦναντίον φαίνονται σεμνότεροι, αἵτε τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ λοιπὴν ἐπίσημον παράδοσιν ἀναμιμνήσκοντες ἡμᾶς, καὶ ἐπειδὴ προσέτι ἄλλους τύπους, λαϊκοὺς ἐπιτοῆς, μόνον μετὰ τοῦ τελικοῦ -ν ἐκφωνοῦμεν ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς συναναστροφῆς, λ. χ. *ἄν*, *δέν*, *σᾶν*, *ἔλεγαν*, *ἔκαναν*, *εὐρέθησαν*, *ἐχάθησαν*, *ἐντράπησαν*, *τῶν ἀνθρώπων*, *τῶν πολέμων* κλπ., δὲν εἶναι ἄρα καθόλου τὸ τελικὸν ν ἀνεκφώνητον ἡμῖν, διὰ τοῦτο ἡμεῖς θὰ προτιμῶμεν τοὺς συνάπτοντας ἡμᾶς πρὸς τὸ παρελθὸν ἡμῶν.

Ἐάν τις στερεῶς ἐχόμενος, ὅπως εἶναι δίκαιον, τῶν εἰρημένων σκοπῶν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης παραβάλλῃ τὰ ἀπὸ τινῶν ἐτῶν τελούμενα παρ' ἡμῖν, θὰ εἴρῃ ὅτι οὐκ ὀλίγα διεπράχθησαν σφάλματα, ἅτινα καλὸν φαίνεται, ἀφοῦ ἤδη ἐπανειλημμένως καὶ ἐπιστημονικῶς ἐξηλέγχθησαν, νὰ παύσωσι πλέον ἐπαναλαμβανόμενα καὶ ταράσσοντα ἄωρους τινὰς κεφαλὰς, ὅπως ἐπὶ ἱκανὸν ἤδη ἐποίησαν.

Οὕτως εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἀνεπιστημόνως ἐξητάσθη τὸ περὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἡμῶν ζήτημα οὐχὶ ὡς τοιοῦτον ὅποιον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εἶδομεν ὅτι εἶναι, ἣτοι οὐχὶ ὡς ἱστορικόν, ἐκπαιδευτικόν, ἐθνικὸν κλπ., ἀλλ' ἀπλῶς ὡς γραμματικόν, ὡς δῆθεν γλωσσολογικόν. Ἄλλ' ἡ μονομερῆς καὶ σχολαστικὴ αὕτη ἐξέτασις δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐπιστημονικὴ. Ἡ ἐπιστήμη, ἂν θὰ εἶναι ἀληθῆς, ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς παράγοντας, ὅσοι συνεβάλλοντο εἰς παραγωγὴν φαινομένου τινός, οὐχὶ δὲ μονομερῶς καὶ σχολαστικῶς ν' ἀποδίδῃ τὰ φαινόμενα εἰς ἓνα καὶ μόνον παράγοντα καὶ διαστρεβλοῖ τὰ πράγματα. Ἀτυχῶς τοῦτο ἐγένετο πολλάκις μετὰ τοῦδε, καὶ τοῦτο τὸ *πρῶτον ψεῦδος* ὠδήγησεν ἔπειτα εἰς μυρίας πλάνας. Οὕτω λ. χ. ἐξετασθεῖσα ἡ γλῶσσα ἡμῶν καὶ εὐρεθεῖσα κατ' ἀνάγκην ἱστορικὴν ἀνάμεικτος ἐξ ἀρχαίων καὶ νέων στοιχείων κατεδικάσθη καὶ κατεκρίθη ὡς *ἀνώμαλος*, ὡς *μισὴ γλῶσσα*. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι παρὰ τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην. Διότι ἡμεῖς *ἐκληρονομήσαμεν*, *δὲν ἐπλάσαμεν*, τὴν γλῶσσαν ταύτην τοιαύτην, ἣτοι παρελάβομεν παρὰ τῶν παλαιότερων γενεῶν τὰ στοιχεῖα αὐτῆς οὕτω ποικίλα, ἐνίοτε μάλιστα καὶ ἀνώμαλα, διὰ τοῦτο *λέγομεν* καθ' ἑκάστην ἔρχεται, ἤλθεν, ἔλα, ἄς ἔλθῃ, ἔλατε, ἄς ἔλθουν, τρώγω, ἔτρωγα, ἔφαγα, θὰ τρώγω, θὰ φάγω, βλέπω, ἔβλεπα, εἶδα, θὰ βλέπω, θὰ ἰδῶ, ἀλλὰ ἐπαράβλεπα, θὰ παραβλέπω ἔχω εἶχα ἔλαβα, ἀλλὰ προσέχω, ἐπρόσεχα, ἐπρόσεξα, εἶμαι, ἦμουν, ἔγινα κτλ. Πάντα ταῦτα εἶναι σφόδρα ἀνώμαλα, ὅπως ἕκαστος μικρὸν ἐπιστήσας τὸν νοῦν παρατηρεῖ ὁμοίως *λέγομεν μεταξωτός*, ἀλλὰ *βαμβακερός*, καὶ *μάλλινος*, *κρίθινος*, καὶ πάλιν *σιταρέης*, ἔπειτα *λιγός*, *χρυσός* κλπ., πάντα ὁμοίως ἀνώμαλα. Πρβλ. προσέτι *δοῦλος*, *δοῦλα*, *νέος*, *νέα*, ἀλλὰ *γέρας* οὐχὶ *γέρα* ἀλλὰ *γραρά* ἢ *γερόντισσα* κλπ. Ὅμοίως λέγουσι καὶ οἱ Γάλλοι *je vais, il va, nous allons, ils vont, j'irai*, οἱ Γερμανοὶ *ich bin, er ist, sie sind*,

ich war, gewesen κτλ., ἄλλ' οὐδεὶς ποτε τῶν λαλούντων καὶ μεταχειριζομένων ταῦτα ἔχει τὴν ἐλαχίστην αἴσθησιν τῶν μεγάλων ἀνωμαλιῶν τούτων. Ὅμοιος ἐμάθομεν νὰ λέγωμεν *κτυπᾶ, κυνηγᾶ, μολογᾶ, ἄρρωστῆ, μετρᾶ, βοηθᾶ* κλπ. ἀντὶ *κτυπεῖ, κυνηγεῖ, ὁμολογεῖ, ἄρρωστεῖ, μετρεῖ, βοηθεῖ* κλπ., ἄλλ' οὐδεὶς ἡμῶν θὰ τολμήσῃ ποτὲ νὰ μεταβάλλῃ καὶ τὸ ζῆ εἰς ζᾶ, τὸ ἀπαιτεῖ εἰς ἀπαιτᾶ, τὸ ἀργεῖ εἰς ἀργᾶ, τὸ καλλιγραφεῖ εἰς καλλιγραφᾶ κλπ. Ὅμοιος λέγεται παρ' ἡμῖν τὸ *πονοκεφαλίᾳ, κατακεφαλίᾳ, στραβοκεφαλίᾳ* κτλ., ἄλλὰ τὸ *περικεφαλαγᾶ* λεχθὲν ἐκρίθη γελοῖον ὁμοίως καλὰ εἶναι τὰ διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως περισωθέντα καὶ γνωστὰ ἡμῖν, ἢ *πρασιᾶ, δεμοσιᾶ, χωσιᾶ, δεσιᾶ* κτλ., ἄλλὰ *οὔσιᾶ, θυσιᾶ, εὐπραξιᾶ, ἀπραξιᾶ, γυμνασιᾶ* κτλ. θὰ προσέπιπτον ἡμῖν γελοῖα καὶ ἄγνωστα. Πρόσθετες οὗτοι πολλάκις ἀνεπτύχθη καὶ ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τοῦ παθόντος καὶ τοῦ ἀπαθοῦς τύπου, οἷον *δουλεῖᾶ καὶ δουλείᾶ, ἔχω μὲν δουλεῖᾶ, καὶ τοῦτο τὸ ἔδωρ ὑπόκειται εἰς δουλείαν. Τὸ πέλαγο, τὰ πέλαγα, τὸ δάσο, τὸ κρούο κλπ. λέγονται, ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸ γένο, τὰ γένα ἢ ἔθνο, τὰ ἔθνα, τὸ σιῆθο, τὸ χρέο κλπ. θὰ κατεγελῶντο λεγόμενα· ὁ βασιλεῖας, ὁ φονεῖας, ὁ γραφεῖας, ὁ σκαφεῖας κλπ. λέγονται, ἄλλ' ὁ ἵππεας, ὁ τομεῖας, ὁ σφαγεῖας, ὁ Ἀχιλλεῖας, ὁ Ἀτρεῖας, ὁ Ὀδυσσεῖας κλπ. θὰ ἦσαν ἀφόρητα. Λέγομεν *μεγαλώνει, ἐλαφρώνει, δογώνει, δογώνεται* κλπ. οὐχὶ *μεγαλοῖ, ἐλαφροῖ, δογοῖ*, ἄλλ' ὅμως ἐπ' ἴσης μεταχειριζόμεθα τὸ *ἀξιοῖ νὰ λάβῃ τοῦτο, δικαιούται τοῦτο* κλπ. οὐχὶ δὲ *ἀξιώνει, δικαιώνει*. Λέγομεν *καλός, καλύτερος, μέγας καὶ μέγας, μεγαλύτερος* (κατὰ τὸ *παχύτερος, βαρύτερος* κλπ.), ἄλλὰ τίς θὰ τολμήσῃ ποτὲ νὰ εἶπῃ καὶ *σοφύτερος, ὑψηλότερος*; Λέγομεν *ἀνεβάζω, κατεβάζω, διαβάζω, ἐμπάζω, συβάζω* — *ἀνέβασα, ἐκατέβασα, ἐδιάβασα, ἐμπασα, ἐσύβασα* ἄλλὰ τίς θὰ τολμήσῃ νὰ εἶπῃ καὶ *προβάξω ἐπρόβασα* *προβασμός* ἀντὶ *προβιβάξω*, ἢ *ὑποβάξω, ὑποβασμός* ἀντὶ *υποβιβάξω, υποβιβασμός, ἀποβάξω* ἀντὶ *ἀποβιβάξω* κλπ.;*

Ταῦτα ὅστις ἐπιχειρεῖ νὰ καταστήσῃ ὅμοια καὶ ὁμαλά, βιάζει τερατωδῶς τὴν γλῶσσαν, καὶ τοῦτο ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης· διότι ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία οὕτω ποικίλα καὶ ἀνώμαλα μαθόντες κατὰ μικρὸν παρὰ τῶν παλαιότερων μεταχειριζόμεθα ἡμεῖς ἀνά πᾶσαν στιγμὴν, οὐδεμίαν δ' ἔχομεν αἴσθησιν τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων οὐδὲ

ἀπαντῶμεν δυσκολίᾳ τινὶ κατὰ τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων λαμβάνει ἐπίγνωσιν ὁ μόνος ὁ γραμματικός, ὅστις ἂν μὲν εἶναι γνήσιος ἐπιστήμων καὶ ἐπίσταται ὅτι ἔργον αὐτοῦ εἶναι οὐχὶ νὰ μεταβάλλῃ καὶ βιάζῃ κατ' ἀρέσκειαν τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα, ἵνα καταστήσῃ αὐτὰ ὁμοιόμορφα καὶ ὁμαλά, ἀλλὰ νὰ συλλέγῃ καὶ μελετᾶ αὐτὰ, νὰ ἐξευρίσκῃ τοὺς φθογγικούς, ψυχολογικούς, ιστορικούς κλπ. λόγους ἐκάστου καὶ οὕτως ἐρμηνεύῃ αὐτὰ, τότε οὐδὲν τούτων καταδικάζει οὐδὲ βιάζει· ἂν δ' ὅμως τύχῃ ἀμαθέστερος καὶ ἀγλωσσολόγητος, τότε ἐπειδὴ ἡ ἀμάθεια θριάσος γεννᾶ, ἀποκρούει πάντα συμβιβασμὸν αὐτῶν, καταδικάζει τὰ ἀπαρέσκοντα, μεταβάλλει καὶ βιάζει αὐτὰ, ἵνα δίκην Προκρούστου καταστήσῃ πάντα ὁμαλά. Καθόλου λεκτέον ὅτι οὐχὶ κατὰ τὴν ὁμαλότητα ἢ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν στοιχείων αὐτῆς ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ καὶ πλήρη ἢ ἀνεπιτυχῆ καὶ ἑλλιπῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ τριπλοῦ σκοποῦ αὐτῆς ὀφείλει νὰ κρίνηται ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα καὶ ἐκτιμᾶται ἡ ἀξία αὐτῆς. Ὅπως τὰ ἠφαιστότευκτα ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ τὰ πολυῦμνητα τῶν πατέρων ἡμῶν *καριοφίλια*, ἄλλοτε θαυμάσια πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν, θὰ ἦσαν ἡμῖν σήμερον ἄχρηστα, οὕτω καὶ πολλὰ ἀρχαῖα καὶ νέαι λέξεις καὶ φράσεις, συντάξεις, σημασίαι κλπ. καθ' ἑαυτὰς δύνανται νὰ εἶναι δοκιμώταται, ὁμαλώταται καὶ θαυμάσια, δι' ἡμᾶς δ' ὅμως εἶναι ἀχρηστοί. Ἀπλῶς εἰπεῖν ἕκαστον γλωσσικὸν στοιχεῖον, ἀρχαῖον ἢ νέον, κριτέον οὐχὶ καθ' ἑαυτό, ἂν εἶναι δόκιμον, ὁμαλὸν ἢ οὐχί, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς ἡμᾶς, ἂν εἶναι ἡμῖν γνωστὸν καὶ χρήσιμον πρὸς τὸν σκοπὸν ἢ οὐχί. Πᾶσα ἄλλη ἐξέτασις καὶ κρίσις τῶν γλωσσικῶν στοιχείων εἶναι ἀπόβλητος ὡς ἀνεπιστήμων.

Ἄτυχῶς τὴν ἀλήθειαν ταύτην παρεγνώρισαν οἱ περὶ τὸ ἡμέτερον ζήτημα καινοτομήσαντες, ἐκ τούτου δὲ παρήχθη μεγίστη σύγχυσις. Οὕτω λ. χ. γράφει ὁ Eugène Clément ἐν τῇ Revue des Études Gr. 1909 σ. 478, ὅτι «πολλοὶ τῶν νέων συγγραφέων ἀμελεῖς τῆς ἐπιστήμης καὶ νωθροὶ γράφουσι γλῶσσαν ἄνευ τινὸς ἐνόητος καὶ μεθόδου, ἢ παραλαμβάνουσιν εἰς αὐτὴν παντὸς εἴδους ἀνωμαλίαν. Ὁ κ. Ψυχᾶρις κρίνει δικαίως ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ μέγαν κίνδυνον καὶ ἀγωνίζεται νὰ δείξῃ εἰς τοὺς ἀτακτοῦντας τούτους τὴν ἀνάγκην τοῦ πείθεσθαι εἰς μίαν γραμματικὴν, τὴν ἀνάγκην τῆς

παντελοῦς ὀρθότητος, ἥτις συνίσταται ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ τε λεξιλογίου καὶ τῆς κλίσεως καὶ ἐν τῷ πλήρει σεβασμῷ τῆς νέας φωνητικῆς». Τὰς θεωρίας τοῦ κ. Ψ. ταύτας ἀντικρούων τις ἐν τῇ «Νέα Ζωῆ» τῆς Ἀλεξανδρείας 1910 σ. 157 λέγει περὶ τοῦ κ. Ψυχάρη καὶ τῶν ὁπαδῶν του: «Εἶσθε καὶ σεῖς δασκάλοι, ἴσως χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους . . . δὲν ἀλλαξοπιστήσατε μὰ εἴσασθε τοῦ δασκαλισμοῦ οἱ ῥαγιαῖδες. Καὶ σεῖς συζητεῖτε γιὰ λέξεις, γιὰ γραμματικούς κανόνες . . . Καταντήσατε τὴν Τέχνην δουλικὴ μίμησι καὶ πνίξατε τὸ Νεοελληνικὸ πνεῦμα . . . (161) ὅ,τι καλὸ κἀνατε μὲ τὴν ἐπανάστασι τῇ γλωσσικῇ . . . τόσο κακὸ κἀνατε μὲ τις τεχνικές σας ἐπεμβάσεις, κριτικὲς καὶ δημιουργικὲς. Κύριε δάσκαλε, μείνετε ἐκεῖ ποῦ ὁ Θεὸς σὰς προώρῃσε . . . (160) Νομίζει ὁ Ψ. πῶς γλωσσικὸ ζήτημα καὶ Τέχνη εἶναι ἓνα· θέλει τῇ γλῶσσᾳ σκοπὸ καὶ ὄχι μέσα, δοῦλα δηλαδὴ τοῦ τεχνίτη . . . τὴν ἀναιβάξει βασιλίσα ἀπάνω σὲ θρόνον καὶ γράφει ῥομάντζα σὲ γλωσσικὲς ῥιτσέτες». 162 - 3 ἔχουμε, κύριε Ψυχάρη, γλωσσικὴ ἐλευθερία καὶ ὄχι κανονισμένη γραμματικὴ . . . Ἀναρχία εἶναι ἡ δική σας, ποῦ δὲ θέλετε νὰ ὑποταχθῆτε στὶς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ, στῶν τεχνιτῶν τὸ αἶσθημα, στῆς τέχνης τὶς ἀπαιτήσεις. Ἡ ζωὴ, ἡ γλῶσσα, ἡ Τέχνη, σήμερα τρέχουν, καὶ δὲν μποροῦμε ἡμεῖς οἱ τεχνίτες νὰ μείνουμε πίσω, περιμένοντας νὰ βγοῦν ἀπὸ τοῦ Παρισιοῦ τὸ ἐργαστήριον τὰ γλωσσικά σας παρασκευάσματα».

Τοιοτοτρόπως οἱ μὲν ἔλκουσι πρὸς ἑαυτούς, βιάζουσι καὶ διαστρέφουσι μετὰ πολλοῦ κρότου καὶ πατάγου τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, διατεινόμενοι ὅτι ταῦτα κελεύει ἡ γραμματικὴ ὁμαλότης, ὡσεὶ ἐπρόκειτο οὐχὶ περὶ γλώσσης ἱστορικῶς ἡμῖν ἀπὸ αἰῶνων παραδοθείσης καὶ βαθυτάτας ἐχούσης τὰς ῥίζας ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν, ἀλλὰ περὶ τινος Volapuk ἢ Esperanto! οἱ δὲ ἀναμειγνύουσι καὶ διαφθείρουσι πάντα δισχυριζόμενοι ὅτι τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ τέχνη! Τὸ ἀποτέλεσμα δ' εἶναι ὅτι ἐν τέλει αἱ ἄτοποι διδασκαλῖαι τῶν καινοτόμων ἐπέφερον τελείως ἀνεργάτιστον κατάστασιν, μᾶλλον δὲ τελείαν σύγχυσιν καὶ ἀντικρυσ ἀναρχίαν. Ἀλλ' εἶναι πασίδηλον ὅτι ἡμεῖς οἱ ἄλλοι ὅσοι οὔτε τῆς γραμματικῆς ὁμαλότητος οὔτε τῆς τοιαύτης τέχνης εἶμεθα ὑπεράγαν θαυμασταί, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν καὶ ὄντως ὁμολο-

γοῦμεν ὅτι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν τὸ ἱστορικόν, τὸ ὀφθαλμοφανὲς καὶ ἀναντίλεκτον γεγονός ὅτι ἡ γλῶσσα, ἦν σήμερον μεταχειριζόμεθα προφορικῶς καὶ γραπτῶς ἐν πάσῃ τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πόλει, ἡ ἐθνικὴ, ἡ κοινὴ, ἡ ἐπίσημος ἡμῶν γλῶσσα ἕνεκα τοῦ παρελθόντος αὐτῆς εἶναι ἀληθῶς διφυῆς καὶ ἀνάμεικτος ἐξ ἀρχαίων καὶ νέων στοιχείων, ἢ ἄλλως ἐκ γλωσσικῶν στοιχείων περιελθόντων εἰς ἡμᾶς τῶν μὲν διὰ τῆς προφορικῆς τῶν δὲ διὰ τῆς γραπτῆς παραδόσεως, οἷον ἀνεβάζω καὶ προβιβάζω κλπ., (ἰδὲ καὶ τὰνωτέρω ἐκ τῆς Νέας Ζωῆς πνεῦμα, ἐπεμβάσεις, ἐλευθερία, ἀναρχία, αἶσθημα, ὑποταχθῆτε κλπ., οὐχὶ πνέμα, ἐπέμβασες, ἢ μᾶλλον ἐπέμπασες ὑποταχθῆτε, αἶσθημα, λευτεριά, ἀναρχιά κλπ. καὶ ταῦτα παρὰ τὸ ἔχουμε, ἀπάνω σέ, τοῦ Παρισιοῦ κλπ.) ὅτι δ' ὅμως οὐδὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ μεταβάλωμεν ἢ καταδικάσωμεν τινα τούτων, ἅτινα πάντα ἔχουσι τὰς ῥίζας καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ πάντα εἶναι χρῆσιμα ἡμῖν.

Πόσον δὲ τεραστία εἶναι ἡ δύναμις τῆς λογίας παραδόσεως ταύτης, παρατηρεῖ τις καθ' ἐκάστην παρ' ἡμῖν. Παραλαμβάνω ἐκ τοῦ «Νέου Ἀστειῶς» τῆς 26ης Ἰουλίου 1906 τὸ ἐπόμενον τεκμήριον:

«Ἐπαίτετο «ἡ Κυρὰ τῆς Θάλασσης» ὅταν ἠκούσθη ἡ φράσις:— Τῆς ἀνθρώπινης μελαγχολίας . . . Ἀμέσως τὸ θέατρον ἀνεστατώθη. Τί θὰ πῆ τῆς ἀνθρώπινης; Τῆς ἀνθρωπίνης λέγει ἡ Γραμματικὴ. Ἴερὰ λοιπὸν φρικὴ διέτρεξε τὸ Κοινὸν διὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ τόνου! Αἱ κεφαλαὶ τοῦ ἀκροατηρίου ἐστράφησαν διὰ νὰ κυτᾶσουν ἀλλήλας, καὶ οἰωπηλῶς, δι' ἀσυρμάτου τηλεγράφου οἱ ἀκροαταὶ ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρον εἰς τὸ ἄλλο συνητηθήσαν εἰς τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκπληξιν: Πῶς ἀνέβηκεν ὁ τόνος;

Ἐὰν ἀνέβαινεν ὁ ὕμητος ἐπὶ τῆς Πεντέλης, ἢ τὸ σπῆτι τοῦ κ. Καλαμάρη ἐσηκῶνετο καὶ ἐπήγαινε παραπάνω, ὁ θόρυβος θὰ ἦτο μικρότερος. Ἀλλὰ ἓνας τόνος, ἀδελφέ, μία τοσαύτη δεξιὰ πρὸ αἰῶνων διωρισμένη εἰς τὴν παραλήγουσαν νὰ σηκωθῆ καὶ νὰ καθίσῃ αἴφνης εἰς τὴν προπαραλήγουσαν! Εἶνε ὀλόκληρη γεωλογικὴ μεταβολή. Τῆς ἀνθρωπίνης! ἐφώναξεν ὁ παρακαθήμενός μου κύριος ἐν ὄργῃ. Ἐστράφημεν. Ἦτο ἓνας ἄνθρωπος ἔχων τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά:

1) Δὲν ἦτο γυμνασιάρχης. 2) Δὲν ἦτο ὁ Βυζάντιος ποῦ ἔκαμε τὸ Λεξικόν. 3) Δὲν ἦτο ὁ Δραϊκῆς ποῦ ἔκαμε τὴν Γραμματικὴν.

Ἦτο ἀπλῶς θεατῆς! Ἀλλὰ τὸ βγάσιμον τοῦ τόνου ἀπὸ τὴν παραλήγουσαν τοῦ ἔφερε τόσην ὀδύνην, ὥστε ἔκαμεν ἓνα μορφοσμὸν φοβερόν, ὡς νὰ τοῦ ἔβγαλαν μὲ τανάλια δόντι ἢ νύχι.

— Τῆς ἀνθρωπίνης! εἶπε διὰ δευτέραν φορὰν. Καὶ μᾶς ἐκύταξε...».

Τὸ ἰσχυρότατον αἰσθημα τῆς γλώσσης τοῦτο, τὸ στηριζόμενον οὐχὶ ἐπὶ τῆς γραμματικῆς, ὡς φρονεῖ ὁ γράψας τὸ διάφορον, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μακρᾶς καὶ ἰσχυρᾶς λογίας παραδόσεως, δὲν ἔχουσι φύσει οἱ ἀλλογενεῖς καὶ οἱ ἀποξενωθέντες ἀφ' ἡμῶν, ἐκ τούτου διδάσκουσι πράγματα παντάπασι διάστροφα.

Ὅμοίως δημοσιεύει ἐν ταῖς «Ἀθήναις» τῆς 18ης Φεβρουαρίου ἐνεστῶτος ἔτους ὁ κ. Γρ. Ξενόπουλος κρίσιν περὶ μεταφράσεως τοῦ προλόγου τοῦ Σαντεκλαίρ. Ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῇ ἐκτίθεται κάλλιστα καὶ σαφέστατα ἡ ἐντύπωσις, ἣν τοιοῦτος λόγος, ὁποῖος ὁ τῶν καινοτόμων, ἐμποιεῖ εἰς τὴν *τάξιν τῶν καλῶς ἀνατεθραμμένων ἀνθρώπων* παρ' ἡμῖν, παραλαμβάνω ἐξ αὐτῆς τὰς ἐξῆς περιχοπὰς:

«Εἰς τὴν πρώτην σελίδα τοῦ τελευταίου τεύχους τῶν «Παναθηναίων» δημοσιεύεται ἕμμετρος φιλολογικὴ μετάφρασις τοῦ προλόγου τοῦ Σαντεκλαίρ».

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μεταφραστικὴ μέθοδος, σοφὴ συγχρόνως καὶ ἐσφαλμένη, συνίσταται κυρίως εἰς τὴν χρῆσιν ἑνὸς περιέργου Ἑλληνικοῦ γλωσσαρίου, παλαιοῦ καὶ σχεδὸν μεσαιωνικοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναμιγνύονται, ἐκτὸς τῶν νεοπλαστών καὶ πολλὰ λέξεις τοῦ χωρίου, τῆς στάνης ἢ τῆς ἀγορᾶς, πρὸς ἀπόδοσιν κειμένου, τὸ ὁποῖον ἐγράφη εἰς τὴν πλέον ρέουσαν σύγχρονον ἀστικὴν γλῶσσαν. Ἡ μεγαλειτέρα δῆθεν ἐνάργεια καὶ ἡ ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον ἀποφυγὴ τῶν κοινῶν καὶ τετριμμένων λέξεων εἶνε ἡ πρόφασις αὐτῆς τῆς μεθόδου. Πολὺ φοβῶμαι ὅμως μήπως αἱ ὠραῖαι δικαιολογίαι φανερόνουν περισσότερον ἀντὶ νὰ συγκαλύπτουν μίαν κοινὴν γλωσσικὴν διαστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν πολλοὶ ἄνθρωποι πάσχουν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα... Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ μέθοδος, ἡ ὁποία πιθανὸν νὰ εἶνε ἀνεκτὴ, καὶ ἴσως ἀναγκαῖα, διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν εἰδικῶν τινῶν ἔργων, τῶν ὁποίων

εἶτε τὸ θέμα εἶνε παλαιόν, εἶτε ὁ συγγραφεὺς τῶν ἀρέσκειται εἰς ὁμοίαν περίπου γλῶσσαν, ἔχει τ' ἀστειότερα ἀποτελέσματα καὶ ἀποτελεῖ αὐτόχρημα προδοσίαν καὶ παρωδίαν τῶν μεταφραζομένων, ὁσᾶν τις πρόκειται περὶ ἔργων σημερινῶν, γραμμένων εἰς τὴν συνήθη γλῶσσαν τοῦ τόπου των.

Εἰς τὸν πρόλογον ὁμιλεῖ ὁ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου. Εἶνε, κατὰ τὴν σημείωσιν, «ἄνθρωπος σημαντικὸς μὲ μαῦρον φράκον»... Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι εἰς τὸ πρωτότυπον τοῦ Ροστὰν ὁ διευθυντῆς ὁμιλεῖ ὅπως περίπου θὰ ὁμιλεῖ εἰς ὁμοίαν περίστασιν οἰοσθήποτε τῶν ἀξιοτίμων κυρίων, εἶτε εἰς τὸ Παρίσι, εἶτε εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ λέγω *περίπου*, διότι ὁ ποιητῆς, φυσικὰ, γράφων στίχους, κάμνει «ποίησιν», ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τροποποιήσῃ κάπως τὴν κοινὴν, τὴν καθημερινὴν ὁμιλίαν τοῦ καθενός, νὰ βάλῃ εἰς τὸ στόμα του μίαν γλῶσσαν ὠραιότεραν, ποιητικωτέραν, φιλολογικωτέραν.

Ὅταν ὅμως ἡ γλῶσσα ὑπὸ οἰανδήποτε πρόφασιν, ἀλλοιοῦται εἰς τόσον ὑπερβολικὸν βαθμὸν ὥστε ὁ σημαντικὸς καὶ φρακοφόρος διευθυντῆς ἑνὸς μεγάλου συγχρόνου θεάτρου νὰ ὁμοιάζῃ μὲ πλανόδιον θιασάρχην μεσαιωνικὸν —, τότε δὲν εἶνε ὁ διευθυντῆς τοῦ Ροστὰν, δὲν εἶνε ὁ «Σαντεκλαίρ», δὲν εἶνε μετάφρασις, δὲν εἶνε τίποτε, τίποτε!

Διότι, ἂν πιστεύσωμεν τὸν μεταφραστήν, ὁ Ροστὰν, ἂν ἦτο Ἕλληνας, θὰ ἔβαζεν εἰς τὸ στόμα τοῦ διευθυντοῦ του... τὰς φράσεις: «Εἶνε ἡ αὐλαία τοῖχος ποῦ φεύγει *ἀναπετώντας*. . . Εἶνε γλυκεῖα ἡ *ἀπαντοχὴ* στὸν τοῖχον αὐτὸν *ἀγνάντια*. . . *Γροικῶντας* τοὺς ἀντίλαλους νὰ ὄνειροπλανηθῆτε. . . *Περπατησιές*; εἶνε κοντὰ ἢ *σιράτα*. . . Ἔνα *κυπρὶ νιντίνισε* κ' ἀμέσως ἔβουβάθη. . . θᾶνε σιμὰ *βατόκλαρα*. . . Θᾶργοσαλεύη τὰ κλαδιὰ κ' ἓνα *δεντρὶ* στὴν αὔρα. . . Τοῦ *γερδελιού* τὸ βρόντημα ποῦ ἔχειλο *ἀνασέρνον*. . . *Σὰν ἀναδεύουν* ἄγερὰ ὁ *μάνταλος* *ξεκλειέται*: σιμὰ εἶνε ἀχοῦρι γιὰ τὰ ζᾶ, τᾶνῶι γιὰ τὰ *σανά*. . . Τὰ πιὸ *μυστηριώδικα συντραγουδα* γιὰ ὀρχήστρα. . . κ' ὅλα *τάχολογήματα*. . . τῶν γαῖδουριῶν ὁ *τρεχατός*. . . Τᾶφεντικὰ θὰ πᾶνε στὸ *γιορτάσι*. . . Τοῦ Αἰσώπου ἡ *καμπούρα* θᾶνε στὸ ὑποβλεῖό μας *παραδουλεύτρα* ἀπόψε. . . Στὴν προσταγὴ τοῦ *μελαφοῦ* τοῦ *πρωτοπαιχνιδιάτορα*» κλπ. κλπ. ἀναρίθμητα καὶ ἀφάνταστα!

Ἀφίνω κατὰ μέρος τὰ χωρία. . . καὶ ἐρωτῶ: Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτῆ

γλώσσα τῆς μεταφράσεως εἶνε ἡ ἀντίστοιχος τῆς Γαλλικῆς τοῦ Ρο-
 στάν; Εἰς τοὺς συγχρόνους Ἕλληνας ἀναγνώστας ἢ ἀκροατὰς κά-
 μνει τὴν αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν ποῦ κάμνει ἐκείνη εἰς τοὺς συγχρόνους
 Γάλλους; Τὰ ἴδια πράγματα ἀνακαλοῦν καὶ οἱ δύο κατὰ τὸν ἴδιον τρό-
 πον, μετὴν ἰδίαν ψυχικὴν διάθεσιν; Ἡ μήπως διὰ τοὺς Ἕλληνας
 θὰ ἦτο ἐξάφνισμα, κατάπληξις, ἀοριστία, ἀσχημία, γέλως, ἀγανά-
 κτησις, ἐκεῖ ποῦ εἶνε διὰ τοὺς Γάλλους ἀκρίβεια, μουσικὴ, ὠραιότης
 βαυκαλίημα, ἀπόλαυσις; Καὶ ὅταν ἡ μετάφρασις ἐνὸς δραματικοῦ
 ἔργου παραμορφώη εἰς τόσον βαθμὸν τὸ λαλοῦν καὶ δρῶν προ-
 σωπον, ὥστε ἀντὶ ἐνὸς σοβαροῦ, σημαντικοῦ, φρακοφόρου κυρίου
 νὰ βλέπωμεν ἕξαφνα ἐμπρὸς μας ἕνα παλιᾶτσον, — ἔστω καὶ κάποι-
 κάπου ποιητικόν, — ἔρωτῶ: εἶνε μετάφρασις αὐτῆ, ὅχι πλέον μετὰ
 λογικὰς ἀξιώσεις, ἀλλὰ μετὰ μίαν στοιχειώδη ἀκρίβειαν, μετὰ μίαν
 στοιχειώδη λογικὴν; Ἄν, ὅπως νομίζουσι μερικοὶ νεώτεροι μεταφρα-
 σταί μας, «φιλολογικότης» εἶνε τὸ ἀλλόκοτον, τὸ ἀταίριαστον, τὸ πα-
 ράλογον, τότε ἄς ὑπάγη εἰς τὸν διάβολον καὶ ἡ φιλολογία, ἐν ὀνόματι
 τῆς ὁποίας θυσιάζονται τὰ κυριώτερα. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία
 ὅτι γίνεται ἐδῶ μία μεγάλη παρεξήγησις. Ἄλλὰ θὰ μ' ἐρωτήσῃ τις:—
 «Μὰ πῶς ἠθέλατε λοιπὸν νὰ λέγῃ αὐτὸς ὁ φρακοφόρος κύριος δι-
 ευθυντής: Ἄναπειτασθῆτω νῦν ἡ αὐλαία; Κοῦκκός τις πέραν ψάλλ-
 ῶσπερ γε παρὰ Βετχοβίω;» (ὁ κοῦκκος πέρα κελαυδεῖ, καθὼς καὶ οἱ
 Μπετόβεν...). Ὁ κ... ἐννοεῖ πολὺ καλὰ ὅτι δὲν εἶμαι σχολαστικὸς, ὅ-
 δὲν ἀντιτάσσω εἰς τὴν μίαν γλῶσσαν τὴν ἄλλην, ἀλλ' ὅτι ὁμῶς διὰ τὴν
 ποικιλίαν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ποικιλία, τὴν ὁποίαν με-
 ταχειρίζεται εἰς τὰς φιλολογικὰς του μεταφράσεις, εἶνε ἐκείνη καὶ
 τῆς ὁποίας ἔχω τὰς μεγαλειτέρας ἀντιρρήσεις, διότι ὅσον «φιλολο-
 γικὴ» γλῶσσα καὶ ἂν εἶνε, μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ἀποτελεῖ ὄργανον
 οὔτε ἀμέσου συνεννοήσεως οὔτε πιστῆς ἀποδόσεως. Καὶ ἂν ἀνεχθῆ-
 μεν ἐν πρόσωπον τοῦ «Σαντεκλαίρ», ἕνα διευθυντὴν θεάτρον,
 ἐκστομίξῃ τὰς φράσεις «μιά κόττα ἀπιδρομᾶ» ἢ «ἕνας τοῖχος ἀ-
 ριγᾶ», μετὰ τί δικαίωμα θὰ εἰρωνευθῶμεν εἰς τὸ ἴδιον μάλιστα τὸ
 χος τῶν «Παναθηναίων» τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μεταφραστὴν
 ὁ ὁποῖος γράφει *δεδοξασμένος, χρυσοῦν διπτύχον, τῶν σῶν γρα-
 μῶν...*; ».

Πάντα τὰ ἄτοπα ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς πλάνης, εἰς ἣν ὠδή-
 γησαν τὰ πλημμελῆ γλωσσολογικά τινων διδάγματα, δι' ὧν συνεχύθη-
 σαν αἱ ἔννοιαι τῆς διαλέκτου, τῆς γλώσσης τῆς συναναστροφῆς καὶ
 τῆς γραφομένης γλώσσης, πραγμάτων, ἅτινα ὡς ἀνωτέρω ἐδείχθη,
 πανταχοῦ ἀκριβῶς διαστέλλονται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως αὐτῶν.

Ἄλλα καὶ ἄλλα καὶ ταῦτα μεγάλα τῶν καινοτόμων εἰς τὴν ἐπιστήμην
 ἀμαρτήματα ὑπῆρξαν, ὅτι δηλ. ἐδίδαξαν καὶ ὑπεστήριξαν πολλὰ τὰ παρὰ-
 λογα, λ. χ. ὅτι ἡ γλωσσολογία εἶναι φυσικὴ ἐπιστήμη· ὅτι περιορίζεται ἐν
 τῇ ἐξετάσει τῶν φθόγγων καὶ τῶν τύπων τῆς γλώσσης (ἀλλὰ τότε ἀπο-
 ρεῖται πῶς ἐπεχειροῦν νὰ λαλῶσιν ἐν ὀνόματι αὐτῆς περὶ τοῦ γλωσ-
 σικοῦ ἡμῶν ζητήματος, ἐν ᾧ οὐχὶ μόνον περὶ τύπων καὶ φθόγγων,
 ἀλλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων, οἷον λέξεων, σημασιῶν, συντάξεων κλπ.
 κλπ. ὀφείλει νὰ γίνηται λόγος)· ὅτι τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἔχουσιν ἐπὶ
 τὴν γλῶσσαν τοσαύτην σχέσιν καὶ ἐπίδρασιν ὁπόσην καὶ ἐπὶ τὴν πῆ-
 ξιν τοῦ ἄλλοτου· ὅτι οἱ νόμοι τῆς γλωσσολογίας εἶναι ἀνεξαίρετοι,
 ὅπως οἱ τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, καὶ δὴ ὅτι δύ-
 ναταί τις καὶ νὰ προεικασθῇ καὶ προεῖπη τὰς γλωσσικὰς μεταβολὰς,
 ὅπως οἱ ἀστρονόμοι τὴν ἐμφάνισιν ἀστέρων τινῶν· ὅτι ὁ νόμος τῆς
 εὐκολίας εἶναι πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὁμοίως ἐνεργὸς καὶ δι' αὐτὸ
 αἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι τῆς γραμματικῆς πανταχοῦ βαίνουσιν ἀδια-
 λείπτως ἐλαττούμενοι καὶ ἀπλοποιούμενοι· ὅτι ἡ ἀπώλεια φθόγγων
 καὶ συλλαβῶν τῶν λέξεων εἶναι σημεῖον ἀκμῆς καὶ τελειότητος τῶν
 γλωσσῶν καὶ ἀναπτύξεως καὶ ἐπιδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ, διὸ καὶ τὰ μάλ-
 ιστα πεπολιτισμένα ἔθνη ἔχουσι γλώσσας, ὧν αἱ λέξεις εἶναι συνε-
 σταλμένα εἰς ἐλαχίστας συλλαβὰς καὶ σχεδὸν ἄκλιτοι, τὰ δὲ βάρβαρα
 τοῦναντίον διατηροῦσι τὰς ἀρχαίας πολυσυλλάβους λέξεις. (Διὰ ταῦτα
 ἄρα ἡ Ἀλβανικὴ ἔχει συστειλεῖ σφόδρα τὰς λέξεις ὡς γλῶσσα πεπολιτι-
 σμένου ἔθνους, ἢ δὲ Ἑλλ. οὐχὶ ὡς βαρβάρου). Ὅμοίως ἐδίδαξαν ὅτι ἡ
 ἰκανότης τῶν γλωσσῶν πρὸς δήλωσιν τῶν γραμματικῶν κατηγοριῶν
 εἶναι πανταχοῦ ἡ αὐτῆ, πολὺ δὲ σαφέστερον ἐκφράζονται αὐταὶ διὰ
 περιφράσεων ἢ μονολεκτικῶς· ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ τῆς Ἑσπερίας καταγε-
 λῶσιν ἡμῶν διὰ τὴν ἀρχαιοπινῆ ἡμῶν γλῶσσαν ταύτην κλπ κλπ.
 Πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία, προϊόντα ἀγνοίας τῶν πραγμάτων καὶ
 τῆς ἐπιστήμης, προηγήθησαν ὑπὸ τῶν καινοτόμων. Ἐπειδὴ δὲ ἐπανει-

λημμένως ἐξηλέγχθησαν καὶ οὐδείς οὐδὲν τούτων ἐτόλμησε νὰ υπερασπίσῃ, παραλείπω τὸν ἔλεγχον τούτων νῦν, παραπέμπων ἀπλῶς εἰς Γλωσσολογ. Μελέτ. Α' 462 κέξ.

Ὅμοιως ἐσφάλισαν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς γλώσσης μεταχειριζόμενοι μεταφορικὰς ἐκφράσεις καὶ εἰκόνας, προκειμένου περὶ ἐπιστήμης ἀπαιτούσης κυριολεξίαν. Οὕτω λ. χ. διειπνοῦντο περὶ τῶν λέξεων τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ὅσαι ἐκφέρονται μετὰ τοῦ ἀπαθoῦς τύπου οἷον ὁ βασιλεύς, ἡ τάσις κλπ., ὅτι ταῦτα ἀνεσκάφησαν ἀπὸ τῶν τῶν φων καὶ ἐπανήχθησαν εἰς χρῆσιν, ὅτι δ' ὅμως εἶναι νεκρά, ψόφια (sic), ἐπιμυθιωμένα, τετυλιγμένα διὰ βάμβακος, θνησιγενῆ, ἀπεξηραμμένοι κλάδοι οὓς ἐμβολιάζομεν εἰς τὸ ζῶν σῶμα τῆς γλώσσης, καρφία ἐμπαγένητα εἰς τὸ ζῶν σῶμα τῆς γλώσσης, φορυτὸς ἀπόβλητος κλπ. κλπ.

Εὐτυχῶς ἀπεδείχθη πασιφανῶς καὶ πάντες ὁμολογοῦσι σήμερον ὅτι ταῦτα πάντα εἶναι ἄτοπα· διότι πρῶτον γραπτή, λογία, ἐπίσημος παράδοσις τῆς ἡμετέρας γλώσσης ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἀδιακόπως, καὶ αὕτη, καθ' ἃ ἡ ἐπιστήμη διδάσκει, εἶναι ἰσχυροτάτη. Πρβλ. Gabelenz, Γλωσσολογία σ. 142 «Παρὰ λαῶ ἐπισταμένω ν' ἀναγινώσκῃ, ἀξιοῖ καὶ ἡ γραπτὴ γλῶσσα πάντα τὰ δικαιώματα λαϊκῆς γλώσσης,—αὕτη εἶναι ἴσα ἴσα ἢ δευτέρα τοῦ εἶδους τούτου». Καὶ δευτέρον πᾶσαι αὗται αἱ μεταφορικαὶ φράσεις εἶναι ἐπιστημονικῶς πλημμελεῖς καὶ ἀπόβλητοι, ἅτε οὐδὲν ὑγιᾶς καὶ σαφῆς λέγουσαι, πάντα δὲ διὰ σκιοῦ τινος φωτὸς περιβάλλουσαι καὶ οὕτως εἰς μυρία πλάνας ἄγουσαι· (πρβλ. περὶ τούτων τὰ εἰρημένα μοι ἐν «Ἀθηναῖς» Τόμ. Ζ' σελ. 216 καὶ σημ., ἔτι δὲ «Ἀπαντήσει» σ. 304, 371 κέξ.). Τοῦτο κατανοεῖ ἕκαστος, ἂν θελήσῃ ν' ἀποβάλλῃ τὰς μεταφορὰς καὶ εἰκόνας ταύτας, σκεφθῆ δὲ ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων· τότε θα παρατηρήσῃ εὐκόλως ὅτι τὸ νεκρὸν, ἐπιμυθιωμένον κτ. κτ. οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν δύναται νὰ σημαίνωσιν ἢ ἀκατάληπτον. Ἄλλα τὸ ἀκατάληπτον τοῦτο ὑπεστηρίχθη μὲν ἐπανειλημμένως, ἐλέχθη μάλιστα ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν καταλαμβάνει τὴν ἐν ταῖς ἐφημερίσιν γραφομένην γλῶσσαν, ἀλλὰ μαντεύει μόνον, καθ' ὃν τρόπον ἀπειροῦς τῆς μέσης παιδείας Ἴταλὸς μαντεύει τὸν νοῦν Λατινικῆς ἐπιγραφῆς εἶναι δ' ὅμως ψευδές, ὅπως πάντες οἱ Ἕλληνες ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως

γινώσκομεν. Ἡ τίς δύναται σωφρονῶν νὰ πιστεύσῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες ὅσοι ἀκούουσι τὰ Κυριακοδρομία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς ῥήτορας ἐν τοῖς ποικίλοις συλλαλητηρίοις, τὰς ἐφημερίδας ἀναγινωσκομένας αὐτοῖς, δὲν νοοῦσι τὰ ὅσα ἀκούουσιν; (Πρβλ. τὰ περὶ τούτων εἰρημένα μοι ἐν Ἀθηναῖς, Τόμ. Κ' σελ. 595, ΚΑ' σ. 238 καὶ 337-8).

Ὅπως δὲ εἰς τὴν γλωσσολογίαν οὕτως ἡμάρτησαν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Οὕτω λ. χ. ἀγνοοῦσι καθ' ὅλοκληρίαν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα παρεδόθη ἡμῖν ὅπως ἤδη, ἀνωτέρω εἵπομεν, διττῶς, τ. ἔ. τοῦτο μὲν διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως, παρὰ τῶν γονέων καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς κοινωνίας, τοῦτο δὲ διὰ τῆς γραπτῆς ἢ λογίας, ἥτοι διὰ τῆς ἐκκλησίας, τῶν σχολείων, τῶν βιβλίων, τῆς διοικήσεως, τῶν συμβολαίων, τῶν ἐπιστολῶν κλπ. Διὰ τὴν ἀγνοίαν ταύτην ἐδίδαξαν ὅτι εἶναι μῦθος ἡ γνώμη καθ' ἣν παρὰ τὰ παθόντα παλαιὸς καὶ βασιλεὺς ἐλέγοντο διὰ πάντων τῶν αἰώνων ἐν τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ τὰ ἀπαθῆ παλαιὸς (τρισύλλαβον), βασιλεὺς κτλ.

Διὰ ταῦτα δὲ οὐδὲν ἀπονέμοντες δικαίωμα ὑπάρξεως εἰς τὰς ἀπαθέστερον ἐκφερομένας λέξεις τῆς γλώσσης ἡμῶν φεύγουσι ταύτας ὡς δῆθεν ξένας καὶ ἀκατανοήτους ἡμῖν, προτιμῶσι δὲ τὴν ἐξηλλοιωμένην μορφήν αὐτῶν καὶ οὕτω διασπῶσι τὴν πρὸς τὰς παλαιότερας γενεὰς συνάφειαν ἡμῶν καὶ ταῦτα ἄνευ τινὸς ἀνάγκης. Διὰ τὴν λ. χ. νὰ λέγωμεν καὶ γράφωμεν ἕκατσα ἀντὶ ἐκάθισα, διὰτὶ ἐρχότανε, ἤρχεντονε, ἤρχουντιαν ἀντὶ ἤρχετο; διὰτὶ νὰ φάς, νὰ τρώς κλπ. ἀντὶ νὰ φάγῃς, νὰ τρώγῃς κλπ.; διὰτὶ φέτος, φέτη ἀντὶ ἐφέτος; σήμερα, σήμερις ἀντὶ σήμερον κλπ.; Οὐδείς βεβαίως εὐρίσκει τὸ ἐκάθισα, ἤρχετο, ἐφέτος, σήμερον σχολαστικότητος ἀπόζον. Οἱ καινοτόμοι νομίζουσιν ὅτι ἡ ἐμφάνις καὶ ἐπίδοσις νέου τύπου ἀποδεικνύει ὅτι ὁ παλαιότερος ἀπρηχαιώθη ἤδη καὶ κατέστη ἀδιανόητος καὶ ἀχρηστος· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε ἀληθές, ὅπως διδάσκει σαφῶς ἡ ἡμετέρα γλῶσσα, ἐν ἣ λέγονται ἐξ ἴσου τύποι ἀναλλοίωτοι καὶ ἡλλοιωμένοι, καίτοι πρὸ 1000 ἢ καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἀναγινώσκονται παρὰ τοὺς ἀπαθεῖς καὶ οἱ παθόντες. Πρβλ. τᾶνωτέρω μνημονευθέντα ἕκατσα καὶ ἐκάθισα κτλ. Ὑπάρχουσιν οἱ διδάσκοντες ὅτι τὸ παρελθὸν ἡμῶν ἀπέβη κατάρρα δι' ἡμᾶς καὶ ὅτι «τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους διαβλέπουσι μόνον ἐν τῇ ἀπομακρύνουσι ἡμῶν ἀπὸ τοῦ παρελ-

θόντος τούτου». Ἄλλ' ἡμεῖς κρίνομεν ὅτι αἱ γνώμαι αὐταὶ εἶναι πλημελεῖς ἢ ὀρθότερον καὶ ἀληθέστερον εἰπεῖν ἀντικρὺς βλάβη, διὸ καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἡ ἀνάμνησις τοῦ παρελθόντος ἀπέβη κατὰρα δι' ἡμᾶς, καὶ ὅτι ἡ ἀπόσπασις ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἱστορίας, ἀπὸ τῶν παλαιότερων φιλολογικῶν ἔργων θὰ εἶναι ἡμῖν χρήσιμος. Τοῦναντίον ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἡ πείρα, ὅτι καὶ ἐσώθημεν ὡς ἔθνος κατὰ τοὺς δυσχειμέρους χρόνους τῆς δουλείας καὶ ἀνέστημεν αὐθις εἰς πολιτικὸν ἐλεύθερον βίον ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ παρελθόντος τούτου. Διὰ ταῦτα πιστεύομεν ἀκραδάντως ὅτι ἡ ἀνάμνησις καὶ ἡ στενὴ ἡμῶν σύνδεσις πρὸς τὸ μέγα καὶ εὐκλεῆς ἡμῶν παρελθὸν θὰ βοηθῆ ἡμῖν καὶ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς μέλλοντας μεγάλους ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐθνικοὺς ἀγῶνας, θὰ θερμαίνῃ καὶ θὰ ὀδηγῆ ἡμᾶς, διὸ δὲν θὰ πεισθῶμεν τῇ γνώμῃ τῶν ταῦτα διδασκόντων.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἀφοῦ καὶ τοῖς τυφλοῖς κατὰ τὴν παροικίαν εἶναι δῆλον ὅτι σκοπὸς τῆς συνδέσεως ἡμῶν ταύτης πρὸς τὰς παλαιότερας γενεὰς εἶναι, ἵνα ἡμεῖς δυνώμεθα ν' ἀναγινώσκωμεν καὶ καρπώμεθα τὰ ἔργα καὶ τὰ διδάγματα ἐκείνων, εὐκταῖον βεβαίως θὰ ἦτο, ἂν ἡδυνάμεθα νὰ πιναλαμβάνωμεν εἰς τὸν ἡμέτερον νέον λόγον οὐχὶ τὰ ἐξηλλοιωμένα ἢ καὶ τὰς ξένας λέξεις, ἀλλὰ τὰ ἀπαθῆ τὰ καὶ παρ' ἐκείνοις ἐν χρήσει, καὶ δὴ ἂν ἦτο ἡμῖν ἐπιτετραμμένον νὰ κατασκευάζωμεν τὸν λόγον ἡμῶν ὁμοίον πρὸς τὸν ἐκείνων. Διότι οἱ νέοι μανθάνοντες τὸν νέον ἡμῶν λόγον θὰ ἐμάνθανον ἅμα καὶ τὸν ἀρχαῖον, καὶ θὰ ἠνοιγόιντο αὐτοῖς διὰ μιᾶς πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς Ἑλληνικῆς γραμματείας. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλὰ καὶ μεγάλα ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ἐπεγένοντο ἐν τῇ ἡμέτερᾳ γλώσσῃ μεταβολαὶ καὶ ἐξαλλοιώσεις, τὸ εὐκταῖον τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν κατὰ πάντα, διότι ἡ κατασκευὴ τοιοῦτου λόγου σήμερον θὰ ἐματαίου τὸν πρῶτον σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, ἦτοι τὴν κατανόησιν αὐτῆς ὑπὸ παντὸς τοῦ ἔθνους καὶ τὸν φωτισμὸν αὐτοῦ. (Τὴν γνώμην ταύτην ἐξέφρασα πρὸς πολλοῦ, ἐν ἔτει 1883, ἐν τῷ περιοδικῷ Ἔοσι, προσέθηκα μάλιστα ὅτι θὰ ἦτο ἐθνικὴ συμφορὰ σήμερον ἢ ταῦτις τῆς νῦν γλώσσης πρὸς τὴν ἀρχαίαν τοῦ Ξενοφῶντος, ὅπως τότε τινὲς ἐφαίνοντο ὅτι ἤλπιζον).

Διὰ ταῦτα ἐγένετο ἀνάγκη νὰ παραληφθῆ μὲν ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἰς τὸν νέον λόγον ἡμῶν ὅ,τι κρίνεται κοινῶς καταληπτόν, νὰ παραλειφθῆ δὲ ὡς ἄχρηστον ὅ,τι λεγόμενον ἢ γραφόμενον στοιχεῖον αὐτῆς θὰ προσέπιπεν ἡμῖν ἀσαφὲς ἢ ἄγνωστον. Οὕτως ἐπειράθημεν νὰ παραπλέωμεν ὡς εἰπεῖν παρὰ τὴν παλαιότεραν παράδοσιν καὶ μὴ ἀπομακρυνώμεθα ἀπ' αὐτῆς ἄνευ ἀνάγκης περισσότερον τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου. Καὶ ὁμως ταῦτα πράξιντες κατηγορούμεθα ὑπὸ τῶν καινοτόμων ὅτι κατηγήσαμεν νὰ γράφωμεν καὶ λαλῶμεν ἀκατάληπτα τοῖς πολλοῖς. Ἴδωμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν κατηγορίαν ταύτην. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀκατάληπτον πάντως δὲν δύναται νὰ κεῖται ἀλλαχοῦ ἢ τοῦτο μὲν ἐπὶ τῶν λέξεων, ὡς παρελάβομεν ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν φθουρικῶν διαφορῶν, ὡς αἱ τοῦ γραπτοῦ λόγου λέξεις πολλακίς ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ τῶν προφορικῶν, τοῦτο δὲ τέλος ἐπὶ τινων διαφορῶν τύπων.

Ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰς λέξεις. Περὶ τούτων φρονῶ ὅτι οἱ εἰσάγοντες τὰς ξένας λέξεις καὶ μάλιστα σωρηδὸν καὶ ἄνευ ἀνάγκης, πρβλ. *νυσοσαντζια* ἀντὶ *διαφωνία*, *κονκλούζια* ἀντὶ *συμπέρασμα*, *κομπενοάτζια*, *ποειάστρος*, *κριτικάρια*, *κριτικόντισολος* *συμβολικὴ ἀρλούμπα*, *οἱ σκριπτόροι*, *συγγραφεῖς μὲ ταλέντο* κλπ. καὶ οἱ κάμνοντες τοσαύτην κατάχρησιν διαλεκτικῶν λέξεων (πρβλ. Ἄθηνᾶς Ζ' σ. 229 = Γλωσσολογ. Μελέτ. Α' σ. 448), δὲν δικαιοῦνται νὰ λέγωσιν ὅτι διὰ τὴν χρῆσιν ἀρχαίων λέξεων ὁ λόγος ἡμῶν γίνεται ἀκατάληπτος τοῖς πολλοῖς ἢ ὅπως προτιμῶσι νὰ ἐκφράζωνται *νεκρός*. Πρόσθετες ὅτι κατὰ τὴν γνώμην τοῦ μακαρίτου Ῥοῦδου τὰ 0,9 τῶν ῥημάτων τῆς γλώσσης ἡμῶν εἶναι κοινὰ τῇ τε ἀρχαίᾳ καὶ τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ. Ὅμοίως δὲ κατὰ στατιστικὴν ἢν ἐπεχείρησα τῶν λέξεων τῆς Κ. Δ., ἀνερχομένων εἰς 4,900, σχεδὸν αἱ ἡμίσειαι περίπου, ἦτοι 2,280 εὐχρηστοῦσι σήμερον ἐν τῷ συνήθει προφορικῷ λόγῳ πάντων ἡμῶν, τῶν δὲ λοιπῶν αἱ μὲν 2,220 νοοῦνται κάλλιστα ὑπὸ πάντων, μόνον δὲ περὶ τὰς 400 (ὧν ὁμως οὐκ ὀλίγαι ἦσαν ξέναι ἐπὶ βραχὺ γνωσθεῖσαι ἡμῖν καὶ ἔπειτα ἐκλιποῦσαι μετὰ τῶν πραγμάτων ἢ ἐδήλουν) οὔτε λέγονται οὔτε γράφονται οὔτε νοοῦνται. Τῆς ἀπὸ 2,000 ἄρα ἐτῶν κοινῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης οὐδὲ τὸ δέκατον ἀπ-

ηραιώθη ἀληθῶς, ὥστε νὰ καταστῆ ἡμῖν ἀδιανόητον, ξένον, τὰ δὲ λοιπὰ εἶναι ἡμῖν σαφῆ λεγόμενα ἢ ἀναγινωσκόμενα καὶ ἀκουόμενα ἐν τῷ ἐπισήμῳ λόγῳ.

Πρὸς ταῦτα παρατηρητέον τάδε: 1) Τῶν Ὀμηρικῶν λέξεων ἀνερχομένων εἰς 6,840 αἰ 3,455, ἥτοι ὑπὲρ τὰς ἡμισείας εἶχον ἀπαραιωθῆ κατὰ τοὺς δοκίμους χρόνους ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ τῇ Ἰωνίᾳ· καὶ οἱ γραμματικοὶ τύποι εἶχον μεταβληθῆ ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι Πλάτωνος οὐχ ἦσσαν ἢ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ μέχρι σήμερον. Ἄλλ' ὅμως καθ' ὃν τρόπον οἱ παῖδες τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἰώνων ἀνεγίνωσκον ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἐνόουν τὰ ἐπη τοῦ ποιητοῦ καὶ οὐδέποτε εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν ἐπῆλθε νὰ μεταφράσῃ αὐτὰ εἰς τὴν σύγχρονον Ἀττικὴν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀναγινώσκωμεν καὶ νοοῦμεν εἰς λόγον γλώσσης τὸ Εὐαγγέλιον, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὰ γραφόμενα ἐν τῇ ἀπλουστερᾷ τούτου, τῇ γραπτῇ ἡμῶν σήμερον γλώσσῃ, καὶ οὕτε τὸ Εὐαγγέλιον νὰ μεταφράσωμεν κρίνομεν ἀνακαίον οὕτε τὸν κάθεστηκότα γραπτὸν ἡμῶν λόγον νὰ μετακινήσωμεν διανοούμεθα. 2) Τὸ ποσὸν τῶν ξένων λέξεων τῶν κατὰ καιροὺς εἰσελθουσῶν εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν ἀνήρχετο τῷ 1877 εἰς 90,000 περίπου (κατὰ τὸ Λεξικὸν τοῦ Heyse-Böttger). Ὁ δὲ Oskar Weise ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *Unsere Mundarten* σ. 146 (ἔτ. 1909) λέγει ὅτι δὲν θὰ ὑπερβάλῃ ὅστις τὰς ἐν τῇ Γερμ. γραπτῇ γλώσσῃ ξένας λέξεις τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς καλὰς τέχνας, τὴν πολιτείαν καὶ τὸν στρατόν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰ ἐπαγγέλματα, τὸ μαγειρεῖον καὶ τὴν ἀποθήκην κλπ. ὑπολογίση περὶ τὰς 70,000, ἐνῶ ἐν ταῖς διαλέκτοις δὲν θὰ εὔρη πλείονας τῶν 7,000. Ταύτας τὰς ξένας λέξεις, ὡς γινώσκουσιν οἱ ἔμπειροι τῶν Γερμανικῶν πραγμάτων, δὲν νοοῦσι καθόλου εἰπεῖν ὅσοι τῶν Γερμανῶν δὲν ἐφοίτησαν εἰς τὰ Γυμνάσια καὶ δὲν ἔμαθον ξένην τινὰ γλῶσσαν, δὲν νοοῦσιν ἄρα ἀρκούντως οὐδὲ τὰς Γερμανικὰς ἐφημερίδας. 3) Τῶν ἐν τῇ ἐπισήμῳ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ φερομένων Γαλλικῶν λέξεων, ὅσαι διὰ τῆς Νορμανδικῆς κατακτήσεως εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀγγλικὴν οὐδεμίαν ἔχει αἰσθῆσιν ὁ ἀπαιδευτὸς Ἀγγλος, καὶ ὅμως αὐταὶ ἀποτελοῦσι τὸ πλεῖστον τοῦ ἐπισήμου λόγου αὐτῶν. Δῆλον ἄρα ὅτι τὰ ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ γραφόμενα ἀτελῶς λίαν ἢ καὶ οὐδὲν

νοοῦσιν οἱ ἀπαιδευτοὶ Ἀγγλοὶ. 4) Ὁ λόγος ἐκάστου τῶν ἀπαιδευτῶν ἀνθρώπων πανταχοῦ καὶ πάντοτε συνίσταται ἐξ ὀλίγων λέξεων, κυρίως εἰπεῖν γινώσκει καὶ μεταχειρίζεται τὰς λέξεις τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ καὶ ὀλίγας ἄλλας καθολικωτέρας. Πανταχοῦ ἄρα καὶ πάντοτε ὁ γραπτὸς λόγος περιέχει πλείστας λέξεις δηλωτικὰς παμπολλῶν ἐννοιῶν ἀγνώστων τοῖς πολλοῖς καὶ ἀπαιδευτοῖς. Ταύτας μανθάνει νὰ νοῆ καὶ μεταχειρίζεται ὁ ἐγγράμματος ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν βιβλίων. 5) Ὁ λαὸς παρ' ἡμῖν νοεῖ τὰς τοῦ γραπτοῦ λόγου λέξεις πολὺ εὐκολώτερον ἢ ἀλλαχοῦ, διότι τοῦτο μὲν τακτικῶς ἀκούει ταύτας ἀπαθεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς πεπαιδευμένους συναναστροφῇ καὶ διασφίξει οὕτω τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, τοῦτο δέ, ὅπερ καὶ πολὺ σπουδαιότερον, ὀδηγεῖται ὑπὸ τῶν λέξεων τῆς κοινῆς λαλιᾶς, τῆς προφορικῆς παραδόσεως εἰς τὴν κατανόησιν τῶν τῆς λογίας παραδόσεως, ἅτε ὀλίγον μόνον διαφύρων. Οὕτω λ. χ. ὁ λέγων καθ' ἑκάστην *πόδια, παιδιὰ, χέρια, μάτια*, νοεῖ εὐκόλως τὸ *παῖδες, πόδες, χεῖρες, ὄμματα*· ὁ λέγων *ἐπάνω, κάτω*, νοεῖ τὸ *ἄνω καὶ κάτω*, ὁ λέγων *παραθύρι, θυρίδα*, νοεῖ τὸ *θύρα*, ὁ λέγων τὸ *ἄντρας, ἄντρες* νοεῖ τὸ *ἀνὴρ, ἀνδρός, ἄνδρες*, ὁ λέγων τὸ *γενεά, γεννῶ, γέννα, συγγενής, συγγενάδια, συγγενεύω*, νοεῖ καὶ τὸ *γένος*· ὁ λέγων *ἀποθαίνω, ἀπόθανα*, νοεῖ καὶ τὸ *ἀποθνήσκω* κλπ. κλπ. Τὸ λεγόμενον δὲ περὶ τῶν λέξεων ἰσχύει προφανῶς καὶ περὶ τῶν γραμματικῶν τύπων· οὐδεὶς βεβαίως εὐρίσκει ἀδιανόητον τὸ *ἐπλεκον, ἐπλέκομεν, ἐπλεξας, ἐπλέξατε, πλέκωσι, πλεχθῶσι, πλέκητε, πλέκονται, πλέκῃται, πλέξατε, πλέξω, πλέξεις* κλπ., ἢ τὸ *χεῖρ, χειρός, πούς, ποδός, τιμαί, χαράι, ἐλπίς, τῆς πόλεως, υἱῶ* κλπ. κλπ., ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ ἐν μυρίαῖς ἐκκλησιαστικαῖς φράσεσιν ἔχει μάθει αὐτοὺς τούτους τοὺς τύπους καὶ καθ' ἑκάστην μεταχειρίζεται αὐτούς· (περὶ τούτων ἰδὲ κατωτέρω).

6) Οἱ καινοτόμοι προτιμῶσι τὴν χρῆσιν τῶν νέων καὶ ἀγνώστων τοῖς ἀρχαίοις λέξεων, διότι ἀγνοοῦσιν ὅτι αἱ ἀρχαῖαι λέξεις ἔχουσι πολλὰς ἀρετάς, ὧν στεροῦνται συνήθως αἱ νέαι. Τούτου δ' ἔνεκα καὶ ἀριθμοῦσι τὰς τῆς λαλουμένης λέξεις καὶ θαυμάζουσι τὸν πλοῦτον αὐτῆς, ὃν καὶ μεγαλύτερον τοῦ τῆς Γαλλικῆς ὑπολογίζουσιν. Ἀγνοοῦσι δὲ ὅτι αἱ λέξεις τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἐπὶ μῆκιστον καὶ ὑπὸ

μεγάλων συγγραφέων χρησιμοποιηθεῖσαι καὶ ὡς εἰπεῖν καλλιεργηθεῖσαι προσέλαβον ἄλλην ψυχὴν, ἥτοι πολλὰς καὶ διαφόρους σημασίας, κυρίας καὶ μεταφορικές, εἰσηλθόντες εἰς ποικίλας φράσεις καὶ κατεκράτησεν ἐν αὐταῖς καὶ οὕτως ἐγνώσθησαν· τούτου δ' ἕνεκα ἐκάστη ἀρχαία λέξις ἰσοδυναμεῖ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς χρήσεως καὶ δὴ τὸν πλοῦτον τῶν ἐκφραζομένων ἐννοιῶν πρὸς πολλὰς ἀκαλλιεργήτους τῆς νέας ἡμῶν λαλουμένης (πρβλ. περὶ τούτων Ἀθηνᾶς Ζ' σ. 235-241). Ἀρκεῖ ἐν παράδειγμα· ἀντὶ τοῦ ἐπιφάνεια ἔπλασαν τὸ ἀπανωσιὰ· ἀλλὰ τίς θὰ τολμήσῃ ἢ ἀπανωσιὰ τοῦ τριγώνου, τῆς Σελήνης, τῆς Γῆς, τοῦ Ἥλιου; ἢ τίς θὰ εἴπῃ ποτὲ κατ' ἀπανωσιὰ ἀντὶ τοῦ κατ' ἐπιφάνειαν; τίς ἢ ἀπανωσιὰ ἀπατᾶ ἀντὶ τοῦ ἢ ἐπιφάνεια κλπ. κλπ.; Ἐπειτα ἐκτὸς τοῦ μείζονος πλούτου τῆς χρήσεως καὶ ἐκφράσεως ἐκάστης ἀρχαίας λέξεως παρατηροῦνται καὶ ἄλλα ἔτι τούτων πλεονεκτήματα, ὧν στεροῦνται συνήθως αἱ τῆς νέας λαλουμένης, λέγω τὴν δύναμιν τῶν ἀρχαίων λέξεων εἰς τὸ πολλαπλασιασθεῖσαι διὰ τῆς συνθέσεως καὶ παραγωγῆς· πρβλ. τοῦτο μὲν ἵππος, ἵππειον (κρέας), ἵππικόν, ἵππεύς, ἵππεύω, ἵππότης, ἵπποτικός, ἀφιπεύω, ἵππόδρομος, ἵπποδρόμιον, ἵππομαχία, ἐφιππος, ἐφίππιον κλπ., τοῦτο δὲ ἄλογον, ἀλογάρις, ἀλογήσιον, ἀλογινόν, ἀλογάκι, παλαγάλογο· πλέω, πλευστός (ποταμός), περιπλέω, διαπλέω, ἀνα-κατα-παρα εἰς-ἐκ-προσ-προ συμπλέω, καὶ ἔπειτα πλέω, ἐπλεξα, θὰ πλέξω, τὰ πλεούμενα πλάσσω, ἔπλασα, πεπλασμένοι (λόγοι), πλαστὸν (ἦθος), πλάσις, πλάσις, πλαστικός-κῆ, εὐπλαστος, ἄπλαστος, ἀγγειοπλαστική κλπ., καὶ ἔπειτα πλάσσω (οὕτως ἐν Κρήτῃ, ἀλλαχοῦ πλάθω) ἔπλασα, πλασμένος, ἢ πλάσι, πλάσμα, πλαστερό, πλαστήρα, (πρόσθετες ὅτι λέγεται σήμερον καθ' ὅσον γινώσκω μόνον ἐπὶ τοῦ ἄρτου) κλπ.

Ὅπως ἕκαστος βλέπει, παραλαμβάνοντες οἱ μικρῶ παλαιότεροι ἡμῶν τὰς ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως γνωστὰς λέξεις καὶ εἰσάγοντες αὐτὰς εἰς τὸν νέον ἡμῶν λόγον συνετέλεσαν μέγιστον τοῦτο μὲν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λέξεων, παραγωγῶν καὶ συνθέτων, τοῦτο δὲ εἰς τὴν πληρεστέραν ἐκφρασιν καὶ διάκρισιν τῶν ἐννοιῶν, τ. ἔ. εἰς τὸν ἔκτακτον πλουτισμὸν καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης. Ἐπὶ τούτοις μεγάλη ὀφείλεται αὐτοῖς ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη· ὅτι τινὲς ἀγνοοῦσι ταῦτα καὶ ψέγουσιν αὐτοὺς διὰ τοῦτο, οὐδὲν θαῦμα

ἀλλ' ἄς σκεφθῆ ὁ δυνάμενος τί θὰ ἐγίνετο, ἂν μὴ παρελαμβάνοντο αἱ λέξεις αὐταὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας· ἢ ἂν μὴ δύναται νὰ σκεφθῆ, τότε ἄς ἴδῃ τί συνέβη ἐν ἄλλαις γλώσσαις, λ. χ. ἐν τῇ Γερμανικῇ, ὅπου δὲν ἦτο δυνατὴ τοιαύτη ἐξ ἀρχαίας γλωσσικῆς φάσεως παραλαβή· ἐκεῖ παρελήφθησαν σωρηδὸν αἱ ξέναι λέξεις καὶ αἱ γλώσσαι κατέστησαν ἀνάμεικτοι καὶ δὴ ἀσαφεῖς τοῖς πολλοῖς (ιδὲ ἀνωτ. 56).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τῶν πολλῶν δανείων τούτων ἐκ τοῦ ἀρχαίου θησαυροῦ ἢ νέας ἡμῶν γλώσσα ἐξηρητήθη ἀμετακλήτως ἐκ τῆς ἀρχαίας· οὕτω λ. χ. δὲν θὰ νοήσῃ ὀρθῶς τὸν ὄρον τὰ πληρώματα τῶν πλοίων, ὅστις μόνον τὸ νέον πλερώνω ἢ πληρώνω καὶ τὸ ὄνομα πληρωμὴ ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν, οὐδὲ ἐπιστημονικῶς καὶ ἀκριβῶς τὸ πλαστογράφος, πλαστοπροσωπία, κτλ. ὅστις μόνον τὴν νέαν τὴν περιορισμένην σημασίαν τοῦ πλάσσω γινώσκει κτλ. κτλ. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπαιτοῦσι βεβαίως γνῶσιν καὶ τοῦ ἀρχαίου λόγου, ἵνα τελειῶς νοηθῶσι, διὸ καὶ προφέρονται συχνὰ ὡς μέγιστα ἁμαρτήματα ἡμῶν καὶ ὡς δεινὰ ἐλαττώματα τῆς νέας γλώσσης. Ἄλλ' οἱ ταῦτα διατεινόμενοι ἀγνοοῦσιν ὅτι ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον τοιαύτη ἐξάρτησις νεωτέρου γραπτῶν λόγου ἐξ ἄλλου παλαιότερου εἶναι τι ἀναγκαῖον καὶ παρουσιάζεται σχεδὸν πάντοτε εἴτε ἐγχώριος εἴτε ξένῃ γλώσσῃ εἶναι ἢ παλαιότερα. Καὶ ὁ Θουκυδίδης ἰώνιζε καὶ ὁ Ὀράτιος ἠλλήνιζε καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ ἠβραΐζον κλπ., διὸ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ πλήρης κατανόησις αὐτῶν ἀπαιτεῖ τὴν γνῶσιν τῶν γλωσσῶν ἄς εἶχον ὡς πρότυπα. Οὐδὲν ἄρα θαῦμα οὐδὲ ἁμάρτημα ὅτι καὶ ὁ νέος ἡμῶν λόγος ἐξαριτᾶται πῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου καὶ ἡ γνῶσις τούτου εἶναι πολλὰκις ἀναγκαῖα εἰς πλήρη ἐπιστημονικὴν κατανόησιν αὐτοῦ· τὸ ἐλάττωμα τοῦτο θέλει ἐκλίπει βραδύτερον, ὅταν ἡ νέα γλώσσα παγιωθῆ καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς προσλάβωσι μεγαλύτερον κύρος.

Ἐλθωμεν νῦν ἐπὶ τὸ δεύτερον σημεῖον, δι' ὃ λέγεται ὅτι κατέστη ἡ γλώσσα ἡμῶν ἀκατάληπτος, ἥτοι ἐπὶ τὸ τυπικόν. Περὶ τούτου ἠγέρθη μέγας θόρυβος καὶ κατακραυγή, διότι ἐλέχθη τοῦτο μὲν ὅτι ἀνεσκόφη ἐκ τοῦ τάφου, ὡς δῆθεν ὅλως ἀγνωστον ἡμῖν, τοῦτο δὲ ὅτι πᾶν τὸ ἀρχαῖον τυπικόν παρελήφθη εἰς τὸν νέον ἡμῶν λόγον, ὥστε ἡ νέα γραφομένη γλώσσα ἡμῶν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα γραφομένην ἐν τῇ Δύσει Λατινικῇ. Ἄλλὰ ταῦτα

πάντα είναι πλάναι μεγάλαι καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀσύγγαστοι. Πρῶτον διότι τῆς μὲν κατὰ τοὺς παλαιότερους αἰῶνας γραφομένης Λατινικῆς παρελαμβάνετο ἅπαν ἀνεξαιρέτως τὸ τυπικόν, οὐδεις δὲ νέος τύπος τῆς Ἰταλικῆς ἢ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, τῆς δὲ ἀρχαίας Ἑλληνικῆς πολλοὶ μὲν τύποι δὲν παραλαμβάνονται ὑφ' ἡμῶν εἰς τὸν συνήθη λόγον, οὐκ ὀλίγοι δὲ νέοι καὶ ἄγνωστοι τοῖς ἀρχαίοις γράφονται καὶ λέγονται ὑπὸ πάντων· πρβλ. τοῦτο μὲν *γέγραφα, ἐγγράφειν, γράψω, γράφοιμι, γράφαιμι* κλπ., τοῦτο δὲ *ἔχω καὶ εἶχα γράφει, γραφῆ, θὰ γράφω, θὰ γράψω* κλπ. Δεύτερον διότι τῆς μὲν Λατινικῆς τὸ τυπικὸν ἐξηλλοιώθη σφόδρα, ὥστε οὐδὲν σχεδὸν μέρος αὐτοῦ διεσώθη ἐν ταῖς νέαις Λατινικαῖς ἢ Ῥωμανικαῖς γλώσσαις, ἰδίᾳ τῶν ὀνομάτων, τῆς δὲ ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τὸ τυπικὸν δὲν ἀπώλετο καθ' ὅλοκληρίαν, ἀλλὰ μέγα μέρος αὐτοῦ σφύζεται μέχρις ἡμῶν. Ὡστε ἐνῶ οἱ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ κατόπιν γράφοντες τὴν Λατ. μεταχειρίζοντο τυπικὸν οὐ μόνον ἀποκλειστικῶς ἀρχαῖον ἀλλὰ καὶ σχεδὸν ὅλως ἄγνωστον ἐν τῇ συγχρόνῳ αὐτῶν γλώσσῃ, ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα τύπους τοὺς μὲν νέους Ἑλληνικούς, τοὺς δὲ κοινούς τῇ τε ἀρχαίᾳ καὶ τῇ νέᾳ γλώσσῃ, τοὺς δέ, εὐαριθμούς τούτους, μόνον ἀρχαίους. Οὕτω τὸ μέγα μέρος τοῦ τυπικοῦ εἶναι κοινὸν τῇ τε ἀρχαίᾳ καὶ τῇ νέᾳ γλώσσῃ, πρβλ. ὁ καλὸς τοῦ καλοῦ, τὸν καλόν, ὦ καλέ, οἱ καλοὶ τῶν καλῶν τοὺς καλοὺς, ἡ τιμὴ τῆς τιμῆς τὴν τιμήν, τῶν τιμῶν, οἱ ἄνδρες τῶν ἀνδρῶν, τὸ χρέος τοῦ χρέους, τὰ χρέη τῶν χρεῶν, τὸ χῶμα τὰ χῶματα, ὁ καλὸς ἢ καλὴ τὸ καλόν, *ἔγω, σύ, μου, σου, με σε, ὁ, ἡ, τό, αὐτός, ἐκεῖνος, τούτου τοῦτον, τοῦτο, τούτων τούτους, ἄλλος* κλπ., ἔπειτα τὸ πλεῖστον τοῦ ῥήματος, *πλέκω πλέκεις πλέκει πλέκομεν πλέκετε, ἐπλεκες, ἐπλεκε, ἐπλεξα ἐπλεξε ἐπλέξαμεν, πλέκομαι* κλπ. Ἄλλο μέρος εἶναι ὅλως νέον λ. χ., *πλέκουν, θὰ πλέκω καὶ θὰ πλέξω, ἔχω πλέξει, ἔχω πλεχθῆ, πλέκεσαι, ἐπλέκεσο, ἄς πλέκη, ἄς πλεχθῆ, εἶθε νὰ πλέκη* κλπ. Ἄλλο εἶναι ἀρχαῖον ἀλλ' εὐνόητον, οἷον ἡ *χειρ τῆς χειρὸς τὴν χεῖρα, αἱ τιμαὶ τὰς τιμάς, αἱ καλαὶ τὰς καλάς, ἐπλεκον ἐπλέκομεν, ἐπλεξας ἐπλέξατε* κλπ. Ὅτι ἡ κατάληψις τούτων οὐδεμίαν παρέχει δυσκολίαν, ἐλέχθη ἄνωτ. σ. 57, νοεῖ δὲ ἕκαστος καὶ αὐτός. Τοῦτο δὲν δύναται βεβαίως νὰ λεχθῆ περὶ τῶν τύπων τῆς Λατ. ἐν ταῖς Ῥωμανικαῖς γλώσσαις ὅλως σχεδὸν ἀπολομένων.

Οἱ ἀγλωσσολόγοι παρ' ἡμῖν διατείνονται ὅτι οὐδεμία λέξις καὶ οὐδεις τύπος πρέπει νὰ παραλαμβάνηται εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, ἂν μὴ εὐχρηστῆ καὶ ἐν τῇ προφορικῇ παραδόσει, διότι, ὡς λέγουσιν, οὐδεμία λέξις καὶ οὐδεις γραμματικὸς τύπος τῆς Ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς γράφεται χωρὶς νὰ λέγηται ἢ λέγεται ὑπὸ τῶν ἀνεπτυγμένων χωρὶς νὰ γράφηται. Ἄλλὰ ταῦτα εἶναι ἀναλήθη, καθ' ὅσον ἀληθῶς καὶ μέγας ἀριθμὸς λέξεων πανταχοῦ λέγεται ἀλλὰ δὲν γράφεται καὶ τὰνάπαλιν καὶ γραμματικοὶ τύποι εὐχρηστοῦσιν ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ· καίτοι ἐξέλιπον ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐν τῷ λόγῳ τῶν πολλῶν, ὅπως λ. χ. ἢ ἐν γενικῇ ἐν ταῖς Γερμανικαῖς διαλέκτοις, *des Vaters, des Landes, des Mannes* κλπ., ἀλλ' ὅμως γράφεται καὶ κατὰ μικρὸν εἰσέρχεται εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐγγραμμάτων. Ὁμοίως ὁ *prétérit défini* τῶν Γάλλων, *j'ai fini, je finis*, ἀπέβη πρὸ πολλοῦ ἄχρηστος ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ, ἀλλ' ὅμως γράφεται κλπ. Ὁμοίως ἀγνοεῖται, ὡς γνωστόν, ἡ αἰτιατικὴ πληθ. τῶν δευτεροκλίτων ἀρσ. εἰς *-ους* ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλ., διὸ λέγεται *τ(ο)ς ἀνθρώπ(οι) τ(ο)ς καλοῦ(οι)* κλπ., πολλαχοῦ δὲ αὐτόθι καὶ ἡ γεν. τοῦ τε ἐνικοῦ καὶ πληθ. τῶν ὀνομάτων, ἀνθ' ἧς λέγεται ἡ ἀπὸ μετ' αἰτιατικῆς ἀλλ' ὅμως οἱ εἰς τὰ σχολεῖα φοιτήσαντες καὶ μετ' ἡμῶν τῶν σφύζοντων τούτους ἀνέκαθεν, συναναστρεφόμενοι μανθάνουσι, τὴν χρῆσιν τούτων καὶ μεταχειρίζονται αὐτὰς ἔπειτα ἀσφαλῶς. Περὶ ὑπάρξεως ἄρα πλήρους καὶ τελείας ἐξισώσεως τῶν λέξεων καὶ τύπων τῆς γραφομένης καὶ λαουμένης οὐδεις ἐπ' ἀληθείας πρέπει νὰ γίνηται λόγος· αὕτη οὐδαμοῦ ὑπάρχει, πάντα δὲ τὰ περὶ τοῦ ἐναντίου κηρυττόμενα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα παρ' ἡμῖν εἶναι ἀπλούστατα ἀναλήθη (ἰδὲ καὶ ἄνωτ. σ. 37-8).

Περὶ δὲ τῆς φθογγικῆς διαφορᾶς ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν λέξεων τῆς γραπτῆς παραδόσεως καὶ τῶν τῆς προφορικῆς παρατηρῶ ὅτι παντάπασιν ἀντιφατικὰ καὶ διὰ ἄτοπα ἐδιδάχθησαν καὶ ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τῶν καινοτόμων. Οὕτως ὁ μὲν παραγγέλλει νὰ προσέχωμεν εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκφωνουμένους φθόγγους καὶ γράφωμεν ἀκριβῶς ὅπως ἀκούομεν, τούτου δ' ἕνεκα καὶ γράφει τὰ κομψὰ *Αἰσχύλος, ἐπ' ἐσκάτω, Εὐρώπ, Τελέμαχος, φιλόργερος, ξιγάζει* κλπ. Πρβλ. καὶ ἄνωτ. σ. 46 τοῦ κ. Eugène Clément περὶ «τῆς ἀνάγκης παντελοῦς ὁρθότητος συνισταμένης. . . ἐν τῷ πλήρει σεβασμῷ τῆς νέας φωνητικῆς».

ἄλλος δὲ πάλιν συνιστᾷ ἡμῖν ν' ἀποβάλλωμεν ἐκ τῆς τῶν διαλεκτικῶν μνημείων καταγραφῆς πάντα τὰ ἰδιαίοντα ἐκάστη χώρα, ἵνα μὴ ξενίζηται ὁ ὀφθαλμὸς καὶ παρακωλύηται ἡ κατανόησις κτλ. Ὅπως ἕκαστος βλέπει, συγγέουσι καθ' ὀλοκληρίαν τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐπιστήμης, ἀπαιτούσης καὶ τοῦτο πάνν δικαίως, νὰ μάθη τὴν ἀληθῆ ἐκάστης χώρας προφορὰν, καὶ τὰς τῆς πρακτικῆς ἐν τῇ καθ' ἡμέραν εὐχρηστούσῃ ἐθνικῇ γλώσσῃ χρήσεως. ἀξιούσης ἐνιαίαν καθόλου γραφὴν παρὰ πᾶσι τοῖς ὁμογλώσσοις. Διότι οἴκοθεν νοεῖται ὅτι, ἂν ἕκαστος ἡμῶν γράφων προσέχη εἰς τοὺς ἤχους οὓς ἕκασταχοῦ ἀκούει, καὶ γράφῃ τούτους πιστῶς, ὅπως ἀκούει, τάχιστα θέλει ἐκλίπει πᾶσα γλωσσικὴ ἐνόησις μεταξὺ ἡμῶν. Ἄλλὰ καὶ ἂν κατὰ τὴν συλλογὴν τῶν δημωδῶν ἀσμάτων, τῶν λαϊκῶν ἀνεκδότων, τῶν παροιμιῶν, τῶν τοῦ λαοῦ λέξεων κλπ. ἤθελεν ἐφαρμοσθῆ ἡ μέθοδος τοῦ ἔξαφανισμοῦ τῶν ἰδιαζόντων ἐκάστῳ τόπῳ χαρακτήρων, ἡ μελέτη τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης θὰ καθίστατο ἀδύνατος. Καὶ τέλος ῥητέον ὅτι οἱ φθογγικοί νόμοι ὅσον σεβαστοὶ καὶ πολῦτιμοι εἶναι ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρεύνη, τοσοῦτο συχνὰ παραγκωνίζονται καὶ καταπατοῦνται ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ, καὶ ταῦτα οὐ μόνον παρ' ἡμῖν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον πανταχοῦ. Οὕτως οἱ Γάλλοι τὸ *et* ἐν τῷ Λατ. *lactis, octo* κτλ. ἔφθειραν λέγοντες *lait, huit*, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐκωλύθησαν νὰ ἐπαναλάβωσιν ἐκ τῆς Λατινικῆς καὶ λέγουσι *factice, facturer*· τὸ *pt* ὁμοίως μετέβαλον εἰπόντες *sept* (πρόφερε *se* ἢ φωνήεντος ἐπομένου *set*), ἀλλ' ὅμως ἐπανάλαβον καὶ λέγουσι *accepter*· τὸ ἐν ἀρχῇ λέξεως *se* μετέβαλον εἰς *isc-éc* καὶ τὸ *sp* εἰς *isp-ér*, πρβλ. *scola-iscola, école, spada-ispada-éree* κλπ., ἀλλ' ὅμως παρέλαβον ἕκτοτε καὶ λέγουσι *scolaire, scolastique, espérer*, κλπ. Ὅμοίως μετέβαλον τὸ *bestia* εἰς *bête* ἀλλ' ὅμως ἐπανάλαβον καὶ λέγουσι *bestial, bestiaire*· τὸ *pensare* ἠπλοποίησαν εἰς *pésér*, ἀλλ' ἔπειτα ἐπανάλαβον τὸ ῥῆμα τοῦτο εἰπόντες *penser* (πρβλ. *καταλαβαίνω καὶ καταλαμβάνω τὴν χώραν, πιάνω καὶ πιέζω*). Περὶ τῆς γραφομένης Γερμανικῆς γλώσσης λέγει ὁ Schleicher ἤδη τῷ 1860 «Ἀκριβῶς ἢ ἔλλειψις φωνητικῶν νόμων πανταχοῦ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης ὁμοίως παρατηρούμενον διδάσκει, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ζῶσα ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ διάλεκτος, δὲν εἶναι ὁμαλὴ ἐξέλιξις τῆς ἀρχαιοτέρας γλωσσικῆς φάσεως»

τ. ἔ. καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ πολλαὶ ἐγένοντο ἀναμειξεις καὶ πολυειδῶς καταπατήθησαν οἱ φωνητικοὶ νόμοι. Οὐδὲν ἄρα μέγα καὶ φοβερὸν γίνεται κακόν, ἂν παρὰ τοὺς ἀναπτυχθέντας ἐν τῇ γλώσσῃ φθογγικούς νόμους ἐπανέλθωσι λέξεις καὶ τύποι παρὰ τοὺς νόμους τούτους ἐκφωνούμενοι οἷον *Αἰσχύλος, ἐσχάτως*, παρὰ τὸ *σκόλη, σκολάζω, σκίζω* κλπ., τοσοῦτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον οὐδαμῶς δύσφωνον προσπίπτει ἡμῖν τὸ σύμπλεγμα *σχ.* (πρβ. *σχωρᾶτέ μου Χριστιανοί, Θεὸς σχωρέσῃ τὰ πεθαιμένα σου*). Πρόσθετε ὅτι αἱ μὲν λέξεις τῆς λογίας παραδόσεως οὕτως ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἀκουόμεναι καὶ γινωσκόμεναι προσπίπτουσιν ἡμῖν ἀηδεῖς καὶ ἄγνωστοι, ὅταν γραφῶσι κατὰ τοὺς φθογγικούς νόμους τῆς προφορικῆς παραδόσεως· τοῦναντίον δὲ αἱ λέξεις ταύτης ὑποβάλλονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄνευ τῶν κακῶν τούτων εἰς τὴν ἐκφορὰν τῆς γραπτῆς παραδόσεως· τὸ *προβάζω, ὑποβάζω*, ἀντὶ *προβιβάζω, υποβιβάζω*, τὸ *περικεφαλαῖα* καὶ τὸ *ἐπ' ἐσκάτω* κλπ. κλπ. φαίνονται ἡμῖν καὶ εὐλόγως καταγέλαστα, τὸ δὲ *ἐνδεκα, ἄνδρες* κλπ. ἀντὶ *ἐντεκα, ἄντρες* κλπ. οὐχί. Προδήλως ἄρα ἐν πᾶσι τούτοις πρόκειται σύγχυσις ἐπιστημονικῶν ἀξιώσεων καὶ πρακτικῆς χρήσεως, σφάλμα δηλ. εἰς ὃ συχνὰ περιπίπτουσιν οἱ τὸ πρῶτον ἀπτόμενοι ἐπιστήμης τινὸς καὶ ἄπειροι ἄρα αὐτῆς.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων εἶναι καὶ τι ἄλλο σπουδαιότατον, ὅπερ σφόδρα μὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς χρήσεως τῶν ἀπαθεστέρων τύπων καὶ λέξεων, πάντοτε δ' ὅμως παραβλέπεται καὶ δὲν ἐκτιμᾶται κατ' ἀξίαν ὑπὸ τῶν καινοτόμων· εἶναι δὲ τόδε, ὅτι ἡ χρῆσις τῶν φθογγικῶς ἀπαθεστέρων τύπων τῶν λέξεων δυσκολίαν μὲν πρὸς κατανόησιν δὲν φέρει, ὠφελείας δὲ μεγίστας παρέχει ἡμῖν. Δύο παραδείγματα θὰ ἀρκέσωσιν εἰς ἀπόδειξιν τῶν λόγων μου. Λέγομεν συνήθως ἐν τῇ συναναστροφῇ *μιλῶ, μιλάς, μιλά, ἀλλὰ* γράφομεν τὸ ἀπαθὲς *ὀμιλῶ, ὀμιλεῖς, ὀμιλεῖ*, καὶ τοῦτο εἶναι καλόν, διότι μόνον οὕτω δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν καὶ ἔχωμεν τὸ ἐπίθετον *ὀμιλητικὸς* καὶ τὰ σύνθετα *συνομιλῶ, συνομιλεῖς, συνομιλεῖ, προσομιλῶ, προσομιλητικὸς* κτλ. Ὅμοίως εὐχρηστεῖ παρ' ἡμῖν τὸ *λέω, λές, λέμεν, λέτε*, κτλ. παρὰ τὸ *λέγω, λέγεις, λέγει, λέγομεν λέγετε* κλπ., καὶ τὰ ἀκραιότερα ταῦτα προτιμῶμεν, διότι μόνον οὕτω δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ τὰ σύνθετα *ἀντιλέγω, προλέγω, διαλέγω, ἐκλέγω, καταλέγω, συλλέγω* κλπ. Ὅμοίως μόνον ὅταν κάμνωμεν χρῆσιν τοῦ ἀκραιοῦ *λαμβάνω*, ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν καὶ *ὑπολαμβάνω, ἐκλαμ-*

βάνω, ἀναλαμβάνω, ἐπαναλαμβάνω, συλλαμβάνω, περιλαμβάνω, διαλαμβάνω, ἀπολαμβάνω, προσλαμβάνω κλπ., διότι τύποι οἷον ὑπολαμβάνω, ἐκλαμβάνω κλπ. προσπίπτουσιν ἡμῖν ἀτοπώτατοι καὶ αὐτόχρημα γελοῖοι. Διὰ τῆς δυνατῆς δὲ εἰσαγωγῆς τοσοῦτων συνθέτων πλουτίζεται ὁ γραπτὸς ἡμῶν λόγος μέγιστον. Πρόσθετες τούτοις τὸ καὶ ἀνωτέρω λεχθὲν ὅτι διὰ τῶν ἀκεραίων τούτων γλωσσικῶν στοιχείων συνδεόμεθα στενῶς, πρὸς τὰς παλαιότερας γενεάς, ἴτιοι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἱστορίαν ἡμῶν, νοοῦμεν τὰ ἔργα ἐκείνων· τούναντίον δὲ διὰ τῶν ἠλλοιωμένων ἀφιστάμεθα ἀπ' αὐτῶν, ὅπερ ἀποκρούει ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν συνείδησις· ἂν δὲ τινες ἀποξενωθέντες ἡμῶν δὲν ἔχωσι συνείδησιν τούτου, τότε φρόνιμον ἔργον θὰ πράξωσιν, ἂν ἀποστῶσι τοῦ ζητήματος τούτου, διότι δὲν δύνανται νὰ εἶναι κατάλληλοι κριταὶ τούτου.

Σημειωτέον δὲ ὅτι δὲν εἶναι ἴδιον χαρακτηριστικὸν τοῦ νέου ἡμῶν γραπτῷ λόγῳ ὅτι διασφῆζει τινὰς ἀρχαίους τύπους· διότι, ὅπως ἤδη ἐλέχθη, καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Πλάτων μετεχειρίζοντο οὐκ ὀλίγους γραμματικούς τύπους, (πρβλ. *ἐφθάραι*, *εἰτετάχατο*), καὶ λέξεις αἵτινες ἐλέγοντο μὲν παλαιότερον, ἀλλ' ἐν τοῖς χρόνοις αὐτῶν ἦσαν ἄχρηστοι. (Πρβλ. τὰ εἰρημένα ἀνωτέρω περὶ τῆς γενικῆς ἐν. ἀριθμοῦ ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ καὶ περὶ τοῦ pr. défini τοῦ Γαλλικοῦ ὄρηματος).

Ἄλλ' ὑπάρχουσιν οἱ δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τῇ διαφορᾷ ταύτῃ καὶ ἀγνοοῦντες τὸν λόγον αὐτῆς καταδικάζουσιν αὐτὴν ἀμειλίκτως, λέγοντες ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ὑπάρῃ, ὅτι δ' ὅπου τυχὸν παρατηρεῖται, ὀφείλει νὰ ἐκλείπῃ ὡς τάχιστα, ἵνα ταυτισθῇ καθ' ὀλοκληρίαν ὁ λόγος τοῦ πεπαιδευμένου καὶ τοῦ ἀπαιδευτοῦ. Βεβαίως θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον, ἂν πάντες ἠδύναντο νὰ λαλῶσιν ὁμοίως, ὅπως θὰ ἦτο κάλλιστον ἂν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ἐξ ἴσου πεπαιδευμένοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ὅπως θὰ ἦτο προσέτι ἄριστον καὶ ἂν τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς ἦσαν ἀκριβοδικαίως διανενημένα μεταξὺ πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλὰ, ὡς γνωστόν, ταῦτα πάντα εἶναι οὐτοπία. Ἡ φύσις ἐπλασεν ἡμᾶς οὕτως ἀνίσους καὶ ποικίλους, ὥστε οὔτε ὁ πλοῦτος οὔτε ἡ παιδεία δύναται νὰ διανεμηθῇ κατ' ἴσην ποσότητα μεταξὺ ἡμῶν καὶ δὴ οὐδὲ ὁ λόγος νὰ εἶναι ὁμοῖος.

Διασφῆζει δὲ ὁ γραπτὸς λόγος πανταχοῦ καὶ πάντοτε τοὺς ἀρχαίους τύπους καὶ τὰς ἀρχαϊκὰς λέξεις, τοῦτο μὲν διότι, ὡς εἴπομεν, δὲν κρίνε-

ται καλὸν καὶ συμφέρον ν' ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ τῆς παλαιότερας παραδόσεως πλέον τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου, ν' ἀποσπώμεθα ἀπὸ τῶν παλαιότερων γενεῶν ἄνευ ἀνάγκης, ὥστε νὰ μὴ δυνώμεθα νὰ προσερχώμεθα εὐκόλως εἰς τοὺς ὑπ' ἐκείνων καταλειφθέντας θησαυροὺς καὶ ἀρρώμεθα ἐκ τῆς πείρας καὶ σοφίας ἐκείνων. Δεύτερον διότι τὰ παλαιὰ συνήθως ἔχουσιν μεγάλην ἐπιστημότητα, ἣτις εἶναι πολλάκις ἀναγκαία. *Τὸ μνήσθητί μου, Κύριε, διὰν ἔλθῃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου* οὐδεὶς οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ ν' ἀποδώσῃ ὁμοίως σεμνῶς δι' ἄλλης Ἑλληνικῆς ἐκφράσεως. Ὁρθότατα δὲ ἐξήρεν ὁ πολὺς Steinthal τὴν ἐκ τῆς σεμνότητος ταύτης ὀφέλειαν εἰπών: «Ἡ γραπτὴ γλῶσσα οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ ταυτίζεται τῇ λαλουμένῃ· διότι ἡ λαλουμένη καὶ ὅταν ἐπιτείνεται ἐπὶ μικρᾷ χώρᾳ καὶ ἐπὶ εὐαρίθμῳ πληθυσμοῦ, πάντοτε περιέχει ποικιλίας, διαλέκτους ἢ σπέρματα τούτων. Ἐκτὸς τούτου πᾶς λαὸς (καὶ αὐτὸς ὁ οὐδεμίαν ἔχων γραμματείαν, πολλῶ μᾶλλον ὁ ἔχων ἀνεπτυγμένην) κέκτηται ἐκφράσεις καταλλήλους διὰ τὰ διάφορα ἐπιτηδεύματα, λ. χ. διὰ τὴν οἰκιακὴν χρῆσιν, διὰ τὴν θρησκείαν κτ. καὶ μόνον δι' αὐτὰ ἔχει λέξεις, ὧν ποιεῖται χρῆσιν μόνον ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ πάθους, ἄλλας αἵτινες θεωροῦνται χυδαῖαι, οἰκειότητος, σεβασμοῦ δηλωτικαὶ κτ., ἐν μιᾷ λέξει ὑπάρχουσι πανταχοῦ σπέρματα πρὸς ὑψηλότερον καὶ ταπεινότερον ὕψος. Ὁ δὲ συγγραφεὺς καὶ ἰδιαιτέρως ὁ ἀφελῆς, ὁ θεωρῶν τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ὡς ὑψηλὸν τι, ὡς ἔκτακτον, ἂν μὴ ὡς αὐτόχρημα ἱερόν, πάντοτε καὶ ζητεῖ καὶ κατασκευάζει τὴν εὐγενεστέραν, φεύγει δὲ τὴν χυδαίαν ἐκφρασίαν. Ὅσοφ δὲ περισσότερα γράφονται, τοσοῦτω ὀλιγώτερον θὰ εἰσέρχονται τὰ ἰδιάζοντα τῇ διαλέκτῳ τοῦ ἐκάστοτε συγγραφέως εἰς τὸν γραπτὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τοσοῦτω μᾶλλον θὰ διαμορφῶται γραπτὴ γλῶσσα, ἣτις καὶ ὡς πρὸς τὰς συντάξεις καὶ τὰς φράσεις οὐδεμιᾷ τῶν λαλουμένων διαλέκτων θὰ ταυτίζεται. Ἄλλὰ τοιαύτη γραπτὴ γλῶσσα δὲν εἶναι νεκρὰ διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν λαλεῖται, εἶναι τεχνητή, ἀλλ' ὁμως ζῆ ἰδανικὴν ζωὴν καὶ ἡ ζωὴ αὕτη δύναται νὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἰσχυρὰ ὅσον καὶ ἡ τῆς λαλουμένης. Ἐκατέρα τούτων ἀνήκει ὀρισμένη μερίδι τῶν παραστάσεων τοῦ ἔθνους. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τοῦτο εἶναι ὑγιὲς καὶ ἐργάζεται προσηκόντως..., θὰ παραμένῃ καὶ ἡ γλῶσσα ἐν πλήρει ἀκμῇ, ἢ μὲν τεχνητὴ ὡς ἐκφρασίς τῶν ὑψηλοτέρων παραστάσεων, ἢ δὲ λα-

λουμένη ὡς ἔκφρασις τῶν ταπεινοτέρων... Γονιμωτέρα εἶναι ἢ λαλουμένη, καθαρωτέρα καὶ εὐγενεστέρα ἢ τεχνητή. Ἡ δὲ γνώμη αὕτη περὶ τῆς σχέσεως τῆς γραπτῆς πρὸς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν ἐπιβεβαιούται μάλιστα πάντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ γραμματείας. Οἱ Ἕλληνες δεικνύουσι ἡμῖν πρὸς τούτοις ὅτι ὁ ἀκριβὴς ἀμφοτέρων χωρισμός, ἢ ἀπόστασις αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων δύναται νὰ εἶναι σφόδρα μεγάλη, ἀρκεῖ μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ νὰ εἶναι ἰκανῶς ἰσχυρόν, ὥστε ἀμφοτέρας ἀδιαλείπτως νὰ συνάπτῃ πρὸς ἀλλήλας. Μάλιστα ἐὰν εὐτυχεῖς περιστάσεις διασφύζωσι τὴν σύνδεσιν ταύτην διαρκῶς ἰσχυράν, ἀνάγκη νὰ λεχθῆ ὅτι καθ' ὃν τρόπον πάντοτε ἢ τελειότης τῶν ὀργανισμῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀκριβεστέρου χωρισμοῦ τῶν μερικῶν ὀργάνων, οὕτω καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς τεχνητῆς γλώσσης εἶναι τοσοῦτον καθαρωτέρα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἰσχυροτέρα, ὅση μᾶλλον ἀφίσταται τῆς συνήθους λαλιᾶς. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς διδάσκει ἡμᾶς ἡ Ἑλληνικὴ γραμματεία. Διότι ἡ τεχνητὴ γλῶσσα τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῆς εἶναι καθαρὰ, τοσοῦτον κεχωρισμένη τῆς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου λαλουμένης ὅσον ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ γραμματεία...».

Ἄφοῦ δὲ τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ κόσμος ἀπὸ κοινοῦ οὕτω περὶ τούτων κρίνει, πρόδηλον ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ ἐπιτάξῃ ἡμῖν ἄλλα· πρόκειται, ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, οὐχὶ περὶ ἐπιστημονικῆς ἀφηρημένης ἀληθείας, ἀλλὰ περὶ καλαισθησίας, περὶ ὀρέξεως ὀλοκλήρου ἔθνους καὶ μάλιστα ἐπὶ χιλιετηρίδας ὄλας οὕτω κρίνοντος, διὸ καὶ περὶ τούτων οὐδεμία ἐγγωρεῖ ἔφεσις εἰς ἄλλον. Ὁ λόγος καὶ ἡ περὶ τούτου γνώμη τῶν καλῶς ἀνατετραμμένων ἀνθρώπων πάντοτε ἔθνος ἐκρίθησαν καὶ κρίνονται πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὡς τὸ κράτιστον καὶ τὸ μόνον πρότυπον καὶ κριτήριον τῆς ἐθνικῆς γλώσσης. Καὶ ἡ πασίγνωστος αὕτη ἀλήθεια οὔτε πρέπει οὔτε δύναται νὰ ἀναιρηθῆ ἢ ἀμφισβητηθῆ ὑπ' οὐδενὸς παρ' ἡμῖν.

Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα θαρρούντως νὰ εἰπώμεν, ὅτι κατ' ἀλήθειαν οὔτε τὸ τοιοῦτον ὁποῖον εἶδομεν τυπικὸν οὔτε ἡ χρῆσις τῶν φθογικῶς ἀπαθῶν λέξεων καὶ τύπων οὔτε αἱ ἐκ τῆς γραπτῆς ἢ λογίας παραδόσεως παραληφθεῖσαι λέξεις καθιστῶσι τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον δυσπρόσιτον καὶ ἀδιανόητον τοῖς πολλοῖς (πρβλ. καὶ Κυριακάτων ἐν τῇ ἐμῇ Ἀπαντήσει σ. 757 «τὸ σύνολον τῶν λέξεων καὶ ἡ γραμμα-

τικὴ αὐτῶν κατασκευὴ δὲν εἶναι τὸ ἐμπόδιον»). Τὸ ἀληθὲς πρόσκοιμα πρὸς ταχεῖαν καὶ ἀκριβῆ κατανόησιν παρέχει ἡ ὑφὴ τοῦ λόγου καὶ ἡ πλημμελὴς τῶν νοημάτων διάταξις (ἰδὲ Κυριακάτων ἐνθα ἀνωτ.), ἀλλὰ τοῦτο δὲν ὑπάγεται ἀληθῶς εἰς τὸ ζήτημα ἡμῶν, εἶναι ἀπλῶς ζήτημα τέχνης τοῦ γράφειν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο τι ἐγένετο δῆλον ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι δηλ. ἀτόπως οἱ καινοτόμοι ἀξιοῦσιν, ἵνα τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον μὴ μόνον νοῆ ὁ ἀπαιδευτὸς Ἕλλην, ἀλλὰ καὶ μεταχειρίζεται· τότε μόνον, διατείνονται, θὰ εἶναι οὗτος ὄντως ἐθνικὴ γλῶσσα, ὅταν πάντες πεπαιδευμένοι καὶ ἀπαιδευτοὶ δύνωνται ἐξ ἴσου καὶ νὰ νοῶσι καὶ ἅμα μεταχειρίζονται αὐτόν. Ἄλλ', ὡς γνωστόν, ἡ τέχνη τοῦ μεταχειρίζεσθαι τὴν γλῶσσαν καὶ μάλιστα ὀρθῶς ὑπῆρξε πάντοτε καὶ πανταχοῦ δύσκολος, ἀπαιτεῖ ἀσκήσιν καὶ διδασκαλίαν· δὲν εἶναι ἄρα φύσει δυνατόν νὰ μεταχειρίζεται ὁ ἀπαιδευτὸς ὀρθῶς καὶ εὐκόλως τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν· καὶ ἀληθῶς οὐδαμοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου γίνεται τοῦτο· πανταχοῦ δὲ νομίζεται ἀρκετὸν νὰ νοῆ ὁ λαὸς αὐτήν. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθῶς οὕτως ἔχει, ὅτι ἡ τοιαύτη γλῶσσα κατ' ἀλήθειαν οὐδαμῶς εἶναι αἰτία νὰ μὴ ἀναδεικνύωνται παρ' ἡμῖν μεγάλοι συγγραφεῖς, τοῦτου μαρτύριον σαφέστατον εἶναι τόδε, ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἐγκαταλιπόντες ταύτην καὶ προτιμήσαντες, ὡς λέγουσι, τὴν δημοτικὴν, οὐδὲν κατώρθωσαν. Ἴδου τί γράφει τις φίλα φρονῶν αὐτοῖς ἐν τῇ Νέα Ζωῆ ἐνθα ἀνωτ. σ. 160 «Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δημοτικιστὰς γράφουν, γιὰτὶ νομίζουν πῶς εἶναι καθῆκον τοὺς νὰ γράφουν, γιὰτὶ εἶναι δημοτικιστῆς, κάνουν πρόβες τῆς γλώσσης. . . Νομίζουν πῶς ἅμα πείσθηκες ὀπωσδήποτε κ' ἔγινες δημοτικιστῆς, πρέπει ν' ἀρχίσῃς καὶ τὰ πειράματά σου στοῦ κασιδι τὸ κεφάλι, στὴ φτωχὴ μας λογοτεχνία δηλαδὴ. Ἄν ἦτο τοῦλάχιστο τὸ αἶσθημά σου νὰ σὲ παρασύρῃ καὶ νὰ γίνῃς δημοτικιστῆς. . . Μὰ αὐτὸ τὸ δῶρο τὸ δίνει ἡ φύσις σὲ λίγους· πάντε λοιπὸν νὰ γράφετε κουταμάρες. Γι' αὐτὸ γράφετε ἀνόητα ἢ ἀκατανοήτα, γιὰτὶ καὶ σεῖς δὲν ξέρετε τί θέλετε νὰ γράψετε καὶ λέτε πῶς γράφετε γιὰ τοὺς λίγους. . . καὶ ὅταν θέλετε νὰ κάνετε ἐντύπωσι, ἐπειδὴ οὐδὲν μπορεῖτε νὰ χρωματίσετε τὴ φράσι, χρωματίζετε τὰ χαμόγελα τῆς ἐρωμένης σας, τὸ τραγοῦδι τῆς φίλης σας (τὸ πράσινο τραγοῦδι, τὸ βυσσινί χαμόγελο κλπ). Νὰ σὰς πῶ τί συμβαίνει; Διαβάζετε τοὺς μεγά-

λους, τούς διαβάζετε επιπόλαια, πολλές φορές δὲν τοὺς καταλαβαίνετε καὶ λέτε, μωρὲ μεγάλες ιδέες! . . Προσπαθεῖτε λοιπὸν τότε νὰ μὴ καταλάβετε τὸν ἑαυτὸν σας, γιὰ νὰ γίνετε καὶ σεῖς μεγάλοι, κ' ἔτσι δὲν σὰς καταλαβαίνουν καὶ οἱ ἄλλοι. Μὰ δὲ φταῖτε ἐσεῖς, ὁ Ψυχάρης ἔτσι τὸ παρουσιάζει τὸ ζήτημα. . . ». Ταῦτα ἀρκοῦσι, νομίζω, ἵνα δεῖξω πᾶσιν ὅτι, ὡς εἶπομεν, ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη γλῶσσα δὲν εἶναι αἰτία τῆς ἀποτυχίας τινῶν ἢ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν νέων συγγραφέων.

Ἐπ' ἴσης ἀτόπως διατείνονται ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γλῶσσα ἐξηλήθην ἐκ τῶν γραφείων τῶν λογίων, εἶναι πλάσμα αὐτῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἔθνους, δὲν ὄζει θύμου ὅπως ἡ τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ἄσμάτων, καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὴ καλλιτεχνικῆς καλλιέργειας καὶ χρήσεως δὲν ἔχει εὐφωνίαν, δὲν εἶναι φυσικὴ οὐδὲ ποιητικὴ, ἀλλὰ συνθηματικὴ κτλ. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἶναι προϊόντα ἀγνοίας τῶν πραγμάτων. Πρῶτον διότι καὶ ἄλλαι γλῶσσαι ἐξηλήθον ἐκ τῶν γραφείων τῶν λογίων καὶ τῶν Γραμματικῶν, ὅπως ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ δόκιμος Λατινικὴ, ἀλλ' ὅμως κατέστησαν ἱκαναὶ νὰ ἐκφράσωσιν ὑψίστας ποιητικὰς ἐννοίας καὶ καλλιτεχνικώτατα αἰσθήματα εὐθὺς ὡς ἕκαμον χρῆσιν αὐτῶν ἀνδρῶν ὑπέροχοι. Δεύτερον διότι τὰ ὅρια μεταξὺ τοῦ τεχνητοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ τῆς γλώσσης εἶναι σφόδρα εὐδιάβατα καὶ εὐσύγχυτα. Εἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω σ. 36-37 ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι τῆς γενεᾶς ταύτης συνθηματικόν, τεχνητὸν εἶναι τῆς ἐπομένῃς φυσικόν· τὰ δὲ περὶ εὐφωνίας ἢ κακοφωνίας λεγόμενα ὡς ὅλως ὑποκειμενικὰ εἶναι ἐπιστημονικῶς καθ' ὀλοκληρίαν ἀστήρικτα. Οὐδὲν δὲ ἀποδείκνυται διὰ τούτου ὅτι ὁ τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων λόγος φαίνεται ἡμῖν ὄντως ποιητικώτερος, διὸ καὶ εἰς αὐτὸν συνήθως καταφεύγουσιν οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ ἡμῶν, ἰδίᾳ οἱ νεώτεροι. Ὅμοίως ἔκριναν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ πάλαι τὴν Δωρικὴν διάλεκτον ποιητικωτέραν τῆς ἑορτικῆς τῶν, διὸ καὶ τὰ χορικά τῶν δραμάτων μέρη εἰς ταύτην ἐποίουν· ὁμοίως ἔκρινε σύμπασα ἡ ἀρχαιότης περὶ τῆς ἐπικῆς διαλέκτου· ταύτην μόνον εὗρισκε κατάλληλον διὰ τὴν ἐπικὴν ποίησιν. Αἰτία τούτου δὲν ἦτο βραβείως ὅτι Ἀττικὴ δὲν ἦτο εὐφωнос, καὶ ποιητικὴ, ὅτι ἦτο τεχνητὴ, συνθηματικὴ κλπ., ἀλλ' ὅτι ἐθισθέντες ἀπὸ παλαιότερων χρόνων νὰ ἀναγινώσκωσιν τὰ ἐπικά ποιήματα ἐν τῇ Ἰωνικῇ διαλέκτῳ καὶ τὰ λυρικά ἐν τῇ Δωρικῇ, συνῆψαν κατὰ μικρὸν τὰς περὶ τῶν ποιητικῶν τούτων εἰδῶν γνώμας αὐτῶν πρὸς τὰς διαλέκτους ταύτας· ἢ ἐντύπωσις ἢ

τῶν διαλέκτων τούτων συνεδέθη στενῶς πρὸς τὰ εἶδη τῆς ποιήσεως ταύτης, διὸ ἔκρινον ὅτι μόνον οὕτως ἐκφράζεται ἡ λυρικὴ καὶ ἐπικὴ ποίησις προσηκόντως. Ὅμοίως κρῖνομεν καὶ ἡμεῖς σήμερον περὶ τοῦ λόγου τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων, τ. ἔ. ἀληθῶς φυσικώτερα προσπίπτουσιν ἡμῖν τὰ λυρικά ποιήματα ἐν τῷ λαϊκῷ τούτῳ ἐνδύματι ἢ ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς καθ' ἡμέραν συναναστροφῆς. Αὐτὸ τοῦτο συνέβαιεν ἄλλοτε καὶ ἀλλοῦ πολλοῦ, λ. χ. ἐν Γερμανίᾳ, ἐν τῇ Γαλλίᾳ δ' οὐχί, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ Περιοδικῷ Ἐστία, Τόμ. ΚΗ' σ. 5 « ἡ κυρία Στάελ ἐν τῷ περὶ Γερμανίας συγγράμματι αὐτῆς κρῖνει ὡς οὐσιώδη ἔλλειψιν τὸ ὅτι οἱ Γάλλοι δὲν ἔχουσιν, ὡς πάντες σχεδὸν οἱ ἄλλοι λαοί, δύο διαφόρους γλώσσας, τὴν μὲν ἐν τῇ ποιήσει, τὴν δὲ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ». Δὲν εἶναι ἄρα, ὡς βλέπετε, βλάβη ἀλλὰ τοῦναντίον ὠφέλεια ἢ τυχὸν ὑπάρχουσα γλωσσικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ποιητικοῦ καὶ πεζοῦ λόγου, ὥστε ποιήματα μὲν τινα, εἰ μὴ πάντα, νὰ γράφονται ἐν δημοτικωτέρῳ λόγῳ, ὁ πεζὸς δὲ λόγος ἐν τῇ συνήθει καὶ γνωστῇ ἡμῖν γλώσσῃ· οὐδὲ συνάγονται προδήλως ἐντεῦθεν ὅσα παρ' ἡμῖν ἔσπευσαν νὰ συναγάγωσιν οἱ καινοτόμοι πλημμελῆ συμπεράσματα, ἦτοι πρῶτον ὅτι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη εἷς καὶ μόνος γλωσσικὸς τύπος καὶ διὰ τὸν πεζὸν λόγον καὶ διὰ τὴν ποίησιν, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ δῆθεν ἢ ἐπιστήμη! δεύτερον ὅτι ἡ τῆς συναναστροφῆς συνήθης ἡμῶν γλῶσσα εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐκφράσῃ αἰσθήματα, δὲν εἶναι ποιητικὴ καὶ λοιπὰ πλημμελῆ· τρίτον ὅτι πᾶσα ποίησις καὶ αὐτὴ ἡ τραγικὴ πρέπει νὰ γράφηται ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ (ἀλλ' ἅμα τούτου γενομένου ἐξηλέγχθη ὁ γλωσσικὸς οὗτος τύπος καὶ ἀνεπαρκῆς καὶ ἀκατάλληλος, πρβλ. Ἀπαντήσ. σ. 763, σημ.)· τέταρτον ὅτι πᾶν ποίημα συντεταγμένον ἐν τῇ συνήθει ἡμῶν γλώσσῃ εἶναι κακόν, καὶ τάνάπαλιν πᾶν γεγραμμένον ἐν τῇ δημῳδαίᾳ εἶναι ἀριστοῦργημα· τούτου δ' ἔνεκα καὶ ἐν ταῖς γραμματολογίαις ὡς συντάττουσιν ἢ αὐτοὶ οὗτοι ἢ οἱ φίλοι αὐτῶν, ἡμεδαποὶ καὶ ἄλλοδαποί, οὐδὲν ἄλλο ἢ τοιαῦτα ποιήματα μνημονεύουσι καὶ ἐπαινοῦσι καὶ μόνον ταῦτα ἄξια ἀθανασίας ἀνακηρύττουσιν. Ἀλλ' ὅτι ταῦτα εἶναι ἀναλήθη, ἀποδεικνύει ἀρκούντως τόδε ὅτι εἰς χεῖρας δεξιῶν ποιητοῦ καὶ ἡ δημοδεστέρα καὶ ἡ καθαρεύουσα ἀποδείκνυνται ἐξ ἴσου κατάλληλοι· τοῦτο ἐκήρυξεν ἀνήρ ποιητῆς καὶ τοῦ ἐν τῇ ποιήσει καλοῦ ἀριστος γνώμων, ὁ Ἀλεξάνδρος

Ῥαγκαβῆς εἰπὼν περὶ τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου ὅτι «*ὅποιανδῆποτε γλῶσσαν καὶ ἂν μεταχειρίζηται εἴτε τὴν καθαρεύουσαν εἴτε τὴν δημώδη, ὅποιανδῆποτε χορδὴν τῆς λύρας του καὶ ἂν θίγη, γνωρίζει πάντοτε νὰ ἀναδίδῃ τοὺς μελωδικωτέρους τόνους*».

Δὲν εἶναι ἄρα τὸ συνθηματικὸν τοῦ γραπτοῦ, τοῦ ἐπισήμου ἡμῶν λόγου αἰτία τῆς ὑφ' ἡμῶν προτιμήσεως τοῦ δημοτικωτέρου λόγου ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει καὶ τῇ κωμωδίᾳ, ὅπως οὐδ' ἡ πεζότης τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, ἐν ἣ ἔγράφοντο τὰ διαλογικὰ τῶν δραμάτων μέρη, ὁμοίως ποιητικώτατα, ἦτο ἀληθῆς αἰτία τῆς τοιαύτης προτιμήσεως τῆς Δωρικῆς καὶ Ἰωνικῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τὸ πάσαι.

Ἀντιεῖπη δὲ μηδεὶς ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἰδίαν αὐτῶν λαλουμένην γλῶσσαν ἔκρινον καὶ ἐκαλλιέργουν οὕτως, ἡμεῖς δὲ τὴν καθαρεύουσαν. Διότι καὶ ἡμεῖς δὲν λαλοῦμεν σήμερον πλεόν τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων, ὅπως οὐδ' ἐκεῖνοι τὴν Ἰωνικὴν, ἀλλὰ τὴν ἀνάμεικτον ἐξ ἀρχαίων καὶ νέων στοιχείων, τὴν καθαρεύουσαν λεγομένην. Τοῦτο ἀγνοεῖται συνήθως, διὸ ἔγραφέ μοι πρό τινος σοφὸς φίλος ὅτι εἰς τὴν Ἑλβετιαν εἰσάγεται καθ' ἑκάστην καὶ κατακρατεῖ ἡ ἐπίσημος Γερμανικὴ, διότι αὕτη λαλεῖται ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἑλλάδι δὲ δὲν ἐξαπλοῦται ἡ καθαρεύουσα, διότι δὲν λαλεῖται. Ἄλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἔνεκα τῆς ἐκκλησίας, τοῦ τύπου, τῶν βιβλίων, τῶν σχολείων, τῆς στρατιωτικῆς θητείας καὶ λοιπῶν παιδευτικῶν παραγόντων πολὺ μᾶλλον πρὸς τὴν καθαρεύουσαν ταύτην ἢ πρὸς τὴν τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων ὁμοίους εἶναι ὁ τῆς καθ' ἡμέραν συναναστροφῆς προφορικὸς ἡμῶν λόγος καὶ διὰ τοῦτο ὄντως καθ' ἑκάστην ἐξαπλοῦται πανταχοῦ καὶ κατακρατεῖ. Δὲν ταυτίζεται βεβαίως ὁ τῆς ἀβιάστου ταύτης προφορικῆς συνηθείας λόγος ἡμῶν πρὸς τὸν γραφομένον σήμερον, ἀλλ', ὡς εἶδομεν ἄνω. σ. 37, ὁ ἐπίσημος λόγος καὶ ὁ τῆς ἀβιάστου συναναστροφῆς οὐδαμοῦ ταυτίζονται ὡς γνωστὸν δέ, οὐδ' ἡ γλῶσσα τῶν πολλῶν Ἀθηναίων ἐταυτίζετο πρὸς τὴν τοῦ Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος. Ὡστε κατ' ἀλήθειαν ὅπως διέκειντο οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸν καλλιτεχνικὸν καὶ ἐπίσημον λόγον τοῦ Πλάτωνος, οὕτω περίπου διακείμεθα καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν ἀπλουστέραν καθαρεύουσαν, καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ὅπως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἐσηματίσθη καὶ διεδόθη πανταχοῦ ἡ Ἀττικὴ γενομένη Κοινὴ καὶ ἐκβαλοῦσα κατὰ μικρὸν τὰς ἄλλας διαλέκτους, οὕτω καὶ σήμερον

σηματίζεται καὶ ἐξαπλοῦται ὁσημέραι πανταχοῦ νέα Κοινὴ Ἑλληνικὴ ἐκβάλλουσα τὰς διαλέκτους, καὶ φαίνεται προωρισμένη νὰ κατισχύσῃ καὶ καταστῇ ὄντως πάγκοινος, ἔθνικὴ γλῶσσα.

Κατὰ ταῦτα δῆλον ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν εἶναι, ὡς διατείνονται οἱ καινοτόμοι, ἀπλῶς καὶ μόνον *χαρτίνῃ γλῶσσα*, ἤτοι γλῶσσα μόνον γραφομένη ἀλλ' οὐδαμοῦ καὶ ὑπ' οὐδενὸς λαλουμένη. Διότι ὄντως, καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν τοῦτο προθύμως, γλῶσσα μόνον γραφομένη ἀλλ' οὐδαμοῦ λαλουμένη δὲν δύναται οὐδέποτε νὰ καταστῇ ἔθνικὴ γλῶσσα. Ἄλλ' ἡ καθαρεύουσα λεγομένη, ἡ ἔθνικὴ ἡμῶν γλῶσσα καὶ λαλεῖται ἐν τε τοῖς σχολείοις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπισήμοις σχέσεσιν ἡμῶν, ὁμοία δέ τις αὐτῇ καὶ ἐν ταῖς συναναστροφαῖς ἡμῶν τῶν ἀστῶν. Σφόδρα δὲ παράδοξον φαίνεται πῶς τοιμῶσιν ἅμα μὲν νὰ διατείνωνται ὅτι εἶναι *γλῶσσα χαρτίνῃ* καὶ μάλιστα ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, *νεκρὰ* κλπ., ἅμα δὲ νὰ ὁμολογῶσιν ὅτι ἐξαπλοῦται καὶ εἰσχωρεῖ πανταχοῦ ὡς «*μισὴ γλῶσσα*». Ἄλλ' οἱ νεκροί, ὡς γνωστὸν, δὲν ἐπιδίδουσιν οὐδὲ νικῶσιν, ἡ δὲ διάδοσις καὶ κατίσχυσις εἶναι πασιδῆλον μαρτύριον τῆς ζωῆς καὶ δυνάμεως αὐτῆς. Ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον προσλαμβάνουσα περισσότερα ἀρχαῖα στοιχεῖα καὶ ἐπιδίδουσα εἰς πλοῦτον καὶ δύναμιν, φαίνεται πιθανόν. Ἄλλὰ τὰ περὶ τούτου ἄς καταλίπωμεν τοῖς μεθ' ἡμᾶς.

Ἄλλο ἀμάρτημα πολλάκις μὲν ἐξελεγχθὲν ἀλλ' ὅμως πάντοτε ἐπαναλαμβανόμενον εἶναι ἡ διισχύρισις ὅτι ἡ λαλουμένη ἑκασταχοῦ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι γνησίᾳ Ἑλληνικῇ, ὅτι δὲ μόνῃ αὕτῃ ἀποδεικνύει τὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καταγωγὴν ἡμῶν. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὸ πρῶτον τούτων δὲν ἦτο, νομίζω, ἀνάγκη νὰ μᾶς τὸ διδάξωσιν, ἀφοῦ πολὺ πρὶν ἀνακύψωσιν οὗτοι, εἶχε λεχθῆ καὶ ἀποδειχθῆ ὑπ' ἄλλων. Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον ἐπεθύμουν νὰ μάθω, πῶς, ἀφοῦ ὁμολογουμένως διὰ πάντων τῶν αἰώνων παρ' ἡμῖν ἡ παράδοσις τῆς γλώσσης ὑπῆρξε διττὴ, γραπτὴ καὶ προφορικὴ, λογία καὶ δημοτικὴ, πῶς δύναται νὰ λέγηται ὅτι μόνῃ ἡ ἑτέρα πιστοῖ τὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων καταγωγὴν ἡμῶν; Διατί μόνον τῶν ἀγραμμάτων ὁ λόγος νὰ μαρτυρῇ περὶ τῆς καταγωγῆς ἡμῶν; Μήπως οἱ λόγοι τοῦ ἔθνους ἀκριβῶς διότι ἐμάνθανον καὶ τὴν λογίαν παράδοσιν, τ. ἔ. διότι ἐδιδάσκοντο καὶ ἐμάνθανον ὁπωσδήποτε καὶ τὴν γραφομένην Ἑλληνικὴν, ἀπέβαλ-

λον τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν ὡς Ἑλλήνων, ἔπαινον νὰ εἶναι Ἑλληνες; Καὶ ἂν τινες ἀλλογενεῖς ἐμάνθανον τὴν λογίαν ἡμῶν γλῶσσαν, μήπως ἄλλοι δὲν ἐμάνθανον τὴν προφορικὴν; Λοιπὸν πῶς δύναται μόνη ἡ προφορικὴ παράδοσις ν' ἀποδεικνύη τὴν καταγωγὴν ἡμῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ λογία; ἢ μήπως γράφουσιν αὐτὴν καὶ ἄλλοεθνεῖς;

Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πασίγνωστον ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀμαρτάνουσι καὶ τοῦτο μέγιστον, ἅτε πάντοτε ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τῆς Ἐρωφίλης καὶ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων ἐμμένοντες καὶ οὐδὲν τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων παραδεχόμενοι. Ὅτι δὲ ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπεχείρησε τὸ Ἑλλην. ἔθνος νὰ ἀνανήψῃ ἐκ τῆς ἀμαθείας, ὅτι λήγοντος τούτου καὶ ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' ἔζησε καὶ ἐδίδαξεν ὁ Κοραῆς, ὅτι κατὰ τὸν ΙΘ' ἀνέστημεν ἐκ τῆς δουλείας εἰς ἐλεύθερον βίον καὶ ἐμορφώσαμεν πολιτείαν, διοικήσιν, ἐπιστήμην κλπ. κλπ., μετὰ πάντων δὲ τούτων κατηρτίσαμεν ἀναγκαίως καὶ γλῶσσαν, ταῦτα δὲν θέλουσι νὰ λάβωσι παντάπασιν ὑπ' ὄψιν. Δὲν ἐνόησαν πόσον βαθείας ἔχει τὰς ῥίζας ἐν τῷ ἔθνει ἡ δύναμις τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ λοιπῆς γλωσσικῆς παραδόσεως, πόσον ἰσχυρὰ εἶναι ἡ ἱστορικὴ παράδοσις παρ' ἡμῖν (ιδὲ ἀνωτ. σ. 47-50), ἔνεκα δὲ τούτου μέμφονται τὴν Ἑλληνικὴν πολιτείαν φροντίζουσαν καὶ δαπανῶσαν εἰς συντήρησιν σχολείων, ἐν οἷς διδάσκεται ἡ γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ κατὰ τὰς ἱστορικὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους καταρτισθεῖσα τοιαύτη ὁποία εἶναι ἡ νῦν γλῶσσα κλπ., καὶ συνεβούλευσαν τὴν Κυβέρνησιν νὰ κλείσῃ τὰ σχολεῖα ταῦτα, λόγῳ ὅτι πρὸς χρῆσιν τῆς ἀληθοῦς Ἑλλ. γλώσσης οὐδεμία ἀνάγκη διδασκαλίας, «οὐδὲ μίαν κἂν ἡμέραν εἶναι ἀνάγκη νὰ κοπιᾷσσι πρὸς τοῦτο» πάντα βλάβη.

Διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν γεγονότων τούτων τοῦτο μὲν συνιστώσιν ἡμῖν ἐλευθέρων χρῆσιν τῶν ξένων λέξεων καὶ τῶν ξένων καταλήξεων, λόγῳ ὅτι ὅπου πολλὴ λαὼν καὶ ἔθνῶν ἐπικοινωνία καὶ ἀνεπτυγμένος πολιτισμός, ἐκεῖ καὶ πολλαὶ ξέναι λέξεις, (ὥστε κατὰ ταῦτα οἱ Ἄλβανοί, ὧν ἡ γλῶσσα πλείστας μὲν ἔχει ξένας λέξεις, ἐλαχίστας δὲ γηγενεῖς Ἄλβανικὰς, θὰ εἶναι σφόδρα πεπολιτισμένοι), τοῦναντίον δὲ ὅπου στασιμότης πολιτισμοῦ, ἐκεῖ σπάνις ξένων λέξεων (ὅπως λ. χ. ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι!. Τὸν ἔλεγον τούτων ιδὲ ἐν Ἀπαντήσει σ. 563 κῆξ.) τοῦτο δὲ βλέποντες ὅτι ἡμεῖς ἐν πάσῃ πόλει καθὼς καὶ ἐν πάσῃ

καλῇ συναναστροφῇ ταύτην τὴν οὔτω καθεστηκυῖαν μεικτὴν γλῶσσαν μεταχειριζόμεθα, τολμῶσι νὰ διατείνωνται ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου, παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ὅτι τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἴσθημα διεστράφη καὶ ἐστρεβλώθη, διὸ καὶ αἱ γυναῖκες ἡμῶν δὲν λαλοῦσι τὴν ἀληθῆ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὅτι δέ, ἂν θέλωμεν νὰ λαλήσωμεν ἀληθῆ καὶ γνήσια Ἑλληνικά, ὀφείλομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς Παρισίους καὶ διδαχθῶμεν αὐτὰ ἐκεῖ ὅτι παρ' ἡμῖν οἱ ἐπίσημοι λεγόμενοι οἴκοι «εἶναι Δεβαντινοὶ μὲ ἤρωα ἀρχηγὸν τὸν καρνάβαλο», ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης εἶναι Μουντζουρομιχάλης, ὁ Παπαμιχαλόπουλος Παπαμουχλόπουλος, ὁ Κουτουριώτης Κουντουρεᾶς καὶ ἄλλα μυρία βλάβη καὶ συκοφαντικά. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λεχθέντα καὶ ἐπαναληφθέντα πολλάκις καὶ ὑποστηρικθέντα καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Τύπῳ καὶ ἐν τῷ ἀλλογλώσσῳ καὶ δι' ἰδίων πραγματειῶν, συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν καταφρόνησιν καὶ τὸν κατάγελον τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ὑπὸ τῶν ἀλλογενῶν ὡς μωροῦ καὶ σχολαστικοῦ.

Πόσον δὲ ταῦτα ἔβλαψαν ἡμᾶς δηλητηριάσαντα τὴν περὶ τούτου γνώμην τῶν ἀγνοούντων τὰ ἡμέτερα ἀλλοδαπῶν, βλέπει συχνὰ ὁ ἀναγινώσκων τὰ περὶ τούτου γραφόμενα ὑπὸ πολλῶν ἐκ τούτων. Ἀκριβῶς χθὲς ἀναγινώσκων τὴν Berl. Phil. Wochenschrift Ἰανουαρίου 1^η, 1910 σελ. 21 ἐνέτυχον τοῖσδε: «*ἡ σημερινὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα πανιαχοῦ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἡμιδοκίμῳ αὐτῆς ἐνδύματι ἀπόζει Γαλλισμῶν*». Εἶναι ταῦτα ἀληθῆ; παρέχει πράγματι ὁ λόγος ἡμῶν πολλοὺς Γαλλισμούς, πλείονας λ. χ. ἢ ἡ γραφομένη Γερμανικὴ; Οὐχί, ἀλλ' ἐξέφρασαν τοῦτο οἱ κατήγοροι τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν λόγου, καὶ οἱ ἄπειροι τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ἀλλογενεῖς προθύμως ἤρπασαν αὐτό. Πόσον δὲ ὀρθῶς ἐψέχθη τοῦτο, νοεῖ τις, ἂν μάθῃ ὅτι λέξεις ἤδη ἀπὸ τῶν π. Χ. αἰῶνων λεγόμεναι παρ' ἡμῖν, παρεστάθησαν ὡς προελθοῦσαι ἐκ μεταφράσεως Γαλλικῶν, λ. χ. τὸ ἐγγίζω ἐκ τοῦ *approcher* πρβλ. περὶ τούτων Γλωσσολογ. Μελετῶν Α' σελ. 277 κῆξ.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλως ἔβλαψαν ἡμᾶς τὰ ἄτοπα ταῦτα, καὶ μάλιστα μέγιστον, ὅτι διδαχθέντα ὡς ἡ καθαρὰ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια καὶ διὰ τοῦτο πιστευθέντα ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ἀμαθῶν συνετέλεσαν τὸ μὲν εἰς τὴν ἀπώλειαν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα λογίων τινῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐφαίνοντο ἐπαγγελλόμενοι πολλὰ τὰ ἀγαθὰ ὑπὲρ τῆς

νέας ἡμῶν γραμματείας, τὸ δέ, ὅπερ καὶ τὸ σπουδαιότατον πάντων, εἰς τὴν ἀποστροφὴν τῶν πολλῶν ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως ποιημάτων καὶ διὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἐξευγενίσεως καὶ τοῦ φρονηματισμοῦ αὐτῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμασαν *θεῖον* τὸν Ὅμηρον καὶ ἴδρυσαν αὐτῷ βωμούς, κάλλιστα νοοῦντες πόσον τὰ ποιήματα αὐτοῦ συνετέλουν εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ παιδεῖαν τῶν νέων, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους *ἔπαινος ἀρετῆς ὄντα* καὶ παρ' ἡμῖν δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνεγινώσκοντο ἐπιμελῶς τὰ ἐκάστοτε δημοσιευόμενα νέα ποιήματα, διότι καθὼς λέγει ὁ Ὅμηρος, *τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἀνθρώποι, ἢ τις ἀκούοντεςσι νεωτάτη ἀμφιπέληται* (α 351), καὶ οὐδαμῶς ἦτο τότε σπάνιον φαινόμενον ἀνθρώποι πολλοὺς ἀπὸ στήθους ἀπαγγέλλοντες στίχους τῶν ἀδελφῶν Σούτσων, τοῦ Ἄλ. Ῥαγκαβῆ, τοῦ Ζαλακώστα, τοῦ Ἀγ. Παράσχου κλπ. Σήμερον δὲ διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν περὶ τὴν γλῶσσαν (καὶ περὶ τὰ μέτρα καὶ τὰ νοήματα) σύγχυσιν καὶ ἀτασθαλίαν οὐδεὶς οὔτε νέος οὔτε γέρον ἀρέσκειται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ποιημάτων, οὐδεὶς ἀποστηθίζει νέους στίχους καὶ καθόλου τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀπέμαθε νὰ ἀναγινώσκη ποιήματα, ἥτοι ἔπαυσε νὰ ἐξευγενίζεται καὶ φρονηματίζεται διὰ τῆς εὐγενεστάτης τῶν καλῶν τεχνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Σφάλματα τῶν ἀρχαϊζόντων.

Εἶδομεν ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ταῦτα ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης ἡμαρτήθησαν ὑπὸ τῶν καινοτόμων· ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, κατὰ τὸ τοῦ Ὁρατίου *Piacos intra muros peccatur et extra*, καὶ ἡ τῶν ἀρχαϊζόντων μερὶς καὶ μάλιστα πρώτη ἐσφαλὴ τινά, περὶ ὧν ἀναγκαῖον φαίνεται νὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα. Λοιπόν, ὅπως οἱ καινοτόμοι ἀποβάλλουσι τὰ τῆς γραπτῆς, οὕτω πολλοὶ τούτων, καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὸν Κοραῆν, ἠθέλησαν ν' ἀποβάλωσι τὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως καὶ ἐθεώρησαν ἔγκυρα καὶ ἄξια παραδοχῆς εἰς τὸν νέον ἡμῶν λόγον μόνον τὰ τῆς γραπτῆς. Ἐντεῦθεν ἐπειράθησαν νὰ ἐκβάλλωσι μὲν πᾶσαν

λέξιν τῆς προφορικῆς παραδόσεως, νὰ εἰσάγωσι δὲ εἰς τὸν ἡμέτερον λόγον λέξεις ἐκ τῆς γραπτῆς, καὶ ταῦτα ἄνευ τινὸς ἀνάγκης, καθ' ὅσον καὶ αἱ ὑπάρχουσαι ἤδη πρότερον αἱ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἦσαν Ἑλληνικαὶ ἢ καὶ δοκιμώτεραι καὶ εὐφωνότεραι τῶν νῦν εἰσαγομένων. Πρβλ. *διαφορά*, δόκιμον καὶ γνωστόν, καὶ ὅμως προτιμῶσι τὸ *διένεξις*. Πρόσθετες ὅτι τὸ *διαφορά* λεγόμενον παρὰ τὸ *ἀναφορά*, *καταφορά*, *παρὰφορά*, *προσφορά*, *ὑποφορά*, *εἰσφορά* κλπ. καὶ παρὰ τὸ *διαφέρω*, *φέρω* εἶναι σαφές, διαφανές ὡς εἶπεν, καὶ ἅμα ὁμαλὸν καὶ εὐφώνον, τὸ δὲ *διένεξις* στερεῖται πάντων τούτων. Ὁμοίως ἔγραψαν *μικροῦ*, *ὀλίγου* *δεῖν* ν' *ἀποθάνη*, ἀντὶ *μικροῦ* (*ὀλίγου*) *δεῖν ἀπέθανεν* ἢ κατὰ τὴν προφορικὴν παράδοσιν *ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀποθάνη*. Ὁμοίως γράφεται *δέον* νὰ *γίγη* τοῦτο ἀντὶ *πρέπει*, *εἶναι ἀνάγκη*· *θίγω* *ἔθιγον* νὰ *θίξῃ* κλπ. ἀντὶ τοῦ *ἐπ'* ἴσης Ἑλλην. καὶ πασιγνώστου *ἐγγίζω* *ἠγγισα*, παρ' ὃ καὶ τὸ *προσεγγίζω*, ἢ *προσέγγις*, κλπ. κλπ. Κατὰ τῶν τοιούτων διαστρόφων χρήσεων ἀρχαίων γλωσσικῶν στοιχείων ἀντετάχθη σφοδρῶς καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ὁ ἀοιδίμος διδάσκαλος πάντων ἡμῶν Κ. Σ. Κόντος, πάμπολλα διορθώσας καὶ τέλος ἄριστα συμβουλεύσας ὅτι «*πολλῶ δὲ τῇ ἀληθείᾳ κάλλιον εἶναι* ν' *ἀσπάζηται τις τὰ κοινολεκτούμενα ἢ σπουδάζων περὶ τὰ χαριέστερα νὰ σολοικίζει δεινότατα*» (Γλωσσικῶν Παρατηρήσ. σ. 184).

Τοιαῦτα λέξεις ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης εἰσαγόμενα εἰς τὸν λόγον ἡμῶν οὐδὲν μὲν ὠφελοῦσιν αὐτόν, ἅτε οὐχὶ πρὸς διαστολὴν ἐννοιῶν ἢ πρὸς ὀνομασίαν πραγμάτων νῦν πρῶτον γινωσκομένων χρησιμεύουσαι, γίνονται δὲ παραίτιοι, ἵνα ὁ λόγος οὗτος προσπίπτῃ ξενότροπος ἢ καὶ ἄγνωστός πως τοῖς πολλοῖς, ὃ βεβαίως κάκιον. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅταν λέξις τις χρησιμεύῃ εἰς ὀνομασίαν τέως ἀγνωστοῦ ἢ ἀνωδύμου τινὸς καὶ εἰς διάκρισιν ἐννοιῶν· τότε διὰ τῆς εἰσαγομένης τοιαύτης λέξεως πλουτίζεται πρᾶγματι ἡ γλῶσσα, ὅπερ μέγα κέρδος. Καὶ σημειωτέον ὅτι τότε ἡ ἀρχαία εἰσαχθεῖσα ἢ ἡ κατ' ἀρχαῖα πρότυπα πλασθεῖσα λέξις γίνεται τάχιιστα πασίγνωστος. Τίς ἀγνοεῖ σήμερον τὰ *συλλαγητήρια*, τὰς *ἐπερωτήσεις ἐν τῇ Βουλῇ*, τὰς *διαδηλώσεις*, τὰ *ἀνακωνοθέντα*, τὰ *νομοσχέδια*, τὰς *κυβερνητικὰς πείσεις*, τὰς *καλπονοθεύσεις*, τὴν *δεδηλωμένην*, τὴν *διατίμησιν*, τὸ *διατιμῶ*, τοὺς *ἐπιτετραμμένους* παρὰ τῇ *Κυβερνήσει* κλπ. κλπ.;

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων λέξεων ἐνόμισαν ὅτι ἠδύναντο νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον καὶ πολλοὺς ἀρχαίους τύπους, ἀγνοομένους καθ' ὀλοκληρίαν ἐν τῇ λαλουμένῃ. Ἐπεχείρησαν δὲ τοῦτο, διότι ἐφρόνουν ὅτι, ὅπως εἰσῆγοντο πολλαὶ λέξεις ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως καὶ ὡς ἀναγκαῖαι πρὸς διαστολὴν διαφόρων ἐννοιῶν ἢ πρὸς ὀνομασίαν διαφόρων πραγμάτων, πρότερον ἀγνώστων, ἐγίνοντο εὐκόλως ἀποδεκταί, ἐπολιτογραφοῦντο ὡς εἰπεῖν, οὕτως ἠδύναντο καὶ ἔδει νὰ εἰσαχθῶσι καὶ ἀρχαῖαι καταλήξεις ἀντὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει. Ἐντεῦθεν ἰδίᾳ οἱ παλαιότεροι ἐτόλμησαν νὰ εἰπωσι καὶ θέλω γράψω, καὶ ἀπλοῦν γράψω, καὶ γράψας ἔχω, γράψαντες ἔχομεν κτλ. Βεβαίως ταῦτα εἶναι ὑπερβολαί, τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἔχουσαι ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ σφάλματι τοῦ ὑπολαμβάνειν ὁμοίως δυνατὴν τὴν ἐπάνοδον ἀρχαίας καταλήξεως ὅπως καὶ τὴν ἐκ νέου χρῆσιν ἀρχαίας λέξεως, πράγματα παντάπασι διάφορα. Διότι προδήλως τύπων μεταβολὴ ἢ ἀντικατάστασις δηλοῖ μεταβολὴν γραμματικῆς, ἥτοι ὀλοκληροῦ κανονισμοῦ, τ. ἔ. σημαίνει ὅτι ὁ ἐκάστοτε ἐκφωνῶν ἐκάστην λέξιν ὀφείλει νὰ μετασηματίῃ αὐτὴν κατὰ τρόπον ἄλλον ἢ τὸν τέως γνωστὸν αὐτῷ· τοῦτο δὲ προφανῶς εἶναι παντελῶς διάφορον τῆς εἰσαγωγῆς μιᾶς τινος λέξεως πρὸς δῆλωσιν ἐννοίας τινός. Τὸ λεγόμενον κατανοεῖ τις, ἂν μόνον λάβῃ ὑπ' ὄψιν 1) ὅτι ἄγνωστοι μὲν λέξεις, καὶ ξέναι ἀκόμη, εἰσάγονται διὰ διαφόρους αἰτίας εἰς πᾶσαν γλῶσσαν καὶ πολιτογραφοῦνται πολλάκις, καταλήξεις δ' ὅμως ἄγνωστοι καὶ ξέναι δὲν εἰσέρχονται εὐκόλως, ἰδίᾳ πτωτικαὶ καὶ προσωπικαὶ (παραγωγικαὶ πολλάκις). Οὕτως ἡ Ἀγγλικὴ καὶ ἡ Ἀλβανικὴ βρῖθουσι ξένων λέξεων, ἀλλ' αἱ πτωτικαὶ καὶ προσωπικαὶ καταλήξεις αὐτῶν εἶναι καθόλου ἐθνικαί. 2) Ὅτι παρ' ἡμῖν γράφεται μὲν ἡ ἐπίσημος γλῶσσα μετὰ τῶν συνήθων καταλήξεων καὶ νοεῖται ὑπὸ πάντων, καθ' ὅσον αἱ γραμματικαὶ κατηγορίαι αἷς ἀνήκουσιν αἱ καταλήξεις αὐταί, σφῶνται καὶ εἶναι πασίχρηστοι παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ καταλήξεις αὐταὶ ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ ἢ κοινωνίᾳ συνηθίζονται ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς συναναστροφῆς, δὲν ἠδυνήθησαν αἱ πολλαὶ τούτων νὰ εἰσέλθωσι καὶ πολιτογραφηθῶσιν ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν πολλῶν. Οὕτω λ. χ., ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν σφῆται κάλλιστα ἡ γενικὴ πτώσις, ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς, ὁ παρατατικὸς καὶ ἀόριστος, ἡ μέση φωνὴ κλπ. κλπ., διὰ

τοῦτο ἢ χρῆσις τύπων τινῶν ἀρχαίων καὶ ἀγνώστων τῇ προφορικῇ παραδόσει δὲν κωλύει τὴν νόησιν, οἷον αἱ τιμαί, τῆς θαλάσσης, ὁ βασιλεύς, τοῦ βασιλέως, οἱ βασιλεῖς, ἔλεγον, ἐλέγομεν, λέγομαι, λέγεσθε, ἐλέχθη κλπ. Εἰς τὴν ὀρθὴν τούτων νόησιν συνετέλει μεγάλως καὶ τότε, ὅτι πάμπολλαι ἐκκλησιαστικαὶ καὶ ἄλλαι φράσεις μετὰ τῶν ἀρχαίων τούτων τύπων φέρονται μέχρι σήμερον ἐν τῷ στόματι πάντων. πρβλ. ὦ τοῦ θαύματος, ἀργία καὶ κατάλυσις οἴνου καὶ ἐλαίου, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἐν ὄρα κρίσεως, ἡ δευτέρα παρουσία, ἀπορία ψάλτου, ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, σοὶ κύριε, ξίφει τελειοῦται, οὐδεὶς προφήτης ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι, τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ, τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ψαλῶ τῷ θεῷ μου ἕως ὑπάρχω, εἰρήνη πᾶσι, πάντων ἡμῶν, παρὰ μίαν τεσσαράκοντα, τοσοῦτον χρόνον εἰ μετ' ἐμοῦ καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; τετέλεσται, ὁ γέγραφα γέγραφα, ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσομεν, ἀνοίξω τὸ στόμα μου, γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου, φεῖσον, ἦλιε, ἄρον ἄρον, σταύρωσον αὐτόν, γεννηθήτω τὸ θέλημα σου, ἄφες ἡμῖν, ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, ὁ ἔχων ὄτια ἀκούειν, τοῦ ἀρπάσαι καὶ ζητῆσαι βρῶσιν, μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων, μετὰ φόβου θεοῦ πίστεως καὶ ἀγάπης, δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, δὲν ἔμεινε λίθος ἐπὶ λίθου, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις κτλ.

Ἄλλ' εἰ καὶ αἱ φράσεις αὐταὶ καὶ αἱ τοιαῦται λέγονται καὶ νοοῦνται ὑπὸ πάντων, καὶ εἰ καὶ ἀπὸ τοσοῦτων ἐτῶν παραλαμβάνονται εἰς τὸν γραπτὸν λόγον ἡμῶν οἱ τύποι οὗτοι, οὐχ ἤττον ἐπειδὴ, καθ' ἃ ἐλέχθη, ἀγνοοῦνται ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς συναναστροφῆς, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσέλθωσιν ἐκ τοῦ γραπτοῦ λόγου εἰς τὰ στόματα τῶν πολλῶν. Μόνον ὀλίγοι τινὲς τοιοῦτοι τύποι, οἷον ἡ γενικὴ τῆς πόλεως, τῆς Ἀκροπόλεως, τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἡ ὀνομαστικὴ, οἷον ἡ Ἀκρόπολις, ἡ Κυβέρνησις κτλ. ἀκούονται σήμερον ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἀλλὰ τύποι οἷον αἱ τιμαί, τῆς γλώσσης, τῆς θαλάσσης, ἡ νύξ, ὁ πούς, ὁ παῖς, ἐνόμιζον, ἐνομιζομεν, ἐνομίσασι, ἐνομίασθε, πιστεύσατε, προέκειτο κλπ. οὐχί. Δῆλον ἄρα ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι μὲν νοητά, ἀλλὰ ζῶντα καὶ ἀκμαῖζοντα δὲν εἶναι, τ. ἔ. δὲν κεῖνται ἐν τῷ περὶ τῆς γλώσσης αἰσθηματικῷ τῶν πολλῶν ὡς τοιαῦτα, ὡς πτώσεων, προσώπων κλπ. δηλωτικὰ στοιχεῖα·

διὰ τοῦτο δὲ καὶ μόνον ἐν αἷς φράσεσιν ἐκληρονομήθησαν, ὡς τεταρχειυμένα τινά, λέγονται καὶ νοοῦνται, ἀλλὰ δὲν δύνανται καὶ νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς πᾶσαν λέξιν, ἥτοι δὲν δύνανται πᾶσα λέξις νὰ προσλάβῃ ταῦτα καὶ ἐκφωνηθῇ μετ' αὐτῶν, ὅπερ κυρίως χαρακτηρ τῶν ζώντων καὶ αἰσθητῶν γραμματικῶν στοιχείων. Πόσον διάφορος εἶναι ἡ εἰσαγωγή ἢ ἡ ἐπάνοδος εἰς χρῆσιν λέξεων ἀρχαίων ἢ καὶ ξένων ἀπὸ τῆς ἐπαναφορᾶς ἀρχαίων καταλήξεων ἀγνοουμένων σήμερον καὶ οὐδαμοῦ λεγομένων ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ, κατανοεῖ τις καὶ ἐκ τοῦδε: Εἴπομεν ἀνωτ. σ. 61 ὅτι οἱ λαλοῦντες τὴν βόρειον Ἑλλ. ἀγνοοῦσιν ἐν τῇ μητροδιδάκτῳ αὐτῶν γλώσση τὴν αἰτιατ. πληθ. τῶν δευτεροκλίτων εἰς-ους. Καὶ ὅμως οὗτοι, ἐπειδὴ συναναστρέφονται μετὰ τῶν ἀστῶν καὶ μεθ' ἡμῶν τῶν μεσημβρινῶν, οὔτινες ἐσώσαμεν καὶ λέγομεν ἀδιαλείπτως αὐτήν, διὰ τοῦτο μανθάνουσι καὶ μεταχειρίζονται ταύτην, ὅπως καὶ τὴν γενικήν, ἥτοι λέγουσι τοὺς ἀ(ν)θρώπους, τοὺς καλοὺς, τοὺς πολλοὺς κλπ. ὅπως καὶ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων κλπ. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἄλλοι, ἐπειδὴ δὲν ἀκούομεν ἐν τῷ λόγῳ τινῶν τὰς αἰτ. πληθ. τῶν πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων εἰς-ας, δὲν ἐμάθομεν ὁμοίως καὶ δὲν μεταχειρίζομεθα αὐτάς, ὅπως οἱ βόρειοι τὰς εἰς-ους, ἥτοι δὲν λέγομεν πάντοτε τὰς καλὰς, τὰς γυναῖκας, τὰς τιμὰς κλπ. Ἐκ τούτων δὴλον πόσον διάφορα πράγματα εἶναι ἡ εἰσαγωγή ἀρχαίας λέξεως εἰς τὸν συνήθη λόγον καὶ ἡ ἀρχαίας καταλήξεως καὶ πόσον πλανῶνται οἱ ἐκ τῆς γενομένης ἐπαναφορᾶς ἀρχαίων λέξεων συμπεραίνοντες περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπανόδου ἀρχαίων καταλήξεων.

Ἄλλο ἀμάρτημα ἀρχαϊζόντων τινῶν εἶναι ὅτι ἀφροντιστήσαντες τῆς ἱστορικῆς ἀνελέξεως τῶν γλωσσῶν, προσέχοντες δὲ εἰς μόνην τὴν ἀρχαίαν, τὴν δόκιμον, κρίνουσι πᾶσαν τὴν ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων καὶ ἐξῆς ἀνέλιξιν τῆς γλώσσης ὡς κατάπτωσιν, διαφθοράν, ἐκβαρβάρωσιν αὐτῆς, καὶ ἐντεῦθεν συνάγουσιν ὅτι ἐν τοιαύτῃ γλώσσῃ δὲν δύνανται νὰ γραφῇ ἄξιον λόγου πόνημα. Ἄλλ' ὅτι τοῦτο εἶναι πλημμυρῆς, ὅτι σφάλλονται ἄλλα τε καὶ ὅτι οὐ διαστέλλουσι τὸ περιεχόμενον ἀπὸ τοῦ γλωσσικοῦ τύπου, καταλαμβάνει ἕκαστος, ἂν μόνον ἐνθυμηθῇ τοῦτο μὲν τὰ θανμάσια δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα, τοῦτο δὲ ὅτι ἡ κομψὴ Γαλλικὴ γλῶσσα καὶ ἡ εὐφρωνος Ἰταλικὴ προήλθον ἐκ τῆς σφόδρα ἐξηλλοιωμένης τοὺς φθόγγους καὶ τοὺς τύπους ὑπὸ τῶν πολλῶν λα-

λουμένης Λατινικῆς. Ἡ τελειότης ἄρα τῶν γλωσσῶν δὲν κεῖται ἐν τοῖς τοιούτοις ἢ τοιούτοις πολλοῖς ἢ ὀλίγοις γραμματικοῖς τύποις ἀλλ' ἄλλαχοῦ. Πρὸς τοῦτο δ' ὅμως ἀπαιτεῖται νὰ προϋπάρξωσι συγγραφεῖς ἀληθῶς μεγάλοι, ἢ ἐν ἀνάγκῃ νὰ μεταφρασθῶσιν ἐξ ἄλλης γλώσσης ἢ ἐξ ἄλλης παλαιότερας φάσεως τῆς αὐτῆς γλώσσης δόκιμα βιβλία. Πόσον μέγα ἀγαθὸν θὰ προσεγίνετο εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, ἂν μετεφράζοντο εἰς τὴν ἡμετέραν γραφομένην γλῶσσαν τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων! Ὁ πλούσιος ὅστις θὰ εὐηρεσεῖτο νὰ καταστήσῃ προσιτοὺς εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν σήμερον τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καταληφθέντας πνευματικοὺς θησαυρούς, θὰ καθίστατο ἄξιος χαλκοῦ ἀνδριάντος. Πρόσθετε ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἄλλας γλώσσας μετεφράσθησαν ἐπανειλημμένως καὶ ἀναγινώσκονται ὑπὸ πλείστων, μόνον δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν νέαν οὐχί, διὸ καὶ ὑπ' ἐλαχίστων παρ' ἡμῖν μελετῶνται.

Εἶναι ἄρα προφανῶς ἀμάρτημα πολλῶν ἀρχαϊζόντων ὅτι δὲν θέλουσι νὰ ἀναγνωρίσωσι καὶ ἀποδώσωσιν εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν κῦρος πρὸς τῷ τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ προθυμοῦνται ἀπαξάπαντα αὐτῆς τὰ στοιχεῖα κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς ν' ἀποκηρύττωσι καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου προδήλως τὰ μὲν νεώτερα συντομίαν καὶ χάριν, τὰ δὲ παλαιὰ δυσκολίαν καὶ τινα ἀηδίαν παρέχουσι διὰ τῆς συχνῆς ἐπαναλήψεως. Οὕτω λ. χ. δὲν θέλουσι νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν χρῆσιν τῆς ἀντωνυμίας τόν, τήν, τό, τοὺς, κλπ. ἀντὶ τοῦ αὐτόν, αὐτήν, αὐτό κλπ. Καὶ ὅμως ἰδοὺ τί περὶ τούτων γράφει ἀνήρ τῆς γλώσσης ἡμῶν δεξιὸς κριτής, ὁ κ. Γ. Ἀποστολίδης ἐν τοῖς Ἀναλέκτοις σ. 230 «Ἡ τε λαλουμένη καὶ ἡ ἀπλῆ καθαρῆς ἐξακολουθεῖ νὰ μεταχειρίζεται ἀντωνυμίας, πλὴν τῆς ὀνομαστικῆς, τόν, τήν, τό, τοὺς, τὰς, τὰ, τῶν. Διὰ τῆς τοιαύτης χρήσεως τούτων καὶ διὰ τῶν πολυτιμοτάτων τῆς δημοτικῆς μοριῶν νά, μέ, θά, πῶς, τοῦ μᾶς, σᾶς ἀπέκτησεν ἡ γραπτὴ γλῶσσα ἐπίφθονον γοργότητα, εὐκαμψίαν, σαφήνειαν, συντομίαν, κυκλοφορίαν διαρκῆ μὲ τὸ γλωσσικὸν συναίσθημα τοῦ λαοῦ καὶ κατέστη γλῶσσα ζωντανὴ τῶν μεγάλων ομάδων. . . ». Ὅμοίως ἀποκηρύττουσι τὴν κατάληξιν -ουν, οἶον λέγουν, νὰ δεχθῶν, νὰ εἰποῦν κτλ., ἀνθ' ἧς προτιμῶσι τὰ ποικιλωτέρα -οισι -οισι -οῖσι (λέγουσι, νὰ λέγωσι, νὰ δεχθῶσι): ἐπὶ τοσοῦτο δὲ προβαίνει ἡ ἀπέχθεια πολλῶν πρὸς τὸ καὶ ἀπλούστερον προ-

δήλως τοῦτο -ουν, ὥστε κατηγοροῦσιν αὐτὸ ὡς οὐνικὸν (τῶν Οὔνων) καὶ οὐνίζοντας ἀποκαλοῦσι τοὺς μεταχειριζομένους αὐτὸ ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ, καὶ ταῦτα καθ' ὃν χρόνον ἀπαξάπαντες ἐν τῇ προφορικῇ, ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς συναναστροφῆς τοῦτο καὶ οὐχὶ τὸ -ουσι -οσι -ῶσι, λέγομεν.

Τὸ αὐτὸ ποιοῦσί τινες τούτων καὶ ὡς πρὸς πολλὰς λέξεις, ἃς ἔχομεν μὲν πάντες κατὰ πᾶσαν στιγμήν ἐν τῷ στόματι, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ χάρτου δὲν φαίνονται αὐτοῖς ἀνεκταί. Ἐναγράφω ἐν παράδειγμα πασίγνωστος καὶ πασίχρηστος εἶναι ἡ λέξις *ιδέα*, ἐπλάσθη δὲ μάλιστα ἐξ αὐτῆς καὶ ῥῆμα *ιδεάζω* = πληροφοροῦν καὶ ὄνομα *ιδεασμὸς* καὶ ἐπίθετα *ιδεᾶτος* = καχύποπτος, καὶ *ιδεώδης* καὶ *ιδεατός*, ἔπειτα σύνθετα *ιδεογραφία*, *ιδεογραφικός*, *ιδεολόγος* - *λογία* - *λογικός*, καὶ ἄλλα πολλὰ παράγωγα καὶ σύνθετα ἃ παρέθηκεν ὁ μακαρίτης Κουμανούδης ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ, οἷον *ιδεϊσμός*, *ιδεῖσται*, *ιδεῖσθαι*, κλπ. Καὶ ὅμως τῶν ἀρχαϊζόντων τινὲς ἐξετάζοντες τὰ γενεαλογικὰ αὐτῆς βιβλία εὐρίσκουσιν ὅτι δὲν κατάγεται καθ' εὐθεΐαν γραμμὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἀλλ' ἐμεσολάβησε καὶ ἡ Γαλλικὴ λέξις *idée*, ἐκ τούτου ἀποκηρύττουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ γραπτοῦ λόγου εἰς νοθηγενῆ, καίτοι, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ πολλοῦ ἐγκατασταθεῖσα αὐθις παρ' ἡμῖν ἐπολιτογραφήθη, ἐγέννησε μάλιστα καὶ πολλὰ τέκνα. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν μοι φαίνεται ὁ πόλεμος οὗτος ἐναντίων γλωσσικῶν στοιχείων οὔτω κοινῶν καὶ συνήθων καταστάσεων, ὅπως ἡ κατάληξις -ουν, ἡ λέξις *ιδέα* κτλ., οὔτε ἐπιστημονικῶς ὀρθὸς οὔτε πρακτικῶς ὠφέλιμος νομίζω μάλιστα ὅτι ὁ ὑπερβάλλον οὗτος ἐκκαθαριστικὸς ζῆλος συντελεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἰς τὸ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπαρξίν τῶν καινοτόμων. Διὰ ταῦτα ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν τὸ ἐν ἔτει 1883 ἐν τῇ Ἑστία λεχθέν, ὅτι *ἀνάγκη νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ πάντων καὶ τῇ νέᾳ λαλουμένῃ τὸ προσηκόν κῦρος*.

Ἄλλο ἁμάρτημα τούτων εἶναι ὅτι ἀποβάλλοντες οὕτως ὅπως εἶδομεν, τὴν προφορικὴν παράδοσιν, ἔκριναν καλὸν νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι παντάπασιν, ὅτι ὁ νέος ἡμῶν λόγος δύναται νὰ διδαχθῇ κατὰ γραμματικὴν καὶ συντακτικόν. Πολλάκις καὶ παρὰ πολλῶν ἤκουσα ὅτι γραμματικὴν ἔχει ἡ ἀρχαία γλῶσσα, ἀλλ' ἡ νέα οὐχί γραμματικὴ, ὡς βλέπετε, εἶναι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν πάντοτε «*τέχνη τὸ μὴ ὀρθόν*

θὸν εἰς τὸ ὀρθὸν διὰ κανόνων ἐπανάγουσα», ὅπως ἔλεγεν ὁ Δούκας, καίτοι πρὸ ἐνὸς ἡδὴ αἰῶνος (τῷ 1811) ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Rask ὅτι «*τῆς γραμματικῆς ἔργον εἶναι οὐχὶ νὰ ὀρίσῃ κατὰ τίνα τρόπον ὀφείλει τις νὰ σχηματίσῃ τὰς λέξεις, ἀλλὰ νὰ περιγράψῃ πῶς τὸ πρῶτον ἐσχηματίσθησαν καὶ πῶς ἔπειτα μετεβλήθησαν*». Ἄλλοι πάλιν ἐρωτῶσι: διατί νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες ἐν τοῖς σχολείοις δύο γραμματικὰς κλπ.; Καὶ σημειωτέον ὅτι ὁ λόγος εἶναι οὐχὶ περὶ τῶν κατὰ τόπους λαλουμένων ποικίλων διαλέκτων, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς γραφομένης, ἣτις προφανῶς καὶ καθ' ἀνάγκην εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι καθόλου ὁμοειδῆς καὶ ἐνιαία ὡς πρὸς τοὺς γραμματικὸς τύπους καὶ τὴν σύνταξιν. Οὕτω συμβαίνει τὸ παράδοξον φαινόμενον νὰ μὴ ἔχωμεν οὔτε γραμματικὴν ὀρίζουσαν τὸ ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ εὐχρηστον τυπικὸν οὔτε συντακτικὸν διδάσκον πῶς πρέπει νὰ συντάσσωνται τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου κτλ., ἀλλὰ νὰ διδάσκηται μὲν ἡ γραμματικὴ καὶ τὸ συντακτικὸν τῆς ἀρχαίας, ν' ἀφίνηται δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν τῶν ἐκθέσεων νὰ ὑποδείξῃ καὶ τέλος εἰς τὴν κρίσιν ἢ συχνότερον εἰς τὴν ἀκρισίαν ἐκάστου νὰ διακρίνῃ, τίνα μέρη τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς καὶ τοῦ ἀρχαίου συντακτικοῦ ὀφείλει νὰ παραλαμβάνῃ εἰς τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τίνα οὐχί. Τὸ αὐτὸ δητέον καὶ περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων, ἃς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως νέων βιβλίων καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὀφείλει ἕκαστος νὰ παραλάβῃ, ἵνα πλάσῃ τὸν λόγον αὐτοῦ. Διότι οὔτε γραμματικὴ οὔτε συντακτικὸν οὔτε λεξικὸν τοῦ νέου γραπτοῦ ἡμῶν λόγου συνετάχθη ὑφ' ἡμῶν μέχρι τοῦδε. Ἐκ τούτου πάντα σχεδὸν ἀφίνονται ἀδίδακτα καὶ ἀόριστα, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἀνωμαλία καὶ τὰ πολυειδῆ σφάλματα περὶ τὴν χρῆσιν τῆς νέας γλώσσης. Διὰ ταῦτα πάντα παρατηρεῖται ὅτι μόνοι ὅσοι ὡς δημοσιογράφοι, ὡς δικηγόροι ἢ ἄλλως πως ἠσκήθησαν ἐπὶ μακρὸν περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης, γράφουσιν αὐτὴν εὐχερῶς καὶ καθόλου ὁμοιομόρφως, οἱ δὲ λοιποὶ, καὶ αὐτοὶ οἱ περὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἀδιαλείπτως ἀσχολούμενοι, οἱ διδάσκοντες αὐτὴν, οὐχί. Εἰς τοῦτο βεβαίως συντελεῖ καὶ τὸδε ὅτι οὔτε ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδάσκεται ἀτυχῶς ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων τὸ μάθημα τῆς ῥητορικῆς οὔτε ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως διενεργεῖται πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀρκούντως, ἥτοι συμφώνως πρὸς τὸ

ἐπίσημον πρόγραμμα, τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων. Διότι τοῦτο μὲν ἡ διόρθωσις τούτων παρέχει κόπον πολύν, τοῦτο δὲ ἡ πλουσίως ὀριζομένη πρὸς διδασκαλίαν ὕλη ἀρχαίων κειμένων πείθουσι τοὺς διδάσκοντας νὰ παραλείπωσι τὰς ἐκθέσεις καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ διδάσκωσιν Ἑλληνικά. Ταῦτα ἀπόλυτος ἀνάγκη εἶναι νὰ διορθωθῶσι διὰ τακτικῆς καὶ αὐστηροῦς ἐπιθεωρήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Περὶ τοῦ δέοντος γενέσθαι.

Ἐπειδὴ σκοπὸς τῶν μαθημάτων τούτων εἶναι οὐ μόνον ν' ἀπαλλάξωσιν ἡμᾶς ἀπὸ ἐνδεχομένων πλανῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάξωσι τὰ κατ' ἐμὴν γνώμην ὀρθὰ ἐπιστημονικῶς καὶ ὠφέλιμα ἐθνικῶς, διὰ τοῦτο καλὸν φαίνεται νὰ ἐπιφέρω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διδασκαλίας, περὶ τῆς ἀπλοποιήσεως καὶ τῆς ἐνότητος τῆς ἡμετέρας γλώσσης.

Καὶ λοιπὸν λέγω ὅτι, ἂν μὴ παντάπασι σφάλλωμαι, τὰ γλωσσικὰ μαθήματα θὰ καταστῶσι καὶ εὐκολώτερα καὶ ὠφελιμώτερα τοῖς διδασκομένοις, α') ἂν καθ' ὃν τρόπον ἡ ἀριθμητικὴ καὶ ἡ ἱστορία καὶ τᾶλλα μαθήματα διδάσκονται τὸ πρῶτον συνοπτικώτερον, ἀπλούστερον, πρακτικώτερον, ἔπειτα δὲ πληρέστερον, θεωρητικώτερον, καὶ δὲν νομίζεται περιττὴ οὐδ' ἐπιβλαβὴς ἡ τοιαύτη διαίρεσις ἀλλὰ τούναντίον λίαν μεθοδικὴ καὶ ὠφέλιμος, οὕτω διδάσκηται ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἡ γραμματικὴ καὶ τᾶλλα γλωσσικὰ μαθήματα. β') ἂν ἐν τοῖς σχολείοις διδάσκηται καὶ γινώσκηται ὁ νέος γραπτὸς ἡμῶν λόγος θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἥτοι καὶ διὰ καταλλήλου πρὸς τοῦτο γραμματικῆς καὶ συντακτικοῦ καὶ δι' ἀναγνώσεως νέων κειμένων καὶ διὰ συντάξεως ἐκθέσεων. Διότι τούτου γενομένου οἱ μαθηταὶ ἡμῶν θὰ ἔρχονται εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν γλωσσικοῦ αἰσθήματος, θὰ λαμβάνωσιν ἔννοιαν σαφῆ τοῦ ἐνδιαθέτου γλωσσικοῦ διακόσμου, καὶ τοῦτο μὲν θὰ εὐρίσκωσιν ἔπειτα ἐν τῇ μαθήσει τῆς ἀρχαίας γλώσσης μεγάλην εὐκολίαν, διότι θὰ ἐφαρμόζηται ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τῶν ἐγγύς καὶ ἀπὸ τῶν γνωστοτέρων ἐπὶ τὰ ἀπωτέρω καὶ

ἀγνωστότερα, τοῦτο δὲ θὰ δῆξυνηται τὸ πνεῦμα αὐτῶν μεγάλως ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ ἐνδιαθέτου διακόσμου τούτου. Τὰ γλωσσικὰ μαθήματα πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐκρίθησαν καταλληλότατα εἰς τὸ δῆξυνην τὴν διάνοιαν, εἰς τὸ ἐθίξειν τὸ πνεῦμα νὰ διαστέλλῃ καὶ κατατάσῃ τὰ πράγματα εἰς γένη καὶ εἶδη κλπ. Καὶ ἐπιτυγχάνεται τοῦτο τοσούτω εὐκολώτερον ὅσῳ ὀλιγωτέραν ἔχει ἀνάγκην ὁ διδάσκων τὸ γλωσσικὸν μάθημα νὰ λαμβάνῃ παραδείγματα καὶ γνώσεις ἔξωθεν, ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀναλύῃ καὶ μεταβάλλῃ τὸν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ μαθητοῦ λεληθότα καὶ οἰοεὶ καθεύδοντα διάκοσμον τῆς μητρικῆς γλώσσης εἰς σαφῆ καὶ συνειδητόν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν ἄρα τοῦτον ὀφείλομεν νὰ ἐκλέξωμεν καὶ εἰσαγάγωμεν εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἀνάλυσιν ἐκλεκτὰ τεμάχια νέων Ἑλλήνων συγγραφέων (ἐν ἀνάγκῃ ἔστω καὶ διωρθωμένα), ἵνα οἱ νέοι καὶ βλέπωσι καὶ μανθάνωσι νὰ μιμῶνται ὠρισμένα πρότυπα καὶ οὕτω καταρτίζωσιν ὁμαλόν, ὁμοίμορφον καὶ ὀρθὸν λόγον. Ἄν ταῦτα γένωνται, θὰ πεισθῶσι πάντες ταχέως, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς ἐκεῖνο ὅπερ πολλάκις οἱ καινοτόμοι καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν διατείνονται, ὅτι δηλ. ἡ γλῶσσα ἡμῶν εἶναι ὑπερβαλλόντως δύσκολος· ὅλος τούναντίον εἶναι κατὰ πολλὰ εὐκολώτερα τῆς Γαλλικῆς· τούτου δ' ἕνεκα τὴν μὲν ἡμετέραν καὶ ἀλλογενεῖς πολλάκις γράφουσιν ἀρκούντως καλῶς, τὴν δὲ Γαλλικὴν οὐδ' αὐτῶν τῶν διδασκόντων αὐτὴν οἱ πολλοί. Ἐπ' ἴσης δὲν εἶναι ἀληθὲς καὶ τὸ ἄλλο ὑπ' αὐτῶν λεγόμενον ὅτι παρ' ἡμῖν νομίζεται ὅτι γράφει καλῶς τὴν γλῶσσαν ὅστις πλείστας ἀρχαίας λέξεις καὶ τύπους ἀναμειγνύει. Ἀποδείξις τὸ ἀνωτέρω (σ. 81) λεχθὲν ὅτι σήμερον οὐχὶ οἱ καθηγηταὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' οἱ δημοσιογράφοι, οἱ δικηγόροι, καὶ οἱ τοιοῦτοι γράφουσιν αὐτὴν κομψότερον, καλύτερον. Ἄν δὲ σήμερον βλέπωμεν ἱατροὺς, νομικοὺς καὶ ἄλλους ἀξίους λόγου ἐπιστήμονας πλημμελῶς γράφοντας τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, τοῦτο οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν ἔχει ἢ ὅτι δὲν διδάσκονται αὐτὴν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο σπουδαῖον ἐπακολούθημα θὰ ἔχη ἡ ἐφαρμογὴ καὶ πραγματοποίησις τῶν προτεινομένων, ὅτι θὰ ὁμολογηθῇ τέλος πάντων καθολικῶς καὶ πραγματικῶς, ὅτι ὁ ἀρχαῖος κανὼν δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ ὁλότῃ αὐτοῦ, ἀπαραίτητος δὲ ἀνάγκη ν' ἀναγνωρισθῇ καὶ ἀποδοθῇ καὶ τῇ νέῃ γλώσσῃ κῦρος. Διότι εἰ καί, ὡς εἶπο-

μεν κατίσχυσαν ἤδη καὶ ἐπολιτογραφήθησαν οἱ νέοι περιφραστικοὶ σχηματισμοὶ τοῦ μέλλοντος, τοῦ παρακειμένου, τοῦ ὑπερσυντελείου καὶ τῶν γ' προσώπων τῆς προστακτικῆς, οἷον *θὰ γράψω*, *θὰ γράφω*, *ἔχω γράψει*, *ἔχω γραφῆ*, ἄς *γράφη*, ἄς *γράψη*, ἄς *γραφῆ* -οῦν, ὁμοίως ἡ χρῆσις τοῦ *εἶναι* ἀντὶ τοῦ *εἶσι*, *εἶσι* καὶ τοῦ *ᾧσι*, ἡ χρῆσις τοῦ β' προσώπου τῆς μέσης φωνῆς, *λέγεσαι*, *ἐλέγεσο*, τοῦ *δέν*, τοῦ *νά*, τοῦ *θά*, τοῦ *ἄς* κτ., οὐχ ἦττον παρατηρεῖται ἀκόμη μεγάλη ἀντίστασις ὡς πρὸς τινὰ ἄλλα, λ. χ. *ἐνόμιζον* -ομεν καὶ *ἐνόμιζα* -αμεν, *ἐνόμισας* καὶ *ἐνόμισες*, *ἐνομίσατε* -σετε, *νομίσατε* -νομίσετε, *θὰ νομίσητε* καὶ *θὰ νομίσετε*, *θὰ νομίζηται* καὶ *θὰ νομίζεται*, *θὰ λέγεται* καὶ *θὰ λέγηται*, *προέβαλλε* καὶ *ἐπρόβαλλε*, *γράφουσι*, *γράφωσι*, *θὰ γράψωσι*, *θὰ γραφῶσι* καὶ -οῦν -οῦν κλπ. Περὶ τούτων παρατηρῶ ὅτι ὁσημέραι εἰσβάλλει καὶ κατακρατεῖ ὁ νέος τύπος, διὸ καὶ ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ἀναγιγνώσκωμεν *ἐνόμιζα* -ζαμεν, *ἐνομίσατε*, *θὰ νομίσετε*, *θὰ νομίζετε*, *θὰ λέγεται*, *γράφουν*, *θὰ γράφουν*, *θὰ γραφοῦν*, *ἐπρόκειτο* κλπ. ὁμοίως ἀναγιγνώσκω συχνὰ ἐν ταῖς ἐφημερίσι τύπους τινὰς δημωδεστέρους, οἷον ἡ *γυναῖκα* τοῦ Ναπολέοντος, ὁ *πατέρας*, ἡ *μητέρα* κλπ. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι δημοτικοὶ τύποι εἰσέρχονται ὁσημέραι κατὰ μικρὸν εἰς τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον. Ὅστις δὲ ἐνθυμεῖται τὸ ἄνωτ. σ. 40-1 λεχθὲν ὅτι ἀνάγκη διαρκοῦς ἐπικοινωνίας πρὸς ἀλλήλους τοῦ γραπτοῦ λόγου καὶ τοῦ τῆς συναναστροφῆς, ἂν ἡ γλῶσσα μέλλῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐκπληροῦσα τὸν σκοπὸν αὐτῆς ὡς ζῶσα καὶ ἐθνικὴ, ἐκεῖνος δὲν θὰ καταδικάσῃ εὐκόλως τὴν εἴσοδον τῶν στοιχείων τούτων. Διότι, ναι μὲν κατὰ τὰ εἰρημένα ἄνωτ. σελ. 37-8 ὁ λόγος τῆς συναναστροφῆς δὲν ταυτίζεται καθ' ὅλοκληρίαν οὐδαμοῦ πρὸς τὸν γραπτὸν, διαφέρει δὲ αὐτοῦ κατὰ πολλά, ἀλλ' ὁμως εὐχρῆς ἔργον εἶναι ἡ διαφορὰ αὕτη ὅχι μόνον νὰ μὴ ἐκτείνηται πέρα τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου, ἀλλὰ καὶ νὰ βραίνῃ κατὰ μικρὸν ἐλαττουμένη καὶ τοῦτο ἀκριβῶς χάριν τοῦ ἐθνικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ σκοποῦ τῆς γλώσσης.

Ὅταν ταῦτα γίνονται κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, τότε πράγματι θὰ εὐρίσκονται λανθάνοντα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἑλληνοφώνων μαθητῶν ἡ τε γραμματικὴ καὶ τὸ συντακτικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ ὁ διδάσκαλος θὰ δύναται τότε διὰ καταλλήλου διδασκαλίας νὰ καθιστᾷ αὐτὰ συνειδητὰ τοῖς διδασκομένοις· τότε ὄντως θὰ παύσῃ ὁ

δογματικὸς τρόπος τῆς διδασκαλίας γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων καὶ ἡ μηχανικὴ ἀπομνημόνευσις αὐτῶν, θὰ ἐπικρατήσῃ δὲ ἀντ' αὐτῶν ἡ εὐρετικὴ, ἡ μαιευτικὴ ὡς εἰπεῖν μέθοδος πρὸς γνῶσιν τῆς γλώσσης. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ διδασκαλία θέλει καταστῆ ἀπείρῳ ἀπλουστέρα καὶ δὴ εὐκολωτέρα καὶ καρποφορωτέρα. Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν εὐκολωτέραν τῆς γλώσσης ἡμῶν διδασκαλίαν ἀποβλέπων τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι, ἐπειδὴ, ὡς γνωστόν, τὰς μεγίστας δυσκολίας εὐρίσκουσιν οἱ μικροὶ μαθηταὶ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς γραμματικῆς, τ. ἔ. ἐν τοῖς διδάγμασι περὶ πνευμάτων καὶ τόνων, μεθ' ὧν συνάπτονται τὰ περὶ μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέτων, τὰ περὶ ἐγκλίσεως κτ., διὰ τοῦτο εὐχρῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἂν τὸ διδακτικὸν βιβλίον τὸ προωρισμένον διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐξετυποῦτο ἄνευ τῶν σημείων τούτων, ἀτλῶς δὲ δι' ἑνὸς σημείου, οἷον σταυροῦ, ἀστερίσκου ἢ ἄλλου τινὸς ὁπωσδήποτε διακριτικοῦ, ἄνωθεν τῆς τονουμένης συλλαβῆς κειμένου, ἐδηλοῦτο ἡ θέσις τοῦ τόνου. Οὕτω θὰ ἀπηλλάσσοντο οἱ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μαθηταὶ τῶν πλείστων κανόνων περὶ ψιλῆς καὶ δασείας, περὶ ὀξείας, βαρείας καὶ περισπωμένης, περὶ μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων, περὶ ἐγκλίσεως τόνου κλπ., περὶ ὧν, ἐπειδὴ ἐν τῷ προφορικῷ ἡμῶν λόγῳ οὐδὲν τούτων ἔχομεν, οὐδὲν αἰσθάνονται οἱ διδασκόμενοι, ἀναγκάζονται δὲ ν' ἀποστηθίζωσι μηχανικῶς πάντα. Οὕτως ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ θὰ ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων, ἦτοι ἀπὸ γλωσσικῶν στοιχείων γνωστῶν καὶ αἰσθητῶν τοῖς μαθηταῖς καὶ θὰ ἀπέβαινε κατὰ πολλὰ εὐκολωτέρα καὶ ὠφελιμωτέρα. Καὶ σημειωτέον ὅτι διὰ τῆς ἀπλοποιήσεως ταύτης οὐδὲν ἄλλο θὰ ἐγίνετο ἢ θὰ ἀπεβάλλοντο μὲν τὰ τὰ ὑπὸ μεταγενεστέρων καὶ μεσαιωνικῶν λογίων ἐπινοηθέντα ὀρθογραφικὰ ταῦτα σημεῖα, θὰ ἐλάμβανε δὲ ἡ γραφὴ ὅν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἶχε τύπον. Ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως θὰ ἐδιδάσκοντο κατόπιν τὴν χρῆσιν τῶν σημείων τούτων ὅσοι ἐκ τῶν πολλῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἤθελον φοιτήσῃ εἰς αὐτὰ.

Καθόλου δὲ φρονῶ ὅτι ἀπαραίτητος ἀνάγκη εἶναι νὰ διδάσκηται ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ὅσον οἷόν τε ἀπλούστατα, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο καὶ τὸ -οῦν, -οῦν ἀντὶ -οῦσι -οῦσι -ᾧσι καὶ πᾶν ἄλλο

ἐν τῷ λόγῳ ἡμῶν ὑπάρχον ἀπλούστερον στοιχεῖον πρέπει νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν διὰ τὰ πρῶτα, τὰ στοιχειώδη γλωσσικὰ μαθήματα.

Ἄλλὰ πιθανὸν τινὲς παρανοοῦντες τοὺς λόγους μου τούτους νὰ ὑπολάβωσιν ὅτι συμφωνῶ πρὸς τοὺς καινοτόμους, ἀφοῦ καὶ ἐγὼ ἐγκρίνω τοιαύτην τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπλοποίησιν. Ἄλλ' ἡ δοξασία αὕτη δὲν εἶναι ἀληθής. Διότι οὗτοι μὲν ἀποκηρύττουσι καθ' ὀλοκληρίαν τὸν καθεστηκότα παρ' ἡμῖν γραπτὸν λόγον, διδάσκοντες ὅτι «ὡς βάσις ἀνάγκη νὰ ληφθῆ ὀυχι ἡ καθαρεύουσα, ὅτι γλῶσσα τοῦ μέλλοντος πρέπει νὰ μὴ γίνῃ ἡ καθαρεύουσα ἡπλοποιημένη, ἀλλὰ ἡ δημοτική...». Οὗτοι καὶ ξένας λέξεις καὶ ξένας καταλήξεις, μάλιστα κατὰ προτίμησιν, μεταχειρίζονται (ιδὲ ἀνωτ. σ. 55) καὶ διαλεκτικὰς καὶ ἀγνώστους ἡμῖν τοῖς ἐξ ἄλλων χωρῶν ὀρωμένους παραλαμβάνουσι καὶ ἰδίας, συνήθως ἀθλίας, πλάττουσι καὶ ἀρχαίας μεταπλάττουσι καὶ διαστρέφουσι κτ., οὗτοι συντόμως, καθ' ἃ ἐπὶ λέξει ὁ κ. Ξενοπούλος εἶπε, «*κάμνουν ὑπερβολὰς καὶ ἀνθαιρεσίας, περιπίπτουν εἰς αἰσθητικὰς ἀκυρολεξίας, λεξιθηροῦν συστηματικῶς, στρεβλώνουν τὰς λέξεις, ἐπιτηδεύονται μίαν ὀμιλουμένην, ἡ ὀποία οὔτε ὀμιλήθη ποτὲ οὔτε θὰ ὀμιληθῆ*». Ἐγὼ δὲ τάναντία τούτων ἐφαρμοζων τὴν μεθοδολογικὴν ἀρχὴν «*πάντοτε ἀπὸ τῶν γνωστῶν ἐπὶ τὰ ἀγνωστα, ἀπὸ τῶν ἐγγὺς ἐπὶ τὰ ἀπωτέρω, βλέπων δὲ ὅτι δι' ἡμᾶς σήμερον γνωστὴ καὶ ἐγγὺς εἶναι αὕτη αὕτη ἡ καθαρεύουσα, ταύτην μεταχειρίζομαι διδάσκων καὶ γράφων, καὶ ταύτην θέλω βάσιν τῆς γλώσσης τοῦ μέλλοντος, ἀπλοποιουμένην, ὡς εἰκός, καὶ συμπληρουμένην κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας* (πρβλ. περὶ τούτων τὰ ἐν Ἄπαντήσει σ. 680-2 εἰρημένα) ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐγὼ ἐπιδιώκω ὡς πρὸς πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης, λέξεις, τύπους, σημασίας, συντάξεις κλπ. ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὀπερ εἶδομεν ἀνωτ. σ. 27 σημ. ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Clément συνιστᾷ ὁ κ. Ψυχάρης ὡς πρὸς μόνην τὴν ὀρθογραφίαν, ἤτοι «*προσοχὴν προκειμένου περὶ καινοτομιῶν ἐν τῷ γλωσσικῷ καθεστῶτι, ἀπλοποιήσεις μεθοδικὰς καὶ ἐφαρμοστὰς ἐπὶ πάσας τὰς ἀναλόγους περιπτώσεις, ὅτι μεγάλην ἔχει σπουδαιότητα τὸ νὰ μὴ προσκροῦῃ τις καὶ μάλιστα ἀποτόμως πρὸς ἔξεις βαθέως ἐρριζωμένας, ὅτι ἀνάγκη ἐξοικονομήσεως, ἐργασίας συνεχοῦς ἀλλὰ βαθμιαίας*» κλπ. Κατὰ ταῦτα δὲν δύναται νὰ λεχθῆ περὶ ἐμοῦ ὅτι συμφωνῶ πρὸς

τοὺς καινοτόμους· διότι, ὡς ἕκαστος βλέπει, ἐγὼ δὲν καινοτομῶ, ἀλλὰ ἀσπάζομαι μὲν τὸ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐπιβαλλόμενον ἡμῖν μετὰ μεγίστης ἀνάγκης γλωσσικὸν καθεστῶς, παρατηρῶ δὲ ὡς ἱστορικὸς τὴν πορείαν, ἣν χωροῦσιν οἱ γράφοντες, ἀναγράφω καὶ πιστῶ αὕτην. Διότι πρόδηλον ὅτι, ὀπως ἤδη πάντες ὀμολογοῦμεν, ὡς πρὸς πολλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς χρῆσιν ὁ ἀρχαῖος τύπος, ἐπικρατήσαντος τοῦ νεωτέρου· πρβλ. τᾶνωτ. σ. 55, 76-8, ἔτι δὲ πολλὰς μετοχὰς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου ἐκφερομένας σήμερον ἄνευ διπλασιασμοῦ, οἷον *δεμένος, φορτωμένος, κομμένος, πατημένος, ἀνοιγμένος* κτλ. Ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπικρατήσωσι πανταχοῦ οἱ μετὰ διπλασιασμοῦ, δῆλον καὶ ἐκ τοῦδε, ὅτι τῶν νεωτέρων ὀρημάτων κατ' ἀνάγκην μεταχειρίζομεθα τοὺς ἄνευ διπλασιασμοῦ τύπους, οἷον *πληγωμένος, πελεκημένος, κλαδευμένος* κλπ., ὀπως καὶ τῶν μετὰ νέας σημασίας λεγομένων, οἷον *φιλημένη, παιδεμένος* κλπ. Σάλος ἄρα πάντοτε θὰ ὑπῆρχε, καὶ ἂν ἐπεμένομεν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ διπλασιασμοῦ. Ὅμοίως φαίνεται μοι ἀδύνατος ἡ ἐπάνοδος καὶ κατίσχυσις τῆς γ' συζυγίας τῶν εἰς -ὀω ὀρημάτων, οἷον *φανερῶνται, ἐὰν φανερωῶτε, ἐδόλου* κλπ. (πλὴν τινων οἷον *ἀξιοῦ, δικαιοῦται, δηλοῦ, ὑποχρεοῦται* καὶ εἴ τινος ἄλλου), καὶ δι' αὐτὸ, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ πολλὰ νεώτερα ὀρήματα λέγονται μόνον κατὰ τὸν νεώτερον τύπον εἰς -ὀνω, *μεγαλῶνω, ἐλαφρῶνω, ὀργῶνω, φορτῶνω* κλπ., δὲν πρέπει νὰ καταδικάζηται ὡς ἀμάρτημα, ἂν κατὰ μικρὸν εἰσάγωνται οἱ νεώτεροι τύποι εἰς -ὀνω, ἀποδειχθέντος ἤδη πειραματικῶς τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν ἀρχαίων σχηματισμῶν. Τὸ αὐτὸ δυνάμεθα ἴσως νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν παρατατικῶν τῶν συνηρημένων ὀρημάτων τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς τῶν τριττῶς ἐκφερομένων, τ. ἔ. εἰς -ων -ας -α, εἰς -ουν -εις -ει καὶ εἰς -ουν -ους -ου, ἐνῶ ἐν τῇ συνήθει λαλουμένη πάντα κλίνονται ὀμοίως, *ἐτολμοῦσα, ὀμιλοῦσα, ἐδηλοῦσα*, ἀντὶ *ἐτόλμα, ὀμίλει, ἐδήλου*. Διότι προδήλως ὀπου ἐπέρχεται ἀπλοποίησις, ὀπως λ. χ. εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ *ουν* καὶ *οῦν* ἀντὶ *-ουσι -ωσι* καὶ *-ῶσι* (*λέγουσι λέγωσι — εἴπωσι, δεχθῶσι*), εἰς τὴν χρῆσιν τῶν βαρυτόνων εἰς -ὀνω ἀντὶ τῶν ἰδιορρυθμῶς συνηρημένων εἰς -οω, κτ., ἐκεῖ ὀφέλιμος λίαν εἶναι ἡ νέα χρῆσις, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ διὰ τὴν μακρὰν ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ καθολικὴν χρῆσιν δὲν προσπίπτουσι ἡμῖν ἀήθεις καὶ ἀηδεῖς οἱ τοιοῦ-

τοι τύποι, ὅπως λ. χ. φαίνεται ἡμῖν τὸ ἐξήταγα, ἐλάλαγα, ἀγάπαγα ἢ τὸ ἐλάλετες, ἐλάλετενε, ἀγάπαγε, ἐφανερώρενε κλπ.

Ὁμοίως παρατηρήσεις δυνάμεθα νὰ κάμωμεν καὶ περὶ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων, καίτοι ταῦτα κατ' ἀλήθειαν μεγαλυτέρας παρ' ἔχουσι δυσκολίας, διότι τοῦτο μὲν πάμπολλα τριτόκλιτα παραληφθέντα ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἢ πλασθέντα κατὰ παλαιὰ πρότυπα σφόδρα δυσκόλως ὑποβάλλονται εἰς μεταπλασμόν, ὅπως λ. χ. συνέβη, καθ' ἃ εἶδομεν ἀνωτέρω, εἰς ὀλίγα ἄτινα ἀνήκοντα τῇ προφορικῇ παραδόσει εἰσηλθόν ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμέραν λόγου εἰς τὸν συνήθη γραπτόν, οἷον ὁ πατέρας, ἡ γυναῖκα, ἡ μητέρα. Ἄλλα τύποι οἷον τὸ φωνήεντο, ὁ εὔσεβος, ἡ ἔμπνευη, ὁ Παρθενῶς κλπ. τολμηθέντες προεκάλεσαν τὴν ἀηδίαν ἡμῶν· δῆλον ἄρα ἐκ τοῦ γενομένου πειράματος, ὅτι ἡ ὁδὸς αὕτη δὲν εἶναι νῦν ἐπιτετραμμένη. Κατ' ἀνάγκην ἄρα θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ χρόνον ἔτι ὡς πρὸς ταῦτα ἡ ὑπάρχουσα διαφορὰ τοῦ λόγου τῶν ἐγγραμμάτων καὶ ἀγραμμάτων. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ πληθ. τῶν πρωτοκλίτων οἷον οἱ λησται - οἱ ληστές, οἱ ποιηται - ποιητές, οἱ ῥάπται - οἱ ῥάφτες, αἱ τιμαὶ - οἱ τιμές κλπ., Καὶ ἐν τούτοις δὲν φαίνεται ἐν τῷ παρόντι εὐκόλον νὰ ἐπιτευχθῇ συμβιβασμός τις, ὥστε ἀνάγκη καὶ τὴν περὶ τούτων κρίσιν νὰ καταλίπωμεν τοῖς μεθ' ἡμᾶς. Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον εἰς οὐδένα· ἡμεῖς καὶ περὶ ἄλλων καὶ τούτων σπουδαιοτάτων τοῦ βίου ἡμῶν στοιχείων προκειμένου ἀναγκαζόμεθα νὰ προβαίνωμεν βελτιοῦντες μόνον μέχρι τινὸς ὀρισμένου σημείου, νὰ καταλείπωμεν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις, ἵνα συνεχίσωσι καὶ περατώσωσι τὸ ἔργον. Οὗτοι θὰ ἔχωσιν ἐνώπιον αὐτῶν τὴν δρᾶσιν ἡμῶν, θὰ ἴστανται ὡς εἰπεῖν ἐπὶ τῶν ὤμων ἡμῶν, καὶ Θεοῦ εὐδοκοῦντος θὰ δυνηθῶσι νὰ χωρήσωσιν εὐκολώτερον ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν ἢν αὐτὰ τὰ πράγματα θὰ ὑποδεικνύωσιν αὐτοῖς.

Ὅταν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁ τύπος τῆς γραφομένης γλώσσης ἀπλοποιηθῇ ἀρκούντως, τότε θὰ καταστῇ δυνατὸν εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἡμῶν ν' ἀντλῶσιν ἀφθονώτερον ἐκ τῆς λαλουμένης πολλὰς λέξεις, φράσεις, παροιμίας κττ., δι' ὧν θέλει ἀποβῆ κατὰ πολλὰ ζωηρότερος, αἰσθητότερος ὁ λόγος τοῦ διηγήματος, τοῦ δράματος κλπ. κλπ., καὶ τάνάπαλιν πάμπολλα στοιχείων τοῦ τοιοῦτου γραπτοῦ λόγου θὰ εἰσβάλλωσιν ἀδιαλείπτως εἰς τὸν προφορικόν. Διότι ὡς

λέγει ὁ Oskar Weise, «ὁ λαὸς ἐν τῇ ἰκανότητι αὐτοῦ νὰ παρατηρῇ μετὰ καταπληκτικῆς ἀκριβείας εὔρε τὸ μέσον διὰ τὰς ὀνοματοθεσίας, ἐκ τούτου δὲ ἡ πρωτοτυπία, ἡ ζωηρότης καὶ ἡ δύναμις τῶν ὀνομάτων τῶν ζώων, τῶν φυτῶν κλπ. Ὁ τρόπος τοῦ βίου ἐκάστου ὄντος, ἡ ὠφέλεια ἢ ἡ βλάβη αὐτοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὁ τρόπος καθ' ὃν ταῦτα παρουσιάζονται εἰς αὐτόν, ἡ ὁσμὴ τῶν φυτῶν, αἱ φωναὶ τῶν ζώων, πάντα ταῦτα ἐπιτυγχάνει ὁ λαὸς νὰ παριστᾷ διὰ λέξεων. Καὶ ὅταν δὲ τυχὸν διὰ τῆς παρατηρήσεώς του δὲν ἐπιτυγχάνῃ τὸ ὀρθόν, πάντοτε ἢ αἰσθηματικῆ ἐρμηνεία τῆς φύσεως, ἥτις ἐν τῇ λαϊκῇ λέξει ἐμφανίζεται, εἶναι εὐλογωτέρα τοῦ ἀτελευτήτου πλήθους νεκρῶν ὀνομάτων, ἄτινα παρέχονται εἰς τὸν διδασκόμενον τὰ μαθήματα τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Λοιπὸν, ἐξακολουθεῖ, ἐὰν θέλωμεν νὰ διαγνώσωμεν τὴν ποιητικὴν ἀντίληψιν τῆς φύσεως τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ νὰ θαυμάσωμεν τὴν παρατηρητικὴν αὐτῶν ἰκανότητα, ἀνάγκη νὰ κατέλθωμεν ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων εἰς τὸν λαὸν καὶ νὰ ἐνωτισθῶμεν τῶν ἐκφράσεων δι' ὧν ἐπίσταται καὶ τὰ μικρότατα καὶ μάλιστα ἀσήμαντα φαινόμενα νὰ περιβάλλῃ δι' ἐπιτυχοῦς ποιητικῆς εἰκόνας ἢ νὰ ὀνομάξῃ δι' ὀνόματος εἰλημμένου ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ φαινομένου ἢ τοῦ πράγματος».

Ὅταν τοιοῦτοτρόπως δι' ὁμοίων καθόλου καὶ παραπλησίων γλωσσικῶν μέσων ἐργάζωνται καὶ οἱ πολλοί, ἰδίᾳ οἱ τὴν γλώσσαν τῆς συναναστροφῆς μεταχειριζόμενοι, καὶ οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς, τότε ἡ δημιουργικὴ φιλολογία λαμβάνει μεγάλην ἐπίδοσιν καὶ τὰ ἔθνη φωτίζονται καὶ ἐκπολιτίζονται πολὺ ταχύτερον καὶ πληρέστερον.

Τελευταῖον λέγω πρὸς ὑμᾶς ἔτι τάδε: Τὸ μέλλον τῆς γλώσσης καθὼς καὶ τῆς καθόλου μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς φιλολογίας καὶ δὴ καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐξαρτᾶται, ὡς κάλλιστα νοεῖτε, ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν λογίων ἡμῶν καὶ οὐχ ἥκιστα ἐξ ὑμῶν τῶν μελλόντων διδασκάλων τοῦ Γένους, διὸ καὶ εἰς τὰς ὑμετέρας χεῖρας θέλει προσεχῶς ἀναθέσει ἡ πατρις τὰ τέκνα, τὰς χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ τὴν γλώσσαν αὐτῆς· εἶθε δὲ νὰ φανῆτε ἄξιοι τῶν προσδοκιῶν αὐτῆς.